

**XXI.
svatováclavské
setkání v Jeseníku**

**PAMĚŤ
JESENICKÝCH
HOR**

SBORNÍK REFERÁTŮ

**vlasti
vědné muzeum
jesenicka**

**Státní
Okresní
Archiv
Jeseník**

**XXI.
svatováclavské
setkání
v Jeseníku**

**PAMĚŤ
JESENICKÝCH
HOR**

SBORNÍK REFERÁTŮ

JESENÍK 2021

Titulní strana:
Snímek z oblasti Saalwiesen (dnes kóta Jivina poblíž Polské hory),
vydavatelství A. Gröger, Kladská Bystřice, 1913.
Soukromá sbírka Markéty Kobierské

ISBN 978-80-87496-22-0 (Vlastivědné muzeum Jesenicka)

ISBN 978-80-87632-80-2 (Zemský archiv v Opavě)

Obsah

- 5 **Předmluva**
- 7 **Úvod**
- 9 **Co byly naše hory, než se horami staly? A jak se jimi poprvé staly?**
Mgr. Martin Hanáček, Ph.D., Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 17 **Paměť starých map. Toponyma kolem hlavního hřebene Jeseníků**
Mgr. Jiří Glonek, Vědecká knihovna v Olomouci
- 37 **Proměny piety: Petrovy kameny, Malá Morávka a Bedřich Kolenatý**
Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezské zemské muzeum
- 42 **Místa paměti – paměť místa. Vytváření paměti jedné podhorské obce**
Mgr. Hana Komárková, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě
- 52 **Vztah jeseníckých lesníků a turistů v posledních dvou desetiletích 19. století**
Mgr. Matěj Matela, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 61 **Javornická sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku (1887–1945)**
Mgr. Michaela Neubauerová, Státní okresní archiv Jeseník
- 68 **Obraz turistiky v Jeseníkách na drobné plastice**
Mgr. Květoslav Growka, Česká numismatická společnost, pobočka Opava
- 72 **Neuchovaná paměť na Fröhlichův hostinec v Ramzové**
Mgr. Jan Petrásek, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 77 **Proměny využití ploch vrcholových poloh Pradědské hornatiny**
*Prof. Ing. Ivo Machar, Ph.D. (Katedra rozvojových a environmentálních studií Univerzity Palackého v Olomouci),
Bc. Barbora Žáková (Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci), Mgr. Peter Mackovčín, Ph.D. (Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci), Ing. Tomáš Petruň*
- 83 **Lovecké chaty, němé kroniky hor**
Mgr. Zdeňka Jordanová, autorka webu Lovecké chaty v Jeseníkách
- 89 **České lyžařské závody meziválečného období v Jeseníkách**
Mgr. Michaela Kollerová, Vlastivědné muzeum v Šumperku
- 97 **Drama rumunského pilota u Jelení studánky**
Pavel Macháček, Vlastivědné muzeum Jesenicka
- 101 **Československé opevnění (1937–1938) v okolí Domašova na německých topografických mapách**
RNDr. Martin Jurek, Ph.D., Mgr. Petr Slavík (Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci)
- 108 **Der MSSGV und das Altvaterland – von einst nach heute**
Günther Buck, 1. Vorsitzender und Geschäftsführer des Mähr.-Schlesischer Sudetengebirgsvereins
- 120 **Ohlédnutí za dvěma dekádami spolupráce**
Mgr. Bohumila Tinzová, Státní okresní archiv Jeseník

Předmluva

„Hlubavým zrakem vnímám kraje vzdálené, však celou duší domov můj...“

Viktor Heeger

Pohoří, i ta naše jesenická, mají svou paměť. Nutno dodat, že povětšinou daleko lepší než lidé a také mnohem delší – vždyť zde byla o miliony let dříve, než se po nich začal plahočit člověk. Geologická, geomorfologická a obecněji přírodovědná historie Jeseníků není zdaleka jediným tématem, o němž mohou naše hory podat zprávy. Mají co vyprávět i z pozdějšího období, kdy je stále více začala ovlivňovat lidská činnost, mimo jiné kácení neprostupných lesů, pálení uhlí, těžba kamene a rud, využívání vodních toků k plavení dříví i pohonu strojů. Obyvatelé nížin a podhůří se s postupujícím zalidňováním oblasti začali usazovat ve vyšších polohách, vznikaly horské osady, mnohdy spojené právě s těžbou a zpracováním nerostného bohatství nebo dřeva. Majitelé panství, v nichž se horské partie nacházely, hledali možnosti jejich využití, začali zde pást stáda skotu a ovcí, stavěli hájovny, salaše a útulny sloužící nejen pastevcům, ale též lovcům.

V 19. století se zájem o horské oblasti rozšířil, lidé začali věnovat pozornost samotné přírodě, do hor přicházeli vědci různých oborů, především geologové, botanici a zoologové. Lidstvo chtělo vědět o přírodě víc, lépe ji poznat. Došlo i na ochranu nejzajímavějších partií, jak tomu bylo v případě vůbec první přírodní rezervace na Moravě založené knížetem Janem II. z Lichtenštejna roku 1904 v oblasti Šeráku a Keprníku. V horách se ale začali objevovat také zcela jiní návštěvníci, první turisté, které zajímala především tajemná krása kraje obklopeného velebným tichem, výhledy z vrcholů a skalisek, vůně a barvy kvetoucích horských luk či mlžné kouzlo hlubokých lesů. Jesenické hory nabízely vše, po čem srdce člověka z nížin prahlo, včetně mnoha zajímavých cílů pro jejich cesty. V dnešní době, kdy se turistika stala průmyslem, kdy horská centra rostou jako houby po dešti, infrastruktura péče o návštěvníky funguje stále lépe, kdy značení cest je na špičce evroského standardu, si nedovedeme představit strasti prvních turistů: chyběla možnost občerstvení, neexistovala ubytovací zařízení ani turistické mapy. Zpočátku brali tito průkopníci zavděk noclehem pod hvězdným nebem či skalním převisem, později jim přespání a něco k zakousnutí poskytl třeba na salaši. S nárůstem jejich počtu si ale situace žádala řešení. Našli se zapálení propagátoři horských putování, kteří přišli s ideou zakládání turistických spolků.

Jesenický německý turistický spolek Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein (MSSGV) byl založen 26. 4. 1881 ve frývaldovském hotelu Krone. U jeho zrodu stála řada podnikatelů a intelektuálů města v čele s propagátory rozvoje turismu v Jeseníkách Johannem Ripperem, zetěm Vincenze Priessnitze, a notářem dr. Edmundem Rudolfem. Spolek provedl první vyznačení turistických cest v Jeseníkách, vydával průvodce, pohlednice, organizoval turistická setkání, stavěl útulny a rozhledny. Na počátku 30. let 20. století sdružení čítalo na 10 000 členů, fungovalo kolem patnácti sekcí spolku i mimo Jesenicko, mj. také v Olomouci či ve Vídni.

Po odsunu Němců v roce 1946 byl MSSGV v Německu obnoven; sídlí v Kirchheimu unter Teck jako aktivní turistický spolek. Také časopis *Altwater*, vydávaný ve Frývaldově od roku 1882, stále v Německu vychází.

Na počest 140. výročí založení tohoto spolku jsme pro letošní ročník zvolili téma jesenických hor. Z názvů statí letošního zborníku je ale zřejmé, že jejich paměť je nejen sáhodlouhá, ale i spektrálně velmi široká, jen si vybrat.

Inspirativní čtení i prožitky ze sympozia a výstavy přejí

Mgr. Bohumila Tinzová,
vedoucí Státního okresního archivu Jeseník

Mgr. Pavel Rušar,
ředitel Vlastivědného muzea Jesenicka

Úvod

Podobně jako v loňském roce jsme si ani letos na nedostatek příspěvků nemohli stěžovat. Opět se tak stalo díky lákavému a zároveň mnohostranně uchopitelnému tématu. *Paměť jesenických hor* skutečně nabízí širokou škálu možností, jak se nejvyšším moravsko-slezským horám věnovat...

Kde jinde začít než u samých počátků horského masivu Jeseníků. V první studii se tak čtenář vypraví na dalekou pouť proti proudu času, do dob vrásnění, zvětrávání a rozrušování, tedy procesů, které miliony let vytrvale formovaly krajinu, v níž žijeme. Z hluboké prehistorie následně vkročíme do nám již dobře známého předminulého a minulého století, kde již zůstaneme. V příspěvku o toponymech hlavního hřebene Hrubého Jeseníku nelze nevyzdvihnout přiložené tabulky, které pečlivě sestaveným přehledem vývoje názvů kopců, údolí, potoků či chat na mapách od 18. století do současnosti představují dosud nezpracovanou, a tedy neocenitelnou pomůcku všem zájemcům o nejvyšší patra Hrubého Jeseníku. Ostatně v místech, kde Jeseníky dosahují nebe, setrvávají i další texty. Na Petrových kamenech zavzpomínáme na významného biologa Bedřicha Kolenatého, jenž na nedaleké Ovčárně našel smrt. Geograficky zaměřený příspěvek analyzuje proměny hospodářského využití vrcholových poloh. O tom, že výše jesenických holí může rozhodovat o životě a smrti, pojednává článek zabývající se okolnostmi havárie rumunského letounu u Jelení studánky v roce 1926. Sestupující do údolí se pak zastavíme u loveckých chat, neodmyslitelných symbolů jesenických lesů, dále u lokalit spojených s prvorepublikovými lyžařskými závody či u zbytků československého opevnění. Na příkladu dějin podhorské obce Ludvíkov je zase dobře vykresleno, jak nestálý a relativní je fenomén historické paměti.

Téma hor bylo zvoleno jako pocta 140. výročí založení Moravsko-slezského sudetského horského spolku (MSSGV). Historií tohoto sdružení a jesenickou turistikou vůbec se zabývá celkem pět příspěvků. První si klade za cíl analyzovat, jakým způsobem zde na počátky organizované turistiky pohlíželi ti, kteří jesenické lesy vnímali jako do značné míry své teritorium, tedy fořti a hajní. Následující článek se věnuje jedné z mnoha spolkových sekcí, konkrétně té javornické, jež mimo jiné stála za zpřístupněním Rychlebských hor širší veřejnosti. Místní horskou turistiku z pozic estetických reflektuje text, který potěší především sběratele historických i současných turistických odznaků a jiné drobné plastiky. Žádný turista směřující na konci předminulého věku z ramzovské strany na Šerák nemohl opomenout proslulý Fröhlichův hostinec, jenž se stal tématem dalšího z článků. Sekci odborných studií uzavírá německy psané pojednání o aktivitách MSSGV po druhé světové válce, kdy se spolek musel vyrovnat s konfiskací veškerého majetku, a především ztrátou původní zájmové oblasti, kam se však členové od 80. let pravidelně navrací a s níž aktivně spolupracují.

Držíte v rukou číslo periodika, které již po jedenadvacáté přináší souhrn referátů, přednesených na svatováclavském setkání. Právě dvě dekády této oblíbené vlastivědné akce reflektuje a s časovým odstupem hodnotí poslední z textů. Za celý přípravný svatováclavský tým si dovoluji tomuto podzimnímu sborníku popřát, aby se i nadále těšil přízni všech, kterým učaroval jesenický kraj, jeho historie, příroda a lidé.

Přejeme pěkné počtení a pevně věříme, že náš skromný literární počín alespoň malým dílem přispěje k hlubšímu poznání rozličných sfér pohoří, odedávna ochraňovaného mocným duchem Pradědem. Letos tedy – budeme-li citovat jeden ze sloganů meziválečných československých turistů – vzhůru *NA JESENÍKY!*

Mgr. Matěj Matela
Vlastivědné muzeum Jesenicka
výkonný redaktor sborníku

Co byly naše hory, než se horami staly? A jak se jimi poprvé staly?

Mgr. Martin Hanáček, Ph.D., Vlastivědné muzeum Jesenicka

Geologická stavba hor jesenického regionu působí svou složitostí jako neřešitelný rébus. Protáhlé pruhy i robustní tělesa rozmanitých metamorfovaných hornin budují geologické jednotky, oddělené důležitými zlomy. Místy do metamorfovaných komplexů pronikají plutony i žíly nepřeměněných vyvřelin. Východní část našeho hornatého regionu pak tvoří skoro nemetamorfované sedimentární horniny. Mozaikovitá geologie nejvyšších moravsko-slezských hor je dobře viditelná na základních geologických mapách měřítek 1 : 200 000, listech Jeseník¹ a Náchod,² a rovněž na celorepublikové mapě o měřítku 1 : 500 000.³ V následujícím rešeršním textu se pokusíme nastínit hrubý obraz původu našich hor a dějů, které vedly ke vzniku jejich geologické stavby.

Ze školních lavic si alespoň někdo z nás vzpomene, že tyto hory jsou součástí Českého masivu, který vznikl při variském (hercynském) vrásnění v prvohorách. Jenže budeme-li chápat Hrubý Jeseník (vlastně oba Jeseníky), Rychlebské hory i Zlatohorskou vrchovinu v dnešním horopisném smyslu slova, pak to není úplná pravda. Naše hory totiž jako hory vznikly hned dvakrát. Poprvé během zmíněného variského neboli hercynského vrásnění (dnešní geologie upřednostňuje namísto termínu vrásnění termín orogeneze, tj. horotvorný proces.). To bylo projevem srážky robustních kontinentů, Gondwany a Laurassie, i ostrovů mezi nimi ležících. Při kontinentální kolizi došlo k deformacím a rozsáhlým přeměnám původních hornin. Části zemské kůry byly roztaveny a ze vzniklého magmatu utuhly vyvřeliny. Tlak kontinentů přesunul jedny horninové komplexy přes druhé, čímž vyrostlo horstvo. Různorodé horniny, původně vzniklé za odlišných fyzikálních podmínek a zeměpisně situované daleko od sebe, byly sblíženy podél násunových zlomů, nebo se podél jiných zlomů posunovaly vůči sobě šikmo vodorovně. Spojování superkontinentů začalo v devonu, vyvrcholilo pak v následném karbonu a vyznělo až během permu.⁴ Vyvrásnilo variské pásemné horstvo, lemující zónu srážky zmíněných superkontinentů i ostrovů mezi nimi. Sahalo z dnešních polských Svatokřížských hor přes Český masiv, Německo (Harz, Openwald, Spessart, Rýnské břidličné pohoří, Schwarzwald), Francii (Vogézy, Centrální masiv, Armorický masiv), jihovýchodní Anglii (Cornwall a Devon) až do jižního Irsku.⁵ Variské horské pásmo pokračovalo do Severní Ameriky (Apalačské hory, Hory Ouachita) a celkově tak dosahovalo délky 8 000 km a šířky 1 000 km.⁶

Dalších více než 250 milionů let bylo variské pohoří vystaveno zvětrávání a rozrušování, až se během této dlouhé doby skoro zarovnal. Většina horstva podlehla erozi geologicky „krátce“ po svém vzniku, ještě závěrem prvohor. Intenzitu eroze totiž podporoval či spíše předurčoval tektonický rozpad čerstvě vyvrásněného horstva. Vyrostlá masa pásemného pohoří si neudržela stabilitu a byla rozpučána hlubokými svislými zlomy. Podél nich některé bloky pohoří zaklesly a staly se dnem mezihorských i podhorských nížin, do nichž hlavně povrchová voda snášela horninové úlomky ze zvětrávajících horských úbočí. Ještě před koncem karbonu měly vnější partie variského pohoří již jen pahorkatinný ráz.⁷

Obr. 1 Metagranitoid desenské jednotky, Velká Seč na východním úbočí Orlíku (1 204 m n. m.), velikost zachyceného výchozu 40 cm (foto autor)

Nemilosrdná eroze sice rozebrala horské sousoší, ovšem zanechala nám aspoň jeho piedestal. Tím jsou právě komplexy metamorfovaných a vyvřelých hornin. Podruhé začaly naše hory vznikat ve druhé polovině třetihor, a sice přeneseným vlivem alpské orogeneze, která na jižní okraj Českého masivu naložila pásma Alp a Karpat. Zatížená prvohorní česká deska, představovaná právě podstavcem dřívějšího horstva, popraskala podél starých zlomových poruch, vzniklých už při

variské orogenezi. Jako když kost znovu praskne podél dřívější, vyhojené zlomeniny. Kry rozpuhaného masivu se začaly zdvihát, avšak proti nim se hluboce zařezávaly řeky. Tak se pomalu rodila a dodnes formuje tvářnost našich hor v podobě, v jaké je známe. Tedy už obraz Jeseníků a Rychlebských hor i Zlatohorské vrchoviny.⁸

Můžeme si však položit otázku, co je úplným geologickým základem našich hor? Jestliže je budují hlavně metamorfované horniny, pak zde musely existovat ještě starší, původní horniny, které teprve následně prodělaly přeměny a deformace doprovázející horotvorný proces. Jaké horniny to byly a v jakém prostředí vznikly? Jinými slovy, co byly naše hory, než se horami staly? Geologové dokáží vyřčené otázky zodpovědět důkladnou analýzou metamorfovaných hornin, které v sobě s různou mírou kvality uchovaly informace o svých předchůdkyních.

Naše hory lze z hlediska geologického vývoje rozdělit do čtyř částí⁹: první část tvoří Hrubý Jeseník, Hornolipovská hornatina, Sokolský hřbet s úpatní Bělskou pahorkatinou a západní část Zlatohorské vrchoviny (Rejvízská hornatina). Druhou část představuje Travenská hornatina, třetí pak Hynčická hornatina (masiv Biskupské kupy), Jindřichovická pahorkatina a navazující Nízký Jeseník. Poslední čtvrtou částí je Žulovská pahorkatina. Geologické hranice samozřejmě dokonale nekorelují s hranicemi orografickými. Například geologická jednotka budující Žulovskou pahorkatinu zasahuje i do severozápadního úbočí Sokolského hřbetu, Hornolipovská hornatina je zase tvořena hned třemi velkými geologickými soubory. Jak se ale dočteme dále, z hlediska předhorotvorného prazeměpisu (paleogeografie) si takové zjednodušení můžeme dovolit.

Začátek příběhu Hrubého Jeseníku a Rejvízské hornatiny leží v masivu Pradědu, Medvědího vrchu, Orlíku, v pásmu mezi Zlatým chlumem a Studeným Zejfem (desenská jednotka) a vedle nich i v masivu Keprníku (keprnická jednotka).¹⁰ Podle staršího pojetí (a vyklenutého tvaru geologických těles) jsou tyto jednotky rovněž označovány jako klenby.¹¹ Obě náležejí k jedné z nejrozsáhlejších geologických oblastí střední Evropy, tzv. Brunii neboli Brunovistuliku.¹² Brunie je geologickou základovou deskou naprosté většiny Moravy a českého Slezska. Na povrch vystupuje pouze na několika místech, protože je většinou zakryta mladšími, hlavně sedimentárními horninami. Proto není snadné vymezit její přesný rozsah, nicméně určitě zasahuje daleko do podloží karpatského oblouku a do jižního Polska.¹³ Největším povrchovým tělesem Brunie je brněnský masiv,¹⁴ ovšem patří k ní i obě zmíněné jednotky, keprnická a desenská. Základní brunijské hor-

niny vznikly na přelomu prekambria a kambria, při zrodu Gondwany, během kadomské orogeneze.¹⁵ V jádru keprnické jednotky jsou ortoruly a v jádru desenské jednotky původně hlubinné vyvřeliny žulového typu, přeměněné do metagranitoidů¹⁶ (obr. 1) a ortoruly, vzniklé přeměnou ryolitů.¹⁷ Jedná se o nejstarší horniny Jeseníků a Zlatohorské vrchoviny. Radiometricky změřený věk původních hornin činí 684 milionů let pro metagranitoidy desenské jednotky a 584 milionů let pro keprnickou ortorulu.¹⁸ Základem obou horopisných celků jsou tedy přeměněné hlubinné vyvřeliny žulového typu, vzniklé při formování gondwanského superkontinentu, těsně před začátkem prvohor. Na exotičnosti jim jistě přidá okolnost, že Brunie jako drobný kontinent ležela začátkem prvohor mezi 30° a 60° zemské šířky, ovšem na jižní polokouli!¹⁹ Nacházela se na okraji zmíněné Gondwany, která jinak zahrnovala Jižní Ameriku, Afriku, Arabský poloostrov, Indii, Austrálii i Antarktidu. Záhy se však od Gondwany oddělila a přesunula se k sousednímu kontinentu Baltice (předprvohorní základ Evropy, tj. oblast Skandinávského poloostrova, pánve Baltského moře, Finska, Polska, pobaltských republik, Běloruska, Ukrajiny a Ruské tabule).²⁰ Celá kontinentální sestava se dalších zhruba 180 milionů let posunovala od jihu směrem k rovníku. Baltika i s přidruženou Bruní se přitom spojila se Severní Amerikou, aby spolu vytvořily jednotný superkontinent Laurussii.²¹

Geologickou základovou desku Hrubého Jeseníku a Rejvízské hornatiny bychom tedy v devonu našli coby součást jižního pobřeží rozlehlého euro-amerického kontinentu.²²

Kdybychom si chtěli paleogeografickou situaci představit pomocí dnešní analogie, pak nám zřejmě nejbližší (nebo nejméně vzdálené) srovnání nabízí oblast mezi Austrálií a Asií. Devonský rovníkový oceán byl také poset soustavami ostrovů a drobných pevnin a celkově ohraničen dvěma velkými kontinenty, tehdy ovšem ne Asií a Austrálií, nýbrž Lurussii a Gondwanou. Ve zvolené analogii by Brunie byla součástí asijského pobřeží.

Oceán rozdělený ostrovy na dílčí pánve mívá složité osudy. Ve stejnou dobu se některé ostrovy i pevniny sblíží a oceánské dno se zanořuje do nitra planety. Jiné se od sebe naopak vzdalují, když oceánská kůra přirůstá tuhnutím stále nových a nových porcí magmatu, stoupajícího ze zemského pláště k dlouhým puklinám (středoceánským hřbetům, riftovým zónám), čímž dno moří zvětšuje svou rozlohu. Podobně tomu bylo i na jižním okraji Laurussie. Její brunijská část prodělávala roztahování, které se projevovalo ztenčováním kůry a postupným zahlubováním nížinných pánví na povrchu Brunie.²³ Počátkem devonu, asi před 400 miliony lety, pánev zalilo moře. Horniny tohoto moře, později metamorfované, tvoří tzv. vrbenskou skupinu. Již podle názvu si domyslíme, že ji nalezneme ve východní části našich hor, konkrétně podél toku Černé Opavy, kolem Rejvízu či na Zlatohorsku. A rovněž v Sokolském hřbetu, který od této fáze můžeme s Hrubým Jeseníkem a Rejvízskou hornatinou zahrnovat do společného vývoje. Zatímco dnes tato oblast nabízí stinný chlad horských lesů, zurčení potůčků a sychravost rašelinišť, devonské mořské sedimenty by spíše vzbudily touhu po některé z přímořských destinací. Moře bylo mělké, teplé, rovníkové a sluneční paprsky vodou snadno pronikaly

Obr. 2 Schránky ramenonožců v drakovském kvarcitu, Suchý vrch, délka vzorku 12 cm (VMJ)

až k písčitému dnu.²⁴ Na něm bychom spatřili statisíce ramenonožců s žebrovanými schránkami (obr. 2), tu a tam jednotlivě rostoucí korálnatce, nezvykle velké jehlicovité tentakulity, a zejména až 30 cm dlouhého trilobita – největšího, jakého z Moravy a Slezska známe.²⁵ Později moře osídlili i velcí mlži. Jak se Brunie stále roztahovala, moře se zahlubovalo. Písčité usazeniny, přinesené z pevniny řekami, vystřídaly tmavé jílovité usazeniny, odrážející potemnělost hlubokých vod, ze kterých pomalu vypadával jemný kal a sedal na dno. Když byla kůra Brunie nejtenčí, protavilo se skrze její horniny magma čedičového i kyselého složení. Proniklo do mořských usazenin jako žíly nebo se protavilo až na povrch dna jako láva. V místě dnešního města Jeseníku vytvořilo magma podmořskou vulkanickou nakupeninu.²⁶ Koncem existence devonského moře v něm nastaly podmínky podporující růst organizmů s vápnitými schránkami, které daly vzniknout vápencovým polohám a čočkám, dnes známým z okolí Heřmanovic nebo Supíkovic.²⁷ Roztahování pevniny za současného vzniku protáhlé pánve a vzápětí rozšiřování moře tuto pánev zalévajícího se odborně nazývá rifting. Podobným riftovým mořem je dnes Rudé moře, ležící mezi vzájemně se oddalujícími deskami Arabského poloostrova a Afriky. V jesenickém devonském moři ale nedošlo k úplnému oddělení pevnin jako v uvedeném moderním případě. Kromě vrbenské skupiny ve východní části našich hor nalezneme mořské sedimenty z doby devonského roztahování Brunie v pásmu táhnoucím se z Vápenné přes Smrčnick, Horní Lipovou, Brannou až za Ostružnou (tzv. skupina Branné).²⁸ Jedná se původní jílovité sedimenty, vápence a slepence. Zrovna slepence mají pěknou lokalitu v Branné, poblíž silniční odbočky na Vikantice (obr. 3).

Nyní se přesuňme do Travenské hornatiny. I v jejím základu nalezneme letité horniny. Většinu dnešního hřebene Travenské hornatiny budují gierałtowska a sněžnická ortorula. Především v oblasti Zálesí se na stavbě pohoří podílejí i podobně staré metamorfované sedimenty,

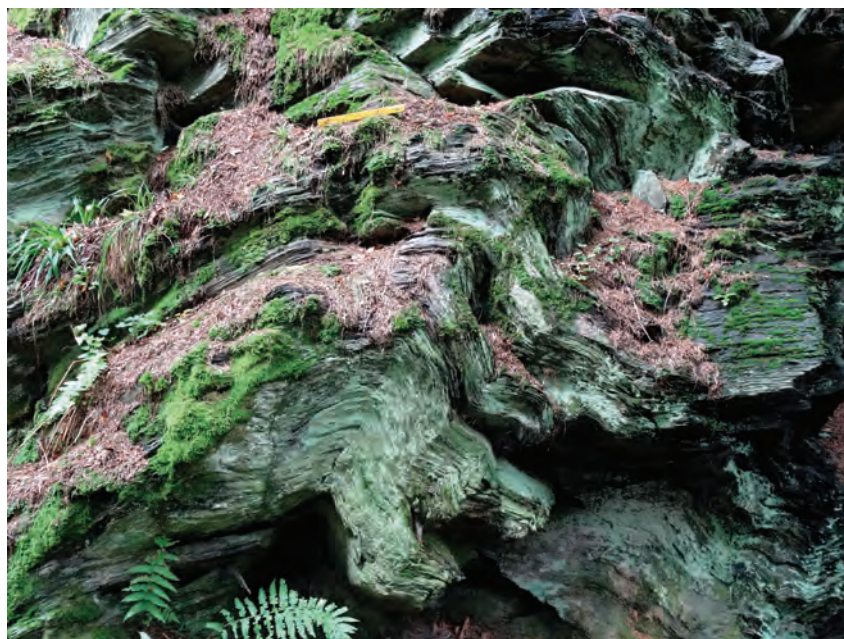
Obr. 3 Metakonglomerát s deformovanými valouny křemene, Branná (foto autor)

jako mramory, grafitem bohaté kvarcitty a pararuly (tzv. stroňská skupina). Gierałtowska a sněžnická ortorula byly původně kambricko-ordovickými žulami, starými 480–522 milionů let.²⁹ Jednalo se o robustní plutony opět v kůře superkontinentu Gondwana na jižní polokouli. Tyto ortoruly stále obsahují i zrna minerálů hornin, jejichž roztavením před oněmi 480–522 miliony lety vzniklo magma. Tyto horniny byly staré dokonce 1,46–1,66 miliardy let.³⁰ Znamená to tedy, že původně existo-

valy nějaké zhruba 1,5 miliardy let staré horniny, které se roztavily na magma. Z něho před 522–480 miliony lety utuhl granit, z něhož se posléze sérií metamorfóz stala gierałtowska a sněžnická ortorula. Obě ruly tvoří základnu pro vývoj dalších, k nim přiléhajících rychlebských jednotek – asi podobně jako keprnická ortorula a desenské metagranitoidy i ortorula představují jádra pevninské kůry Hrubého Jeseníku, Rejvízské hornatiny a Sokolského hřbetu.

Ještě na počátku prvohor se od Gondwany oddělily skupiny ostrovů analogicky, jako se v současnosti od Afriky odtrhává Arabský poloostrov nebo se od Severní Ameriky odlomilo Grónsko. Byla mezi nimi i většina zárodků budoucího Českého masivu. Zjednodušeně si je představme jako souostroví. Patřil k nim i blok budovaný gierałtowskou a sněžnickou ortorulou i stroňskou skupinou a dále stejnými horninami Králického Sněžníku a Orlických hor.³¹

Obr. 4 Provrásněné fylity andělskohorského souvrství, Sokolí skály východně od Mnichova, měřítko: 20 cm (foto autor)

Při oddělování ostrovů a otevírání oceánského

dna byla roztahována i kůra budovaná horninami dnešní Travenské hornatiny.³² Přitom došlo před cca 500 miliony lety k roztavení spodních partií kůry a vzniku magmatu z něhož utuhlo gabro, čedičové horniny, a dokonce peridotit, což je vyvřelina vznikající ve spodní kůře či až ve svrchní zóně zemského pláště. Původní horniny metamorfitů vznikly před 504–502 miliony lety.³³ Nedlouho po svém vzniku byly tyto vyvřeliny i přeměněny: gabro na metagabro, čedič na amfibolit a peridotit na serpentinit (hadec). Vznikla staroměstská skupina, která v Travenské hornatině z východu lemují gierałtowskou a sněžnickou ortorulou. Tato skupina tvoří protáhlé pásmo, v jehož ose protéká Stříbrný potok, a zčásti zasahuje i do Hornolipovské hornatiny.

Vzpomeneme-li si na analogii s prostorem mezi Asií a Austrálií, pak by souostroví Českého masivu odpovídalo ostrovům dnešní Indonésie. Jelikož Brunie by v této představě ležela na jižním okraji Asie, je zjevné, že geologické základy Hrubého Jeseníku, Rejvízské hornatiny a Sokolského hřbetu původně „prazeměpisně“ nesouvisely se zbylými částmi Českého masivu, tzn. ani s horninami Travenské hornatiny (gierałtowskou a sněžnickou ortorulou, stroňskou skupinou a staroměstskou skupinou). To se však již „brzy“ mělo změnit.

K severu se z jižní polokoule nepohybovaly jen ostrovy mezi Gondwanou a Laurusií, nýbrž i samotná Gondwana. Oceán mezi oběma superkontinenty se stále zužoval. Tím samozřejmě ubývalo mořské rozlohy i mezi ostrovy. Variská orogeneze započala. Dílčí části Českého masivu, tehdy ještě bez Brunie, se spojily dohromady a vytvořily minikontinent nazývaný Lugodanubikum.³⁴ Masivy hornin Travenské hornatiny ležely na jeho okraji.

Počátkem karbonu, před 360–340 miliony lety, se Lugodanubikum a Brunie konečně spojily geologicky i geograficky. Oceán, který odděloval jižní (brunijský) okraj Laurussie od Lugodanubika, zanikl zanořením jeho dna pod Lugodanubikum.³⁵ To se pak nasunulo na okraj Brunie. Nyní přichází na scénu dosud opomíjená Hornolipovská hornatina, respektive její horniny. Většinu Hornolipovské hornatiny (vzpomeňme, že zčásti do ní zasahuje i staroměstská skupina) buduje velkovrbenská jednotka, která je horninově asi nejpestřejší geologickou částí Jesenicka. Pruhy metamorfovaných hornin jsou zde velmi složitě zlomově porušeny. Geologové neměli dlouho jasno, kam tato jednotka patří, ovšem podrobné výzkumy jejích metamorfitů ukázaly, že souvisela s keprnickou jednotkou, a tudíž s Bruníí.³⁶ Komplikovaná stavba velkovrbenské jednotky je důsledkem srážky Lugodanubika a Brunie. Byla to právě velkovrbenská jednotka, která

byla vystavena přímo do kolizní zóny obou pevnin. Mohutné masivy gierałtowské a sněžnické ortoruly s pruhy metamorfitů stroňské skupiny a se staroměstskou skupinou vpředu (tj. okraj lugodanubické pevniny) se právě v oblasti dnešního Smrku, Kopřivníku a Lví hory přesunuly přes okraj Brunie (velkovrbenskou a keprnickou jednotku i skupinu Branné).³⁷ Ohromný nápor horninových těles dalekosáhle zdeformoval původní horniny velkovrbenské jednotky. Sedimenty ležící podél této linie už na povrchu Brunie také neunikly tlakové deformaci. Proto nemají slepence v Branné vzhled normálních slepenců, ale jsou to tzv. metakonglomeráty. Jejich křemenné valouny byly deformací viditelně zploštěny (obr. 3).

Deformace se přenesly i do samotné Brunie. Zdeformovány a metamorfovány byly horniny keprnické i desenské jednotky. Přeměna probíhala až 15 km hluboko uvnitř zemské kůry.³⁸ Během orogeneze se deformované okraje pevnin přes sebe přesouvaly jako příkrovy, takže spodněji ležící horniny se ocitly v mnohakilometrových hloubkách. Přitom byly dalekosáhle zdeformovány i přeměněny horniny v pásmu Červenohorského sedla mezi keprnickou a desenskou jednotkou.³⁹ Jelikož horniny desenské i keprnické jednotky byly většinou metamorfovány už dříve, těsně po svém vzniku při kadomské orogenezi na přelomu prekambria a prvohor byla pro ně karbonská variská metamorfóza už druhou v pořadí.⁴⁰ Naopak, poprvé prošly touto těžkou zkouškou i horniny devonského moře (vrbenské skupiny), ostatně podobně jako sedimenty skupiny Branné přímo v kolizní zóně. Pískovce se změnilly na drakovský kvarcit, jílovité sedimenty na fylit, vápence na heřmanovický a supíkovický mramor a čedičové vyvěřeliny většinou na amfibolit. Jelikož objemově největší podmořské sopečné produkty nalezneme pod Jeseníkem, nazývá se příslušné amfibolitové těleso termínem jesenický amfibolitový masiv. V případě vrbenské skupiny je ale velmi pozoruhodné, že metamorfóza nedokázala zničit zkameněliny v původních pískovcích, nyní v drakovském kvarcitu (obr. 2). Jedná se o nejviditelnější příklad „vzpomínek“ přeměněných hornin na jejich původ. A také o jeden z informačně nejvydatnějších pramenů, kterým nám naše hory vyprávějí o tom, čím byly, než se horami staly. Nejbohatší lokalitou zkamenělin drakovského kvarcitu v nejlepším stupni zachování je Suchý vrch u Vrbna pod Pradědem.⁴¹ Není bez zajímavosti, že fosilie zde byly sbírány už v roce 1864.⁴²

Výsledkem přesunu Lugodanubika přes Brunii bylo vyvrásnění našeho úseku euroamerického variského (hercynského) pásemného pohoří. Spojením Lugodanubika a Brunie se navíc završilo zformování Českého masivu. Sbližující pohyb původních pevnin po kolizi ještě pokračoval, ale změnil se z protichůdného na vzájemně šikmý. Horizontálními posuny horninových ker podél zlomů tak došlo k tektonickému dokončení moravskoslezské střížné zóny, kam dnes strukturně-geologicky náleží Hrubý Jeseník.⁴³

Příběh prvního vzniku našich hor ještě nekončí, jinak by jim chyběl geologický základ východní části Zlatohorské vrchoviny – Jindřichovické pahorkatiny i Biskupské kupy. A rovněž přilehlá část Nížkého Jeseníku. Dominantními horninami jsou zde jílovito-prachovité břidlice a nevytříděný pískovec nazývaný droba. Uvedené horniny se střídají v mocných vrstevních sledech, v nichž se objevují i polohy slepenců. Všechno jsou to úlomkovité sedimentární horniny – původní vrstvy jílu a prachu (břidlice), písku (droba) a valounů (slepence). Horninové složení valounů a písčitých zrn prozrazují, že materiál sedimentů pochází právě ze silněji metamorfovaných úseků pohoří, tou dobou již vyvrásněných.⁴⁴ Hory se totiž hned po vyvrásnění, vlastně už během něj, staly potravou erozních činitelů, především vodních toků, které neúnavně okusovaly svahy a hloubily horská údolí. Získaným materiálem zanášely moře, které zčásti zaplavovalo pevninu a vroubilo novotvořené hory. Poměrně rychle, během počátku karbonu, se moře zaplnilo tisícovkami vrstev břidlic, drob a slepenců. Vznikla západní část geologické jednotky, nazývané kulm Nížkého Jeseníku, konkrétně andělskohorské souvrství. Dále na východ pak navazovala další kulmská souvrství. Ani toto moře nakonec variské orogenezi neuniklo. Přesouvání a zduřování pevninské kůry pokračovalo, až došlo i na stlačení dna karbonského moře. Andělskohorské souvrství bylo složitě provrásněno, břidlice se metamorfovaly na fylity (obr. 4).

Nakonec bylo celé souvrství spolu s mladšími, východněji ležícími vrstvami, jako celek odtrženo od svého geologického (brunijského) základu a nasunuto na devonskou vrbenskou skupinu.⁴⁵

Co nám zbývá? Ano, Žulovská pahorkatina. Tuto buduje kolem 6 km mocný⁴⁶ žulovský batolit, původně utuhlý hluboko pod povrchem variského horstva. Nasouvání bloků zemské kůry přes sebe způsobilo, že nejspodnější z nich se ocitly tak hluboko, že se jejich horniny začaly tavit. Roztavováním kontinentální kůry vzniklo granitoidní magma (magma bohaté na oxid křemičitý). Konečná fáze vývoje pohoří byla spjata s jeho kolapsem, jak jsme si řekli v úvodních odstavcích. Orogenezí naduřelá kůra se začala opět roztahovat. Tlak nadloží poklesl, což granitoidnímu magmatu dovolilo protavovat se vzhůru, do vyšších pater kůry. Tam, ovšem stále několik kilometrů pod povrchem, pomalu utuhlo. Krystalizací magmatu vznikly horniny žulovského masivu – granit a granodiorit (slezská žula), tonalit, pegmatity, křemenné žíly. Chladnutí magmatu začalo před 340 miliony lety a skončilo před 290 miliony lety.⁴⁷ Magma, vzniklé tavením ztluštělé kůry a protavené do nitra pásemného pohoří, vytvořilo tělesa i ve staroměstské skupině (tonalit, stáří 339 milionů let)⁴⁸ i v gieraltowské a sněžnické ortorule a stroňské skupině (javornický granodiorit).⁴⁹ Proniklo taktéž do metamorfovaných hornin okolo Jeseníku (pegmatitová tělesa v jesenickém amfibolitovém masivu a desenské jednotce v údolí řeky Bělé).⁵⁰

Zmíněné geologické celky našich hor jsou odděleny zlomy. Jedná se hlavně o násunové zlomy, podél nichž byly přes sebe jednotky přesouvány, nebo původní horizontální posuny, podél kterých se bloky pohybovaly vůči sobě zhruba vodorovně.⁵¹ K horizontálním posunům patřil během variské orogeneze i okrajový sudetský zlom, oddělující výrazný hřeben Travenké a Hornolipovské hornatiny od Žulovské pahorkatiny a Vidnavské nížiny. Jeho role se ovšem v čase měnila. Důležité bylo, že po určitou dobu podél něj stoupala kra s žulovským masivem, což umožnilo, aby protichůdně působící erozní činitelé odnesli z tohoto bloku několik kilometrů hornin, a obnažili tak dennímu světlu původně hlubinný žulovský batolit.⁵² Ještě později se svislé pohyby ker podél okrajového sudetského zlomu opět změnila a stoupat začal dnešní hlavní rychlebský hřeben. To už je ale jiný, mnohem novější příběh našich hor...

POZNÁMKY

1. POUBA, Z.: *Geologická mapa ČR. Mapa předčtvrtohorních útvarů 1:200 000. List Jeseník*. Český geologický ústav, Praha 1996.
2. SVOBODA, J.: *Geologická mapa ČSSR. Mapa předčtvrtohorních útvarů 1:200 000. List Náchod*. Ústřední ústav geologický, Praha 1990.
3. CHÁB, J. – STRÁNÍK, Z. – ELIÁŠ, M.: *Geologická mapa České republiky 1:500 000*. Česká geologická služba, Praha 2007.
4. MATTE, P.: *The Variscan collage and orogeny (480–290 Ma) and the tectonic definition of the Armorica microplate: a review*. Tera Nova, 2001, roč. 13, s. 122–128.
5. CHLUPÁČ, I. – BRZOBOHATÝ, R. – KOVANDA, J. – STRÁNÍK, Z.: *Geologická minulost České republiky*. Academia, Praha 2002, s. 192–193.
6. MATTE, P.: *The Variscan collage and orogeny...*, s. 122.
7. DOPITA, M. a kol.: *Geologie české části hornoslezské pánve*. Praha 1997, s. 42.
8. ŠTĚPANČÍKOVÁ, P. – STEMBERK, J. – VILÍMEK, V. – KOŠTÁK, B.: *Neotectonic development of drainage networks in the East Sudeten Mountains and monitoring of recent fault displacements (Czech Republic)*. Geomorphology, 2008, roč. 102, s. 68–80.
9. Horopisné členění podle: DEMEK, J. – MACKOVČIN, P. (eds.): *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČR*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Brno 2006.
10. FEDIUKOVÁ, E. – AICHLER, J. a kol.: *Vysvětlivky k základní geologické mapě České republiky 1:25 000. 14-242 Bělá pod Pradědem*. Česká geologická služba, Praha 2004.
11. POUBA, Z.: *Geologická mapa ČR...*
12. CHÁB, J. a kol.: *Stručná geologie základu Českého masivu a jeho karbonského a permského pokryvu*. Česká geologická služba, Praha 2008, s. 111.
13. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane (Bohemian Massif, Central Europe) from late Proterozoic to late Paleozoic: a review*. International Journal of Earth Sciences, 2008, roč. 97, s. 498.
14. MÍSAŘ, Z. – DUDEK, A. – HAVLENA, V. – WEISS, J.: *Geologie ČSSR I. Český masív*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1983, s. 228–233.
15. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane...*, s. 497–518.
16. FEDIUKOVÁ, E. – AICHLER, J. a kol.: *Vysvětlivky k základní geologické mapě...*, s. 13–16.
17. CHÁB, J. a kol.: *Vysvětlivky k základní geologické mapě České republiky 1:25 000. 14-224 Jeseník*. Česká geologická služba, Praha, 2004, s. 9.
18. CHÁB, J. a kol.: *Stručná geologie základu Českého masivu a jeho karbonského a permského pokryvu*. Česká geologická služba, Praha 2008, s. 79.

19. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane...*, obr. 10.
20. COCKS, L. R. M. – TORSVIK, T. H.: *Baltica from the late Precambrian to mid-Palaeozoic times: The gain and loss of a terrane's identity*. *Earth-Science Reviews*, 2005, roč. 72, s. 39–66.
21. TORSVIK, T. H. – COCKS, L. R. M.: *Earth geography from 400 to 250 Ma: a palaeomagnetic, faunal and facies review*. *Journal of the Geological Society*, 2004, roč. 161, s. 555–572.
22. KALVODA, J. – MELICHAR, R. – BÁBEK, O. – LEICHMANN, J.: *Late Proterozoic Paleozoic Tectonostratigraphic Development and Paleogeography of Brunovistulian Terrance and Comparison with Other Terranes at the SE Margins of Baltica-Laurussia*. *Journal of Czech Geological Society*, 2002, s. 97.
23. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane...*, s. 501–502.
24. CHLUPÁČ, I.: *Nové nálezy fauny v metamorfovaném devonu Hrubého Jeseníku a jejich význam*. *Časopis pro mineralogii a geologii*, 1975, roč. 20, s. 259–271.
25. CHLUPÁČ, I.: *Devonští trilobiti Moravy a Slezska, jejich výskyt a význam*. *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska*, 2000, roč. 3, s. 6.
26. CHÁB, J. a kol.: *Vysvětlivky...*, s. 9–10.
27. Tamtéž, s. 10, 16–17.
28. POUBA, Z.: *Geologická mapa ČR...*
29. KRÖNER, A. – ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – JAECKEL, P.: *Chronological constraints on the pre-Variscan evolution of the northeastern margin of the Bohemian Massif, Czech Republic*. In: FRANKE, W. – HAAK, V. – ONCKEN, O. – TANNER, D. (eds.): *Orogenic Processes: Quantification and Modelling in the Variscan belt*. *The Geological Society of London* 2000, s. 178, 180, 190–191.
30. KRÖNER, A. – ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – JAECKEL, P.: *Chronological constraints on the pre-Variscan evolution...*, s. 191.
31. SVOBODA, J.: *Geologická mapa ČSSR...*
32. KRÖNER, A. – ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – JAECKEL, P.: *Chronological constraints on the pre-Variscan evolution...*, s. 193.
33. ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – THOMPSON, A. B. – JEŽEK, J. – KRÖNER, A.: *Thermo-mechanical role of a Cambro-Ordovician paleorift during the Variscan collision: the NE margin of the Bohemian Massif*. *Tectonophysics*, 2001, roč. 332, s. 245.
34. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane...*, s. 497–518.
35. SCHULMANN, K. – GAYER, R.: *A model for a continental accretionary wedge developed by oblique collision: the NE Bohemian Massif*. *Journal of the Geological Society*, 2000, roč. 157, s. 401–416.
36. ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – KRÖNER, A.: *Tectonometamorphic Evolution of the Velké Vrbno Unit – Evidence of Subduction of the Western Margin of the Silesian Domain*. *GeoLines*, 2000, roč. 10, s. 71–72.
37. SCHULMANN, K. – GAYER, R.: *A model for a continental accretionary wedge...*, obr. 9.
38. FEDIUKOVÁ, E. – AICHLER, J. a kol.: *Vysvětlivky k základní geologické mapě...*, s. 8.
39. Tamtéž, s. 9.
40. Tamtéž, s. 7.
41. PUDA, S. – ŠPINAR, Z. V.: *Nové výsledky geologicko-paleontologického výzkumu v oblasti Suchého vrchu u Vrbna ve Slezsku*. *Campanula*, 1972, roč. 3, s. 145–154.
42. Tamtéž, s. 145.
43. KALVODA, J. – BÁBEK, O. – FATKA, O. – LEICHMANN, J. – MELICHAR, R. – NEHYBA, S. – SPACEK, P.: *Bruno-vistulian terrane...*, s. 506.
44. DVOŘÁK, J.: *Variský flyšový vývoj v Nížkém Jeseníku na Moravě a ve Slezsku*. *Český geologický ústav*. Praha 1994, s. 13–20.
45. CHÁB, J. a kol.: *Stručná geologie základu Českého masivu...*, s. 108–110.
46. ZACHOVALOVÁ, K. – LEICHMANN, J. – ŠVANCARA, J.: *Žulová Batholith: a post-orogenic, fractionated ilmenite-allanite I-type granite*. *Journal of Czech Geological Society*, 2002, roč. 47, s. 36.
47. CHÁB, J. a kol.: *Vysvětlivky...*, s. 10.
48. ŠTÍPSKÁ, P. – SCHULMANN, K. – KRÖNER, A.: *Tectonometamorphic Evolution...*, s. 244.
49. SVOBODA, J.: *Geologická mapa ČSSR...*
50. CHÁB, J. (red.): *Základní geologická mapa České republiky 1:25 000. 14-224 Jeseník*. *Česká geologická služba*. Praha 2004.
51. CHÁB, J. a kol.: *Stručná geologie základu Českého masivu...*
52. BADURA, J. – ZUCHIEWICZ, W. – ŠTĚPANČÍKOVÁ, P. – PRZYBYLSKI, B. – KONTNY, B. – CACOŇ, S.: *The Sudetic Marginal Fault: a young morphotectonic feature at the NE margin of the Bohemian Massif, Central Europe*. *Acta Geodynamica et Geomaterialia*, 2007, roč. 4, s. 7–29.

Paměť starých map. Toponyma kolem hlavního hřebene Jeseníků¹

Mgr. Jiří Glonek, Vědecká knihovna v Olomouci

Úvod

K sepsání tohoto příspěvku mne přivedla nejen řada dotazů k danému tématu, ale především vlastní potřeba zorientovat se v rámci teritoria Jeseníků ve starším německém zeměpisném názvosloví. Díky kulturnímu přerývu a výměně zdejšího obyvatelstva po roce 1945 totiž došlo nejen k přepsání, a tudíž počestění pomístního názvosloví, ale i ke ztrátě povědomí o „původních“ toponymech. Nehledě na řadu těch zapomenutých, chybně přeložených či jen špatně pochopených. Proto jsou vlastivědní badatelé, historici, ale například i zájemci o obory kartografie nebo filokartie často nuceni potýkat s nelehkým úkolem, a sice umět ztotožnit německá toponyma s těmi dnešními.

Možností, kterak toho docílit, je samozřejmě vícero. Zde se však zaměříme na, podle mne dosud zcela plně nerefléctovanou, příležitost využít k tomuto účelu staré mapy. Kvůli omezenému prostoru se přitom budeme soustředit na hlavní stará mapová díla od 16. století.² S nárůstem relevantních kartografických materiálů zejména od 19. století se pak zevrubně budeme věnovat pouze II. a III. vojenskému mapování, jakož i mapám stabilního katastru a z něj odvozeným indikačním skicám. Vybraná díla nám totiž poskytují dostatečný srovnávací materiál. To vše z důvodů rozsahu pak bude aplikováno pouze na oblast hlavního hřebene Jeseníků. Přiznávám, že toto vymezení je částečně subjektivní, leč rámcově se snaží držet teritoria od Ramzovského sedla na severu až po sedlo Skřítek na jihu.³

Protože toponyma zvoleného prostoru procházela v průběhu staletí jistým kodifikačním procesem, který je již sám o sobě zajímavé sledovat, zvolil jsem k jejich prezentaci přehlednější formu tabulkového zobrazení. Textový komentář upřednostňuji zejména u starších mapových vrstev, kde to ještě množství zaznamenaných toponym umožňuje. S ohledem na vývojový řetězec názvů do tabulky zařazuji nejen údaje z I. až III. vojenského mapování a indikačních skic, ale i výsledky tzv. Wielandova mapování Slezska a regionální poklad v podobě Glaubitzovy mapy, byť ta pokrývá jen určitý segment zvoleného teritoria. Rovněž mi připadlo zajímavé zanést do tabulky i v některých případech pozoruhodně odlišné údaje ze dvou variant téhož mapového díla, což se týká I. vojenského mapování. Přitom je potřeba si uvědomit, že hlavní jesenický hřeben byl v tomto případě mapován z valné části vlastně nadvakrát po historických zemských celcích (zvláště Morava i Slezsko), které od sebe dělí. Mnohdy tak dojdeme k drobným překvapením, která jsou navíc akcelerována i existencí ne zcela totožných soudobých kopií. Tabulka samozřejmě zahrnuje i dnešní ekvivalenty uváděných toponym. Věc nikterak jednoduchá, neboť pro řadu starých toponym dnes příslušný ekvivalent neexistuje. V tom případě jsem se snažil o co nejjednodušší pomocný slovní popis lokality. Vycházel jsem přitom záměrně z podkladů,

kteře jsou dostupné nejširší veřejnosti, přičemž je všeobecně reflektována jejich kvalita. Volba tedy padla na mapy.cz, případně na rovněž volně přístupné mapové podklady v rámci Geoportálu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK).⁴

První relevantní mapová díla

Na pomyslnou mapu světa zanesl Jeseníky, byť nepřímě, už v antice Klaudios Ptolemaios, ale jak uvidíme, až do 16. století byla představa o nich značně mlhavá, přičemž ona pomyslná mlha se začala více rozplývat až během 18. století. Jen na okraj podotkneme, že opakovaně omílané ztotožňování ptolemaiovského horského pásma *Asciburgius mons* s Krkonošemi a Jeseníky bude třeba korigovat. Podle nejnovějších výzkumů totiž musíme Jeseníky řadit k pásmu *Sudeti montes*.⁵ Ostatně nejasný je již samotný původ názvu Jeseníků, jimž podle všeho dalo název městečko Gesenke a stejnojmenné údolí u dnešního Vrbna pod Pradědem. Zhruba od 60. let 16. století se začíná tento název přeneseně používat i jako označení celého pohorí – gesenck, v počestěné formě Gesenjk čili Jeseník.⁶

První osobou, která měla názvu užít čistě ve smyslu horopisném, byl Martin Helwig ve své slavné mapě Slezska z roku 1561, kde je slovo GESENCK vysázeno majuskulemi a položeno k výraznému oblému vrcholu, na jehož východním úpatí pramení řeka Opava (patrně Bílá Opava) a který lze ztotožnit s Pradědem. Po něm užil stejného názvu pro Jeseníky i autor první samostatné mapy Moravy Pavel Fabricius v roce 1569.⁷ Z originálních děl Helwiga a Fabricia vycházela řada tzv. derivátů, tj. map z nich odvozených. Tím se název Gesenck dostal nejen ve všeobecnou známost, ale i do atlasové produkce nejznámějších kartografů a vydavatelů, zejména těch nizozemských. Mnohem zajímavější je nicméně dnes bohužel ztracená rukopisná mapa bruntálského panství (*Abries vber die herrschaft Freudenthaal*) vytvořená okolo roku 1579.⁸ Pro nás je nejpozoruhodnější, že zachycuje již tehdy existující hřebenovou stezku, která přichází „od pánů z Velkých Losin“ (steige ist auff des herrn von Vlersdorff) a přes Vysokou holi (Schneeberg) pokračuje na Petrovy kameny (Petterstein) a Praděd (Aldvatter), načež prochází kolem Sokola (Falckenstein), takže kopírovala nejen průběh hranice mezi jednotlivými panstvími, ale i starou zemskou hranici. Přitom autor mapy jako nejmohutnější vrchol zakreslil Vysokou holi (1 464 m n. m.) i s pramenicí Moravicí a železárnami v místech dnešní Malé Morávky, zatímco Praděd, byť ztvárněný rovněž jako mohutná hora s plochým vrcholem, je přiřčený jakoby ve stínu skalnatých Petrových kamenů (1 446 m n. m.).

Komenský a Vischer

K dalšímu kvalitativnímu posunu v kartografickém zobrazení Jeseníků došlo až s nově sestavenými mapami. I zde však zaznamenáváme jen malý faktický progres. Přitom zejména u Jana Amose Komenského můžeme vidět zajímavý posun mezi starší verzí jeho mapy Moravy a patrně jím provedenou následnou korekcí tiskových desek. V původní tiskové matici z roku 1624 (známé jako KMM P) totiž název Gesenck pro Jeseníky, stejně jako Der Brandt patrně pro Černou stráň či Spálený vrch, chybí a vyskytuje se až u matrice z roku 1627 (KMM A). Komenský zde obojí doplnil až dodatečně, společně se znakem pro stříbrné doly zakresleným západně od Vrbna (naopak hned prvně použil značku pro sklárny východně od Branné). Na Komenského mapách se rovněž vůbec poprvé objevuje český název Gesenjk. V pořadí třetí původní mapa Moravy od Georga Matthäuse Vischera z roku 1692 nepřinesla pro Jeseníky oproti Komenskému nic nového. Autor jen k horskému pásmu uvedl název Gesenck gebürg umístěný poblíž Pradědu.⁹

Müller a jeho následníci

Podrobnějšího zákresu se tak Jeseníky dočkaly až díky novému mapování Johanna Christoph Müllera, jehož letitá práce na mapě Moravy vyšla tiskem roku 1716. Mnohem realističtěji zpracoval za pomoci kopečkové manýry i hlavní hřeben, v jehož rámci se ojedinele objevují

Obr. 1 Výřez z Wielandovy mapy Principatus Silesiae Grotkani, 1736 (Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Moll-0001.815,05)

i nová oronyma – der Vater M. (Praděd), Peterstein M. (Petrovy kameny) a Prand M.¹⁰ Zde se rytec dopustil při transformaci údajů z rukopisné předlohy očividného omylu, neboť správné označení hory bylo Brand M. Müllerem užitý název patrně pro dnešní horu Pecny (či Břidličnou horu) byl s největší pravděpodobností odvozený od německého názvu Žďárského potoka – Brandseifen. Pokud

ovšem nedošlo k záměně s lokalitou uvedenou Komenským – Der Brandt. Název se však překvapivě vůbec neobjevuje na rukopisné mapě losinského a vízmberského panství od Christopha Glaubitze z roku 1739.

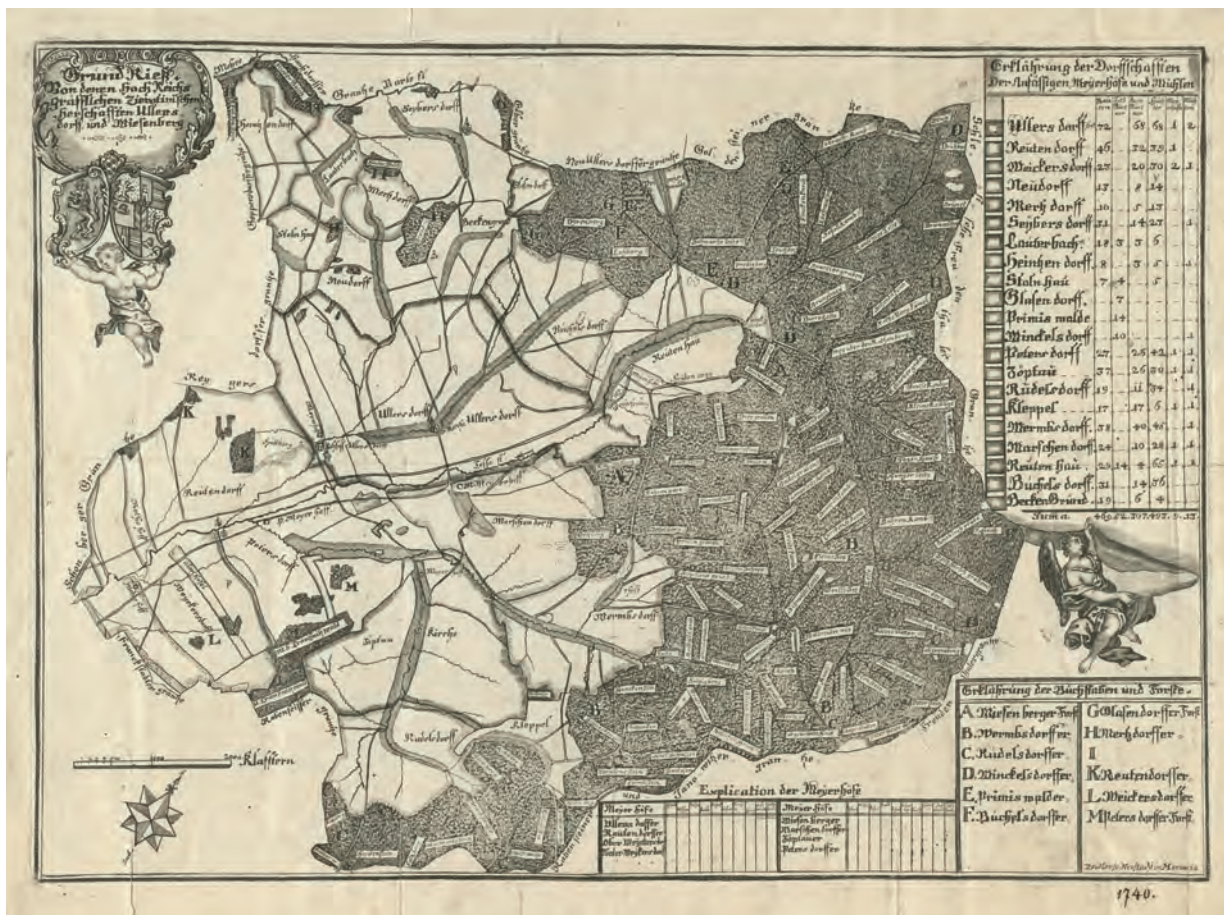
Nejdůležitějším souborem odvozeným z Müllerovy stavovské mapy je generální a šest speciálních map moravských krajů vydaných norimberskou firmou Johanna Baptista Homanna. Tyto mapy byly tištěny několikrát, nejstarší v roce 1720. Od ostatních je lze odlišit skrze v titulu obsažené tiskařské privilegium (*Cum Privil. Sac. Caes. Majestatis*).¹¹

Müllerův dar císaři

Ještě zajímavější a i v odborných kruzích málo známou je pak mapa uložená v Österreichische Nationalbibliothek.¹² Jedná se o rukopisný exemplář Müllerovy mapy Moravy, kterou autor roku 1712 speciálně vyhotovil pro císaře Karla VI. Na ní totiž vidíme poněkud odlišný zákres, neboť Müller do rukopisné verze zanesl i údaje, které ta tisková z roku 1716 postrádá. Vidíme zde nejen správně uvedené oronymum Brand M., ale z pojmenovaných jesenických vrcholů i Fuhrmann M. (Vozka) a Rotheberg M. (Červená hora). Müller, vycházející při mapování z vlastní autopsie a informací od panských úředníků znalých terén, navíc označil hlavní jesenický hřeben a s ním i ten navazující rychlebský od Petrových kamenů přes Smrk až po Kladské sedlo názvem SCHNEE GEBÜRG M. (M. = Mons) čili Sněžné hory. Název GESENK M. pak situoval do prostoru dnešního Pásmu Orlíka (identicky i Homann na mapě olomouckého kraje), což tištěná mapa neobsahuje vůbec. Přitom obdobný pojem Schnee Berge (užívaný spíše pro oblast Králického Sněžníku a části Rychlebských hor) najdeme v roce 1716 vyrytý na jiném místě kolem Kladského sedla.

Neméně pozoruhodným zákresem, který na rozdíl od rukopisu v tištěné mapě absentuje, je zachycení dolů na železnou rudu (pomocí značky pro *Ferri fodinae*) ležících západně od dnešní Františkovy myslivny. Stejně jako nenápadná značka nedaleko hory Brand M., která dosud unikala pozornosti badatelů. Ta odkazuje na existenci osamocené hospodářského objektu – salaše (v legendě coby značka pro *Diversoria solitaria*) někde v blízkosti Jelení studánky již v roce 1712!

Obr. 2 Glaubitzova zmenšená mapa losinského a witzmburského panství (Moravská zemská knihovna v Brně, sign. STMPa-1208.968)

Wielandovo mapování

Mapování Slezska Johannem Wolfgangem Wielandem, navazující na předchozí počiny Müllera, představuje další posun v kartografickém zobrazování oblasti Jeseníků. Nás v tomto ohledu zajímají terénní práce v rámci mapování grodkovského (niského) knížectví zahrnujícího i Jesenicko, které započal v říjnu roku 1722 a dokončil po zimní pauze v červnu roku 1723 (případně Opavsko mapované v létě 1732). Po Wielandově smrti v roce 1736 (resp. již o něco dříve) převzal revizní práce Matthias Schubart. V případě Niska a Opavska šlo o roky 1738–1739. Po mnoha peripetiích vyšly mapy coby součást díla *Atlas Silesiae* až v červenci roku 1752.¹³ Nás zajímá především výskyt toponym ve vytčené oblasti (viz příloha). K tomu dodejme jen pár zajímavostí. Předně, stejně jako Müller rovněž Wieland měl při mapování v terénu využívat služeb místních průvodců znalých krajiny a poměrů. Wieland však s nimi neměl dobré zkušenosti. Prý bývali nesvědomití, a často se dokonce snažili některé údaje zatajovat. Snad proto můžeme při pečlivém zkoumání narazit například na záměnu názvů Keprnického (Nitschwasser fl.) a Rudohorského potoka (Widseiffen fl.). Dále je posunut název pro Keprník (Glaserberg m.) a položen východněji až za vrchol Žalostná. Pozoruhodné je oproti dalším mapovým dílům rovněž užití názvu Steinseiffen fl. pro Bukový potok. Toto označení se totiž později vyskytovalo u sousedního Studeného potoka pojmenovaného jako Hohefahl fl. Pro horní tok Moravice uvádí název Mayberg fl., přičemž níže po proudu za vsí Dolní Moravice již nese tradiční jméno Mora fl.¹⁴

Mapa Christopa Glaubitze

Pro poznání jedné z nejstarších vrstev jeseníckých toponym je veledůležitá rukopisná nástěnná mapa losinského a witzmburského (loučenského) panství Christopa Glaubitze. A to

Obr. 3 Okolí Keprníku a Šeráku. I. vojenské mapování – Slezsko, mapový list č. 34 (Austrian State Archive/Military Archive, Vienna; © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně; © Ministerstvo životního prostředí ČR)

tiskové verze vměstnat všechna toponyma uvedená v rukopisné předloze. Někdy proto musel některé názvy posunout (což může bez znalosti originálu vést i k nesprávnému ztotožnění), jindy zcela vynechat. U některých názvů se pak dopustil chybného přepisu. Dnes je čitelnost Glaubitzova rukopisu i přes konzervační zásah restaurátorů v některých místech ještě obtížnější.¹⁹ Ze všech výše uvedených důvodů proto do přiložené tabulky zanášíme souběžně obě varianty toponym (ty z tiskové verze označujeme písmenem T).

Rukopisný originál obsahuje řadu pozoruhodných detailů.²⁰ Glaubitz například do mapy zaznačil i mnohá rašelinná jezírka, byť prostým označením See. Stejně tak věnuje pozornost i četným lučním enklávám. Za všechny uveďme dvě v okolí tzv. Sedla pod Vřesovkou, a sice Dröhwiesen a Brün[n]el wiesen. Taktéž od Vozky se západním směrem táhne luční enkláva s prostým označením wiesen, přes kterou zároveň vede přístupová cesta k lovecké chatě Fuhrman Hause. S nečekanými detaily se setkáme i u zákresu areálu na Vřesové studánce, kde zachytil nejen skalnatý vrchol Červené hory alias Brün[n]elberg, ale i dvě budovy s popisem Brun[n]el Capel. Jedna z nich, pod níž je pramen, má na střeše kříž. Kapli svým zjevem připomíná rovněž druhá stavba. Jde tedy patrně o kapličku nad pramenem a samostatný kostelík nad ním. K místu pak z údolí od Koutů vede cesta (přes Suchou horu) nesoucí název Brun[n]elweg.²¹ K dalším zaznačeným stavbám u hlavního hřebene patří i tři objekty s názvem Jäger Hauss v místech dnešní chaty Kuchlovka (Petrovka). Dva zakreslené objekty zachytil také v místech Františkovy myslivny²² – Rand Hauss, přičemž název Rand Glaubitz použil i zvlášť pro enklávu (stráž) západně od soutoku Zámeckého potoka s Divokou Desnou. A i Glaubitzova, stejně jako Müllerova (viz výše) rukopisná verze, zaznamenává západně od pramene u Jelení studánky (Hirsch Bron) téměř neznatelný objekt obdélného půdorysu. Bohužel bez bližšího označení.

i přesto, že mapa samotná zachycuje jen část území Jeseníků. Glaubitz mapu vyhotovil k 18. březnu 1739 z popudu tehdejšího majitele panství Jana Ludvíka ze Žerotína. Jen na okraj podotkněme, že nebyla jediná.¹⁵ Zabývat se však budeme pouze touto, která disponuje rozměry 287 × 336,5 cm (dnes je součástí mobiliáře velkolesinského zámku).¹⁶ Pozoruhodné je, že se snad ještě v roce 1739 či o rok později dočkala i zmenšené tiskové verze o rozměrech 29,6 × 42,3 cm. Tu vyryl do mědi v Uničově Ignác Zeidler¹⁷ pod názvem *Grund Rieß Von denen Hoch Reichs Gräflichen Zierotinschen Herschafften Ullersdorff und Wiesenberg*. Dokonce se nám dodnes dochovaly i originální tiskové desky, v současné době uložené v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě.¹⁸ Zeidlerovo ztvárnění sice na první pohled vypadá poněkud těžkopádně, avšak při znalosti originálu vidíme, že se vesměs věrně držel rukopisné předlohy. Jeho hlavním problémem bylo, jakým způsobem do zmenšené

Glaubitzova mapa je rovněž pozoruhodná díky zákresu několika výrazných skalních útvarů na hlavním hřebenu Jeseníků. Německé a později i české názvosloví pro dnešní Ztracené skály, Ztracené kameny, Pec a Pecny tvoří na různých mapách od 18. do 20. století skvostný galimatyáš. Přispěl k němu i rytec Zeidler, převádějící do tiskové měděné matrice původní Glaubitzovu rukopisnou předlohu. Přehodil přitom mezi sebou dva názvy, a sice Verlohrnstein a Hörnelstein. Ovšem i bez ohledu na tento lapsus je rukopisný Glaubitzův zákres překvapující, neboť podle velikosti jednotlivých skalisek můžeme logicky vyvozovat, že největší z nich nesoucí název Hörnelstein přináleží Ztraceným kamenům (1 250 m n. m.). Nic neobvyklého a vybočujícího. Avšak menší skalisko vpravo od nich (tedy ve směru k Břidličné hoře) nese jméno Verlohrnstein, užívané pro, na opačné straně položené, Ztracené skály – zde jde ale očividně o Pec. Naopak Ztracené skály pojaté jako nejmenší ze zakreslených útvarů nesou zcela ojediněle vyskytující se toponymum Hass Stein, které rytec Zeidler s ohledem na redukované prostorové možnosti vynechal. K nim vede na hřeben z Klepáčova tzv. Hejdenweg (pod hřebenem též stezka Ohrlensteig).

I., II. a III. vojenské mapování a stabilní katastr

Pro definitivní kodifikaci místních toponym představovaly jednotlivé fáze vojenského mapování patrně nejdůležitější kroky.²³ Není naším úkolem objasňovat okolnosti ani průběh těchto prací, přesto však uveďme alespoň základní informace. První vojenské mapování (dále jen 1VM) probíhalo na Moravě v letech 1764–1768. Výsledkem bylo vyhotovení 126 mapových sekcí v měřítku 1 : 28 800, přičemž k nutným opravám (rektifikaci) bylo přikročeno v letech 1779–1781 (4 sekce opraveny a 36 sekcí nově mapováno). Slezská část monarchie byla zmapována v letech 1763–1764 v celkem 40 sekcích, avšak v měřítku 1 : 30 746. Rektifikace proběhla v roce 1780 (10 sekcí opraveno a 30 nově mapováno).

Druhé vojenské mapování proběhlo na Moravě a ve Slezsku v letech 1836–1840 opět v základním měřítku 1 : 28 800 (vyhotoveno 146 sekcí). Tato fáze měla rovněž řadu společných rysů s mapami stabilního katastru (viz indikační skici).²⁴

Třetí vojenské mapování pak spadá na Moravě do let 1876–1877 a ve Slezsku do roku 1876 (základní měřítko bylo 1 : 25 000).

Zároveň je potřeba ještě blíže vysvětlit odlišné zákresy viditelné na různých přístupných mapových listech 1VM v námi sledované oblasti. V některých případech si totiž při zevrubnějším zkoumání můžeme všimnout jistých pozoruhodností. Týká se to především slezské části, která byla dodatečně výrazněji opravována či nově mapována. Situaci navíc komplikuje kromě existence originálů (tzv. brouillonů)²⁵ i vytvoření jejich soudobých kopií.²⁶ Ty vznikly v roce 1784 na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě.²⁷

Lze si tedy povšimnout, že jednotlivé varianty stejných listů nemusejí být totožné, přičemž tím nemyslíme jen běžné chyby a omyly vzniklé při kopírování. V některých případech je kresba u verzí diametrálně odlišná. Zřejmě nejvýraznějším příkladem je zpracování slezské sekce u listu č. 34. Na tzv. brouillonu nejenže marně hledáme zákres Filipovic, které byly založeny až roku 1779, nýbrž i další toponyma, jimiž naopak oplývá kopie. Zajímavé odlišnosti pak můžeme vysledovat i v případech, kdy důstojník pověřený zmapováním určité moravské sekce do ní zanesl i údaje přesahující do části slezské, přičemž tyto údaje (toponyma) vlastní slezská sekce neobnáší (popsaná praxe je doložena i opačnými případy).

Níže se již pojďme podívat na některé vybrané příklady ze sledované oblasti, které si zaslouží krátký komentář. Řadou nesrovnalostí, proměn i záměn si prošly zejména vodní toky, přičemž je někdy obtížné rozlišit, zda autor uvedeným toponymem označuje přímo tok (nebo jeho část), dolinu nebo název sloužil pro oba případy, což bývalo častou praxí.

Vodní toky:

- Na indikační skice Koutů nad Desnou (1834) pramení Česnekový potok u dnešní Švýčárny, kdežto jeho pravý počátek s pramenem u Velkého děda je brán za pouhý přítok s názvem Species Graben.
- Indikační skica Koutů nad Desnou z roku 1834 používá pro Divoký potok vlastně dva názvy: Rothenberg Graben a Unlust Graben, přičemž takto označuje jeho horní tok až po soutok s bezejmenným levobřežním přítokem od Červenohorského sedla, který autor skici očividně pokládal za hlavní tok vedený na mapě jako Rothenberg Graben.
- Studený potok je na tzv. brouillonu 1VM veden jako Hohe Fall F., avšak na dolním toku došlo k jeho záměně za Bukový potok, přičemž dolní tok nese název Stein Seiffen Fl.
- Mapy 1VM nerozlišují dvě větve řeky Desné – jméno je zakresleno až po soutoku Hučivé a Divoké Desné jako Tess Fluss.
- Unsprung der Tess – tak je označeno místo na indikační skice Rejhotic z roku 1834 na soutoku Divoké Desné, Velkého Dědova potoka a Sviního potoka.
- Moravice je uváděna na indikační skice Karlova pod Pradědem z roku 1834 jako Gränz Bach, jelikož její tok tvořil zemskou hranici mezi Moravou a Slezskem. Na mapách 1VM pro Moravu je horní tok až do Karlova bez názvu a až pod Malou Morávkou je tok označen názvem Mora Fluss. Přitom na mapách 1VM pro Slezsko je Moravice pojmenována jako Meÿberg- oder Mora- Fl. (na tzv. brouillonech) či Mayberg Fl: (na kopiích). Na mapách 2VM je horní tok Moravice nazýván Gränz B., od soutoku s pravobřežním přítokem Mai B. pak jako Grenzwasser. Až pod Malou Morávkou disponuje řeka názvem Gr. Mohra Fl.
- Na indikační skice Vernířovic z roku 1834 si můžeme všimnout pozoruhodné záměny Merty na horním toku, kde je označována jako Vordere Steinseifen, kdežto jako Mertha Bach jen krátký úsek až po soutok několika přítoků a hlavně přítoku Kiessgraben pramenícího v sedle pod Jelením hřbetem.
- Na mapě 2VM se vyskytuje ojedinělý název Hohe Fall pro tzv. Jelení vodopád, též chybně uváděný jako vodopád na Jelením potoce. Ten ovšem teče na J od tohoto toku, který pramení nedaleko lovecké chaty Moricka.
- Na mapě 2VM je mezi Spáleným vrchem a Klínovou horou zakreslen název See, označující někdejší rašelinné jezírko.

Klauzy (splavovací nádrže):

- Sokolí potok je na tzv. 2. kopii 1VM lépe zakreslen, ale na rozdíl od kvalitativně horšího zákresu v originální verzi nemá jméno. U kopie je zakreslena i zdejší klauza pod označením Holz Flöss Teich, která u originálu zcela absentuje. Klauza je zanesena i na indikační skice Malé Morávky (1836) coby Alte Dämme (očividně již nefungovala), přičemž ležela pod dnešní Sokolí chatou, asi v polovině vzdálenosti mezi vodopády Sokolího potoka a prvním pravým přítokem označeným na skice jako Vatergraben. Cesta vedoucí kolem potoka až pod hřeben pak nese název Holzrückweg.
- Klauza na Podolském potoce je na mapě 2VM zaznačena jako Alte Däme, a sice nad prvním pravobřežním přítokem přitékajícím od chaty Josefínka. Na příslušné indikační skice (Žďárský Potok, 1834) figuruje, ale pouze pod č. 197. Na mapách 1VM není vůbec.

Komunikace a objekty:

- V Ramzovském sedle je v místech, kde překračuje komunikace vedoucí od Branné hranice Moravy a vede dál do Slezska, zakreslen na tzv. brouillonu 1VM (Slezsko) hraniční sloup nesoucí prozaický název Gräntz Saul (kopie toto nereflektují).
- V sedle mezi Černavou a Mračnou horou je na mapě 2VM zanesen název Sonntags Bild, coby důležitý orientační bod na hranicích katastrů a zároveň zemských hranic. Šlo o svatý

obrázek pravděpodobně zavěšený na stromě, u něhož se hranice lomila. Podle všeho ho můžeme ztotožnit s obrazem Krista, o němž se ve svém jesenickém bedekru z roku 1844 zmiňuje Gustav Mayer. Ten uvádí, že právě o obrázku se cesta prudce lomila doleva a vedla dál k Šeráku.²⁸ Název byl patrně odvozen od někdejšího názvu pro Mračnou horu – Sonntags B. (=Berg).

- Přibližně v místě, kde dnes leží lovecká chata Moricka (západní svah Keprníku), jsou na indikační skice Ostružné z roku 1834 zaznačeny tři dřevěné objekty – dva menší, patrně seníky, a jeden větší, coby salaš.²⁹
- Na mapě 2VM je zachycena cesta vedoucí ze Sedla pod Vřesovkou na Keprník, avšak nikoli přes Trojmezí, nýbrž po východních svazích kolem dnešní lovecké chaty Kvedlena. Cesta nese název Neuer Weg.
- Již na mapě 2VM figuruje křížová cesta vedoucí na Točník alias Drehberg.
- Na mapě 2VM vidíme, která od Huberova míří cesta k salaši nesoucí název Alter Schafstall, položené na jihovýchodním svahu pod Pradědem. Od salaše pak na ni navazuje pěšina, která pokračuje kolem dnešní chaty Barborka dál, přičemž je označena jako Diebssteig (Zlodějská stezka).

Možné omyly:

- Skály na Keprníku byly na kopiích slezských sekcí 1VM označeny jako Rochenstein (list č. 34), avšak na odpovídajícím brouillonu jako Koschenstein. V obou případech jde o ojedinělý výskyt těchto toponym. Název Koschenstein by měl být starší verzí.
- Stejně tak Vřesová studánka – ta je na starším brouillonu vedena jako Juden Brun (sic!), kdežto na mladší kopii (opět list č. 34) jako Gutenbrun.

Závěr

Předkládaný článek je pouhým upozorněním na možné využití mapových děl při odkrývání starších vrstev pomístního názvosloví jesenického regionu, přičemž do budoucna se nabízí i badatelské využití a srovnání dalších kartografických prací. Jako žádoucí a nesmírně cenná se jeví především možnost rozšířit studium i na mapy lesnické (porostní apod.), v nichž je ukryto mnohé, co na jiných mapových dílech nenalezneme.³⁰ Výsledné úsilí, ideálně podložené i heuristikou textových pramenů, nám pak umožní poskládat nejen mozaiku kodifikačního vývoje místních toponym, ale rovněž nám může pomoci odhalit etymologický názvoslovný proces.

POZNÁMKY

1. Článek v úvodních pasážích částečně vychází z GLO-NEK, J.: *Jeseníky na nejstarších mapách do roku 1720*. Jeseníky – Rychlebské hory. Lipová-lázně 2021, č. 7, s. 30–33.
2. Kromě fondu Vědecké knihovny v Olomouci jsem čerpal zejména z těchto veřejně dostupných zdrojů: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>; <https://mapy.mzk.cz/>; <http://oldmaps.geolab.cz/>; <https://maps.arcanum.com/en/>.
3. Oblast zájmu pak zhruba vymezuje údolí řeky Bělé, Videlské sedlo, tzv. sedlo Kóta nad Karlovou Studánkou, sedlo Hvězda, horní tok Merty a Divoké Desné, přičemž záměrně vynechávám oblast okolo Mravenečnicku.
4. Viz <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>.
5. K tomu zevrubně KLEINEBERG, A. et al.: *Germania und die Insel Thule: die Entschlüsselung von Ptolomaios' „Atlas der Oikumene“*. Darmstadt 2011. Též GLONEK, J.: *Jeseníky na nejstarších mapách*.
6. K tomu zevrubněji GLONEK, J.: *Na Jeseníky!: o putování jeseníckými horami, turistických bedekrech a mapách do roku 1945*. Olomouc 2019, s. 37–69.; TÝŽ, *Jeseníky na nejstarších mapách*.; LUTTERER, I. – ŠRÁMEK, R.: *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod 1997, s. 114–115.; VOGEL, R.: *Altvater, Gesenke, Schneegebirge: namenkundliche, fachsprachliche und volkskundliche Untersuchungen zu Bergnamen im ehemaligen Österreichisch-Schlesien (Rakouské Slezsko)*. In: *Urbar 1645 der gemeinen Stadt Troppau* [DVD-ROM]. Hammelburg 2015.
7. GRIM, T.: *Vývoj slezské kartografie do počátku 18. století* [online]. Brno 2005 [cit. 2021-05-26]. Dostupné z: [https://www.onb.ac.at/bibliothek/sammlungen/karten/50-zimelien-test/18-jahrhundert/johann-christoph-mueller-maehren-1712](https://is.muni.cz/th/letyvgf. Disertační práce.; DRÁPELA, M. V.: Vývoj moravské kartografie</i>. Brno 1994. Habilitační práce.
8. K ní zatím nejpodrobněji WEINELT, H.: <i>Die sudetendeutsche Herrschaft Freudenthal um 1579</i>. In: <i>Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit im gesamt-schlesischen Raume</i>. Breslau 1938, roč. 10, s. 35–64.; Též BEZDĚČKA, J.: <i>O jednom z nejstarších zobrazení Hrubého Jeseníku</i>. Severní Morava, Šumperk 1978, sv. 35, s. 53–59.
9. Srovnej DRÁPELA, M. V.: <i>Vývoj moravské kartografie</i>.; CHRÁST, J.: <i>O starých mapách českých zemí: Fabriciova a Komenského mapa Moravy</i>. Praha 2015.
10. Srovnej DRÁPELA, M. V.: <i>Vývoj moravské kartografie</i>.
11. Tamtéž.
12. Viz Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, sign. AB 22 (7) - <a href=).
13. Blíže např. NOVÁK, V. J.: *Wielandovy mapy Slezska*. In: *Slezský sborník* 49. Opava 1951, s. 289–299 a 484–503.; KUCHAR, K.: *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky. I., Mapy českých zemí do poloviny 18. století*. Praha 1959, s. 50–53.
14. Viz mapy: WIELAND, Johann Wolfgang a Matthäus von SCHUBARTH. *Principatus Silesiae Oppaviensis novissima Tabula geographica*. 7. [ca 1:150 000]. Norimbergae: excusa ab Haeredibus Homannianis, 1736. Dostupné také z: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/087/2619322306>.; WIELAND, Johann Wolfgang a Matthäus von SCHUBARTH. *Principatus Silesiae Oppaviensis novissima Tabula geographica*. 7. [ca 1:150 000]. Norimbergae: excusa ab Haeredibus Homannianis, 1736. Dostupné také z: <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/028/087/2619322306>.
15. K tomu dosud nejpodrobněji SEDLÁČEK, R.: *Žerotínské panství Velké Losiny v mapovém zobrazení z roku 1739*. Severní Morava, Šumperk 1991, sv. 62, s. 8–16.
16. Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond SZ Velké Losiny, inv. č. VL 166.
17. K němu blíže VOIT, P.: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2006, s. 1033 (též dostupné z: https://encyklopedieknihy.cz/index.php/Ign%C3%A1c_Zeidler); JAKUBEC, O. – PERŮTKA, M. (ed.): *Olomoucké baroko: výtvarná kultura let 1620-1780*. 3, *Historie a kultura*. Olomouc 2011, s. 251. Samotná mapa je dostupná z: <https://mapy.mzk.cz/mzk03/001/064/821/2610350475/>.
18. Za upozornění děkuji Štěpánu Kohoutovi ze ZA v Opavě.
19. Jako příklad uveďme název pro Tabulové skály, který nelze převzít ani z tiskové verze, neboť ho Zeidler vynechal, stejně jako jméno blízké luční enklávy – Die Kraut gartel.
20. Mezi jinými si můžeme všimnout i toho, že Glaubitz zakresloval do mapy rovněž tzv. hraniční stromy například v místech styku obecních katastrů (viz Klepáčov). Kresbu pak doplnil popisem jako Tanne mit Nagel, Buche mit Nagel nebo Fichte mit Nagel. K praxi při vytyčování hranic v minulosti viz například MÁCHOVÁ, M. – ORLITA, Z. – STABRAVA, P. (ed.): *Říše prastará, mocná i zkrocená: les na Kravařsku mezi středověkem a industrializací*. Nový Jičín 2017, s. 38–42.
21. Popis umístil i ke komunikaci překonávající Červenohorské sedlo – Weg übern Rothen Berg (v tiskové verzi jako Weg über den Rothenberg). V sedle samotném pak figuruje Zigeiner galgen (Cikánská šibenice) i s její kresbou.
22. Jihozápadně od Františkovy myslivny v okolí menší doliny, kterou Glaubitz pojmenoval jako Merten grün[de]l (J od bodu záchrany SU 031), jsou rovněž zakreslena tři důlní díla (štoly) označené jako Zeche či Der frembden Zeche.
23. Blíže viz například BOGUSZAK, F. – CÍSAŘ, J.: *Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky. 3. díl, Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*. Praha 1961.; KUCHAR, K.: *Mapové prameny ke geografii Československa*. In: *Acta Universitatis Carolinae. Geographica*. Praha 1967, roč. 2, č. 1, s. 57–97.; KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R.: *Slezsko v I. vojenském (tzv. josefském) mapování*. Opava 2005.
24. K tomu BUMBA, J.: *České katastry od 11. do 21. století*. Praha 2007, s. 51–71.
25. Ty jsou přístupné z: <https://maps.arcanum.com/en/>.
26. Kopie jsou přístupné např. z: <http://oldmaps.geolab.cz/>. Do tabulkové přílohy jsou zaneseny údaje z tzv. 2. kopie, přičemž iniciála a arabská číslice odkazuje na zdroj. Pokud se tedy zaznamenané toponymum vyskytuje na moravské sekci, pak je označeno písmenem M, na slezské sekci skrze S (např.: Slezsko, mapový list č. 40 = S 40).
27. K jednotlivým variantám blíže KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R.: *Slezsko v I. vojenském...*, s. 4–5.
28. K tomu blíže GLONEK, J.: *Na Jeseníky!*, s. 189.
29. Tamtéž, s. 57.
30. Jeden příklad za všechny – jaký starší německý název nesly skály Sokolka (západně od Kout nad Desnou)? Můžete prohlížet desítky starých map z období před rokem 1945, včetně těch speciálních turistických, marně. Že odpověď zní Elisabethfelsen, se dozvíte až z porostní mapy revíru Kouty zachycující stav k roku 1913. Viz Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 2877 (za zpřístupnění mapy děkuji Janu Štěpánovi ze ZAO).
31. K tomu např. CVRK, K.: *K českému názvosloví míst v oblasti Jeseníků*. Bezkydy – Jeseníky. Opava 1932, č. 8–10, s. 254–256.

Vybraná jesenická toponyma a jejich výskyt na starých mapách.							
Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitiz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Mordová rokle (viz údolí Vražedného potoka)	ne	ne	Mord Graben (M) / mord Graben (S)	Mord Graben (S 40)	Mordgraben	ne	Mordgraben (1836 - Horní Lipová)
Obří skály	Amstein	ne	Amstein (S)	Amstein (S 34)	Ammichstein	ne	Amiskuppe (1836 - Horní Lipová)
[pramen V od Obřích skal - viz Medvědí kluz]	Kirchgrund	ne	Kirch Kindel Wasser (M)	Kirch Grund (S 34)	Kirchgrund	ne	Kirchgrundwasser (1836 - Horní Lipová)
Ramzovský potok	ne	ne	ne	ne	Strassenwasser B.	ne	Strassenwasser (1836 - Horní Lipová)
Skelná louka	ne	ne	ne	ne	Hohenbartenstein	ne	Hohenbartenstein (1836 - Horní Lipová)
[pramen S pod Černavou - viz Sněžná jáma]	ne	ne	Baern Graben (M)	Baren-Graben (M 2)	ne	ne	Beerengraben (1836 - Horní Lipová)
Sněhulák (862 m n. m.)	ne	ne	Klotzel Stein (S)	Klotzel B. (S 34)	Schnee Urlich	ne	Schneeurlich (1836 - Horní Lipová)
hřeben mezi Šerákem a Keprníkem	ne	ne	Schnee-Berg (S)	ne	ne	ne	ne
lesní enkláva mezi Ostružnou a Šerákem	ne	ne	Kalkau Wald (M)	Kalkan Wald (M 2)	ne	ne	ne
Mračná hora (1272 m n. m.)	ne	ne	Urlich Berg (S)	ne	Sonntags B.	ne	ne
Černava (1103 m n. m.)	ne	ne	ne	ne	Schwarz: Kuppel	ne	Schwarzes Kuppel (1834 - Ostružná)
enkláva mezi zdrojnicemi Klepáčského potoka	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Gabel (1834 - Ostružná)
levobřežní přítok Klepáčského potoka pramenící pod Volskou loukou	ne	ne	Tanijnen Graben (M)	Tannen Grab: (M 2)	ne	ne	ne
Klepáčský potok	ne	ne	Mitter Bord FI:	Mitter Bord FI: (M 2)	Mittelbord B.	ne	Mittelbord Bach (1834 - Ostružná)
Ve stržích	ne	ne	ne	ne	Schneelöcher	ne	Schneebergloch (1834 - Ostružná)
lesní enkláva na JV od Černavy až pod hřeben	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Rasenwinkel (1834 - Ostružná)
Troják (1044 m n. m.)	ne	ne	[Drey Stein b.]	[Drey Stein berg (M 2) - vrchol Tří kameny 852 m n.m. Z od dnešního Trojáku]	Schlegelfels	Dreistein	Dreystein (1834 - Ostružná)
Volská louka	ne	ne	ne	ne	Ochsengarten	ne	Ochsengarten (1834 - Ostružná)
luční enkláva - Klepáč	ne	ne	ne	ne	Hauer Wiese	ne	Hauerwiese (1834 - Ostružná)
luční enkláva - od Trojmezí k chatě Moricka	ne	ne	ne	ne	Rinden Wiese	ne	Hofwiese (1834 - Ostružná)
luční enkláva - od Knižecí chaty SV směrem k Trojmezí	ne	ne	ne	ne	Fürstenwiese	ne	Fürstenwiese (1834 - Ostružná)
Jelení stráž	ne	ne	ne	ne	ne	Hirschensteine	Hirschenstein (1834 - Ostružná)
levobřežní přítok Jeleního potoka pramenící nad Knižecí chatou	ne	ne	See Graben	See Graben	ne	ne	ne
levobřežní přítok Jeleního potoka pramenící pod turist. rozc. Nad Hášovou	ne	ne	Granaden Brun[n]	Granaden Brun	ne	ne	ne

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Hučava	ne	ne	Rausch Bord Fl.	Rausch Bord Fluss (M 2)	Rausch Bord B.	Rauschbord B.	Rauschbarth Bach (1834 - Nové Losiny)
Jelení potok	ne	ne	Granaden Graben	Granaden Graben (M 2)	Granatengraben	ne	Granaten Graben (1834 - Ostružná)
Jelení vodopád	ne	ne	ne	ne	Hohe Fall	ne	ne
Šerák	Hockschar m.	ne	Hockschar B. / Monument ; die Tafel	Hockschar B. ein Monument (S 34) / die Tafel Hockscharberg (M 2)	Hockschar vulgo Schnee B.	Hockschar (Schneeberg)	Hockschar pro vrchol / Schneeberg pro okolí (1836 - Horní Lipová)
Javořícký potok	ne	ne	Mühlbach	Mühl Bach (S 34)	ne	ne	Mühlbach (1836 - Adolfovce)
Keprnický potok	Widseiffen fl.	ne	Nitsch Wasser	Nitsch Wasser (S 34) - horní část jako Bolken Thal (M 2)	Nikisch B.	Nikuschwasser	ne
Rudohorský potok	Nitschwasser fl.	ne	Widseiffen Fl.	Wied Seifen Wasser (S 34) / Wisseffen W: (M 2)	Vitseifen B. - horní tok jako Rodisch B.	Vitseifen - horní tok jako Rodichwasser	ne
Šumný (1073 m n. m.)	ne	ne	ne	Sieben Urlich (S 34)	Urlen Lehne / Blase Balg	Blasebalg	Blasebalg (1836 - Adolfovce)
Nad Výrovkou (813 m n. m.)	ne	ne	ne	Kirchezimer (S 34)	ne	ne	ne
Keprník (skály)	ne	ne	Koschenstein (S)	Rochenstein (S 34)	ne	ne	ne
Keprník (vrchol)	Glaserberg m.	ne	Kepernik b: (M)	Glaser B. (S 34) / Kepernik berg (M 2)	Glaser B. vulgo Kepernik	Glase B. (Kepernik)	Kepernick (1834 - Ostružná 1834) / Glaseberg (1836 - Adolfovce)
Žalostná (1351 m n. m.)	ne	ne	Reibenab	Rabenabstein (S 34) / Reibenap Fels (M 2)	Reibermap	ne	ne
Vičinec	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Wolfflichtlich (1836 - Adolfovce)
Trojmezí	ne	ne	ne	ne	drei Grenzen	Drei Grenzen	ne
Točnick (1143 m n. m.)	Drehberg m.	ne	Drehberg	Dreh B. (S 34)	Dreh B.	Drehberg	Drehberg (1836 - Adolfovce)
Černý potok	ne	ne	ne	Rothe Wasser (S 34)	Rotheberg B.	ne	ne
Sněžná kotlina	ne	ne	ne	ne	Schneeegraben	ne	ne
Červená hora (1333 m n. m.)	Rotheberg	Brün[n]elberg	Rothe - Berg	Rothe B. (S 34)	Rothe B. vulgo Bründlhaide	Rothe B. (Bründlhaide)	Rother Berg (1836 - Adolfovce) / Bründlberg (1834 - Kouty nad Desnou)
hřbet s horou Polom (1127 m n. m.)	ne	Gbrach: Kamb (T) / Gebroch-kamb.	ne	ne	ne	Gebreckkamp	Gebreckkamp (1834 - Kouty nad Desnou)
Vozka (1377 m n. m.)	ne	Fuhrman (T) / Fuhrman[n]stein	Fuhrman	Fuhrman (M 5)	Fuhrman[n]s Stein	Fuhrmannstein	Fuhrmannstein (1834 - Nové Losiny)
Vřesová studánka	ne	Brünel / Brünne-lheigei (T) // Brun[n]el Capel	Juden Brun (S)	Gutenbrun (S 34) / Bründl Haide (M 5)	Marienkapelle	Bründlhaide	Haidenbründel (1834 - Kouty nad Desnou)
hřbet mezi Pátečním a Černým potokem	ne	ne	Schwarze Kappe [=Kuppe]	ne	Schwarz: Kúp.	[Schwarze Köppel] - nepřímá dle chaty	Schwarze Köppel (1836 - Adolfovce)
Hluboký potok	ne	ne	ne	Tiefe Graben (S 34)	ne	ne	ne
Červenohorský potok	ne	ne	ne	Loch Thal (S 34)	Rotheberg Wasser	Rothe Bergwasser	Rothe Berg Bach (1836 - Domašov)
kóta 1285 m n. m. u Trojmezí	ne	Dröhrber[g] (T) / Dröhwiesen // Dröhrberg	ne	ne	ne	ne	Dreberg (1834 - Kouty nad Desnou)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenská mapování - tzv. brouillon	I. vojenská mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenská mapování	III. vojenská mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Poniklý potok	ne	Lochwasser (T) / Lochwasser	ne	ne	Loch Wasser	Lochwasser	Lochwasser Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
horní část údolí Poniklého potoka	ne	Fuhrman graben	ne	ne	ne	ne	ne
Spálený vrch (1313 m n. m.)	ne	ne	ne	ne	Brand	Am Gebranntn	ne
Klínová hora (1180 m n. m.) / celý hřbet	ne	Schosskamb (T) / Schosskamb	ne	ne	Schosskamb	Schosskamb	Schoss Kamp (1834 - Kouty nad Desnou)
Japonská zahrada / oblast prameniště Hučivé Desné	ne	Ping (T) / Ping	ne	ne	ne	ne	Ping (1834 - Kouty nad Desnou)
horní část údolí Hučivé Desné	ne	Ping graben	ne	ne	ne	ne	ne
Hučivá Desná	ne	Rauschige Tesse (T) / Rauschende Tesse	ne	ne	Rauschende Tess	Rauschende Tess	Brausende Tess / Rauschende Tess (1834 - Kouty nad Desnou)
dolina S od Šindelné hory	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Bründelgraben (1834 - Kouty nad Desnou)
Šindelná hora (1128 m n. m.)	ne	Schindelkamb (T) / Schindelkamb	ne	ne	Schindl Kamp	Schindlkamp	ne
skály JZ od Šindelné hory	ne	ne	ne	ne	Schinde Felsen	ne	ne
dolina / potok Z od Suché hory	ne	Quartiergraben (T) / Vorder Quartiergraben	ne	ne	ne	ne	Vordere Quartier (1834 - Kouty nad Desnou)
dolina / potok Z od Suché hory	ne	Quartiergraben (T) / Hinter Quartiergraben	ne	ne	ne	ne	ne
Suchá hora (1020 m n. m.)	ne	Durre Leite (T) / Durre Leyte	ne	ne	Dürre Leuth	Dürre Leiten	Dürre Leithen (1834 - Kouty nad Desnou)
prameniště Divokého potoka	ne	ne	ne	ne	Unlust	ne	Unlust (1834 - Kouty nad Desnou)
Divoký potok / žleb	ne	Unlustgraben	ne	ne	Unlust B.	ne	Unlust Graben (horní tok) / Rothenberg Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
Koutský žleb	ne	ne	ne	ne	ne	Rothenberg Gr.	Rothenberg Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
Červenohorské sedlo	ne	Rothe Berg kämel (T) / Rothe Berg Kämtjmel	ne	ne	Rothe B.	Rothenberg	Rotheberg (1834 - Kouty nad Desnou)
dolina potoka J od Červenohorského sedla	ne	Brillen graben	ne	ne	ne	ne	ne
luční ekláva na Z úbočí Velkého Klínovce	ne	ne	ne	ne	Käuling Wiese	ne	Kauligwiesen (1834 - Kouty nad Desnou)
Velký Klínovec (1164 m n. m.)	ne	Grosse Keulige (T)	ne	ne	Gr. Käuling	Kellig B.	Grosse Käuling (1834 - Kouty nad Desnou)
Vyhřídka (hřbet JZ od Výrovky)	ne	Kleine Keulige (T)	ne	ne	Kl. Käuling	Katzenstein	Mittelkamp / Kleine Käuling (1834 - Kouty nad Desnou)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
dolina / potok pramenící J od Výrovky - dolní část	ne	[Haus] graben	ne	ne	ne	ne	Hauss Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
dolina / potok pramenící J od Výrovky - horní část	ne	Rebarbergraben (T) / Rebarbergraben	ne	ne	ne	ne	ne
přítok potoka pramenícího J od Výrovky	ne	Grosse Kaulig graben	ne	ne	ne	ne	ne
přítok potoka pramenícího J od Výrovky	ne	Kleine Kaulig graben	ne	ne	ne	ne	ne
Hřibety - kóta 985 m n. m.	ne	ne	ne	ne	Hauss B.	Haus B.	Haussberg (1834 - Kouty nad Desnou)
Hřibety - kóta 1058 m n. m.	ne	Haussberg (T) / Hauss Berg	ne	ne	Wiegenstein	ne	ne
skály J od Malého Jezerníku - patří u Hladového vodopádu	ne	Hunger Steine	ne	ne	Hungerstein	ne	ne
hřbet Z Hladového dolu	ne	Hunger leite (T) / Hunger Leite	ne	ne	ne	ne	ne
Hladový důl / potok	ne	Hunger Graben	ne	ne	Hungeigraben	ne	Hunger Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
slatě na Velkém Jezerníku	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Knoblochwiesen (1834 - Kouty nad Desnou)
Velký Jezerník (1309 m n. m.)	ne	Gross See	ne	ne	Gr. See	G. See B.	ne
Desná / Divoká Desná	ne	Tesse (T)	Tess Fluss	Tess Fluss	Tess Fl.	Tess Fl.	Tess Fl. (1834 - Kouty nad Desnou)
dolina / potok pramenící pod Petrovkou	ne	Hinterhausberg graben	ne	ne	ne	ne	Trinken Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
Medvědí hřbet (1261 m n. m.)	ne	Bähren Kamb (T) / [Bähren] Kam	ne	ne	Bären Kamp	Bärenkamp	Behrenkamm (1834 - Kouty nad Desnou)
hřeben J od Petrovky	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Mittel Kamp (1834 - Kouty nad Desnou)
Česnekový důl / potok	ne	Knobloch graben (T) / Knoblochgraben	ne	ne	Knoblochgraben	Knobloch Gr.	Knobloch Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
důl / horní tok Česnekového potoka	ne	Spitzhirsch graben (T) / [Spitz Hirsch] graben	ne	ne	ne	ne	Species Graben (1834 - Kouty nad Desnou)
Malý děd (1368 m n. m.)	ne	ne	ne	ne	Leiter B.	Kl. Vater B. (Leiter B.)	Leuterberg / Kleiner Vaterberg (1836 - Domašov)
Velký Klín (1178 m n. m.)	Gr. Keilich m.	ne	Gros Keilich	Gr. Keulich B. (S 34)	Gr. Käuling B.	G. Keil	Grosser Keil (1836 - Domašov)
Javorový potok / dolina	ne	ne	Stech Graben	Steh Graben (S 34)	ne	ne	ne
Bukový potok / dolina	Steinseiffen fl.	ne	Keilich Graben	Keulich Graben (S 34)	ne	ne	ne
Kozí hřbet	ne	ne	Ziegen-Rücken	Zugen Rücken (S 34)	ne	ne	ne
Malý klín (1099 m n. m.)	Kl. Keilich m.	ne	Klein Keilich	Kl. Keulich B. (S 34)	Kl. Käuling B.	Kl. Keil	Kleine Keil (1836 - Domašov)
Studený potok / dolina	Hohefahl fl.	ne	Hohe Fall F. / Stein Seiffen Fl.	Hoche Fall Fl. (S 34)	Hohe Fall / Nesseigraben	ne	Steinseiffen B. (1836 - Domašov)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Studený vrch (Studený hřbet)	Leiterberg m.	ne	Nessel Ulrich / Leiterberg	Nessel Ulrich (S 34) - později prohozen s Leiter B.	Nessel Wiese / Leiter B.	Nesselkamm / Leiter B.	Leuterberg (1836 - Domašov)
Malý Jezerník (1208 m n. m.) / Hladová hora	ne	ne	Hunger Berg	Hunger Berg (S 35)	Kl. See	Kl. See B.	Kleiner See (1834 - Kouty nad Desnou)
louka / hřbet mezi Výrovkou a Velkým Klínem	ne	ne	Keilich-Bruch	ne	ne	ne	Bruchwiese (1836 - Domašov)
Výrovka (1167 m n. m.)	ne	ne	Stech Stein	ne	Katzen Stein	Uhustein	ne
luční enkláva mezi Výrovkou a M. Jezerníkem	ne	Stechplahn (T) / Stechpläne	Stech Ulrich	ne	ne	Stechpläne	Stechpläne (1836 - Domašov)
pramen Česnekového potoka SV od Malého děda	ne	ne	Knobloch-Brun	Knobloch Brun (S 35)	ne	ne	ne
Česnekový potok (dolní část toku)	Lauterseiffen fl.	ne	Lauter-Seiffen Fl.	Lauter Seifen Fl. (S 35)	Knobloch B.	ne	Knobloch Fluss (1836 - Mnichov)
Sřední Opava	Beerwurtzelseiffen fl.	ne	Beer-Wurtzel-Seiffen Fl.	Behr Wirzel Seifen Fl. (S 35)	Königs B.	ne	Königs Bach (1836 - Mnichov)
Kamzičí vrch (1173 m n. m.)	ne	ne	Königskuppe	Königmahl (S 35)	Königskuppe	Königskuppe	Königskoppe (1836 - Mnichov)
siráň Z od Sokola	ne	ne	Haader-Lähne	ne	ne	ne	Haderlehne (1836 - Mnichov)
Sokol 1187 m n. m. / Sokolí skála	ne	ne	Falckenberg	Falcken Berg (S 35)	Falken B.	Falkenstein	Falken Stein (1836 - Malá Morávka)
Prostřední vrch (1153 m n. m.)	ne	ne	Mittelste Hübel	Mittel B. (S 35)	Mittelhübel	Mittelhübel	Mittelhübel (1836 - Malá Morávka)
lokality u Videlského potoka (v místě překročení cesty z Vídel do KS)	ne	ne	ne	Beÿ dem Loch	ne	ne	Rupprichloch (1836 - Malá Morávka)
Sedlo pod Lyrou - naproti bývalé salašě	ne	ne	ne	ne	beim steinern Bäumel	ne	Beym steinernen Bäudl (1836 - Malá Morávka)
Vídeiský potok	Mittelhübel fl.	ne	mittelste Hübel Fl.	Mittelhübel Fl. (S 35)	ne	ne	Mittelhübel Fluss (1836 - Malá Morávka)
Ostří vrch (1228 m n. m.)	ne	ne	Mostige Lahn	Mostige Lähne (S 35)	Moslehne	Mooslehne	Mooslahn (1836 - Malá Morávka)
enkláva pod pramenístěm Sokolího potoka	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Schnittloch (1836 - Malá Morávka)
Sokolí potok	Falke fl.	ne	Falcken Fl.	ne	Falken Fl.	ne	Falken Fluss (1836 - Malá Morávka)
bezejmenný první pravobřežní přítok Sokolího potoka	ne	ne	ne	ne	Vatergraben	ne	Vatergraben (1836 - Malá Morávka)
Pradéd (1491 m n. m.)	Schneeberg seu Altvatter / Alt Vatter m.	ne	Alt-Vatter B. / weis mar-morne Gränz-Säule	Alt Vater Berg (S 35) / Gross Vater Berg Gränz Stein (M 5)	Altvater	Altvater	Altvater / Beym Triangel am Vaterberg (1836 - Malá Morávka)
kóta 1356 m n. m. V od Praděda (dříve též jako Vaterberg)	ne	ne	ne	ne	Klein Vater	ne	Kleine Vater (1836 - Malá Morávka)
sedlo U Barborky - vrchoviště	ne	ab gegraben g. (T) / Ab gegraben See	die See	ne	ne	ne	Beim Seern (1836 - Malá Morávka)
Petrovy kameny	Peterstein m.	Peterstein (T) / Peterstein	Peter-Stein	Peter-Stein (S 35) / Peterstein (M 5)	Peterstein	Peterstein	Peter Stein (1836 - Malá Morávka)
Vysoká hole	ne	Peter Heide (T) / Peter Heÿde	Schneeberg / Heÿde	die Heÿde (S 35)	Hohe Heide / beim Triangel	Hohe Heide	Hocheheide / Beim Tellegraph (1836 - Malá Morávka)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Bělokamenný potok	ne	ne	ne	Parttschen Fl. (S 35)	Weisser Stein Fl.	Weissstein B.	weisse Steinfluss (1836 - Malá Morávka)
pramenišťe Bělokamenného potoka	ne	ne	ne	ne	ne	ne	In Gräben (1836 - Malá Morávka)
Divoký důl	ne	Wildenstein (T)	ne	ne	Wilder Graben	ne	Wilder Stein Graben (1834 - Rejhothice) / Wilder Steingraben (1834 - Kouty nad Desnou)
hřbet mezi Česnekovým a Divokým dolem	ne	ne	ne	ne	Wilde Kamp	ne	Wilde Steinkamp (1834 - Kouty nad Desnou)
Divoký kámen (1285 m n. m.)	ne	Kleine Vatter (T) / Kleine Vater Berg	ne	ne	ne	Wilder Stein	Wilder Stein (1834 - Rejhothice)
Velký Máj (1386 m n. m.)	ne	ab gebranten Heid (T) / Abgebrante Heyde	ne	ne	Mai B.	Mai B.	Mayberg (1834 - Rejhothice)
levobřežní přítok Merty pramenící mezi Jelením hřbetem a V. Májem - horní část	ne	Dass 3. Brun[n]en [...?]	ne	ne	ne	Drei Brüml	Drey Brün[n]e (1834 - Rejhothice)
Zámecký potok	ne	ne	ne	ne	Schlösslgrab:	ne	Schlössel Graben (1834 - Rejhothice)
hřbet mezi Zámeckým potokem a Divokou Desnou	ne	Schlessel Kamb.	ne	ne	ne	ne	ne
Zámčisko - hřbet i vrchol	ne	Schlössle (T) / Schlössel	ne	ne	Schlössl Kuppen	Schlössel	Wildes Schlössel (1834 - Rejhothice)
Velký děd (1408 m n. m.)	ne	Grosse Vaterberg (T) / Grosse Vater Berg	ne	ne	Gr. Vater B.	G. Vater B.	Altvater (1834 - Kouty nad Desnou)
Malý Dědův potok / dolina	ne	ne	ne	ne	Kl. Vatergraben	ne	Klein Vater Graben (1834 - Rejhothice)
Velký Dědův potok / dolina	ne	Vatergraben	ne	ne	Gr. Vatergraben	ne	Gross Vater Graben (1834 - Rejhothice)
luční enkláva na JV úbočí Divokého kamene	ne	Heuwiesen	ne	ne	ne	ne	ne
enkláva / hřbet mezi Sviním žlebem a Medvědíím dolem	ne	Eisenstein (T) / Eisen Stolin	ne	ne	ne	ne	Eisenstollen (1834 - Rejhothice)
enkláva / hřbet mezi Sviním žlebem a potokem Velkého Děda	ne	ne	ne	ne	Sau Lahn	ne	Saukam (1834 - Rejhothice)
Medvědí důl	ne	Bahr Mutter (T) / Bähr Mutter	ne	ne	ne	ne	Bährmutter (1834 - Rejhothice)
luční enkláva nad vrcholem Zámčisko	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Weizlahn (1834 - Rejhothice)
enkláva / stráž JV od Františkovy myslivny	ne	Die Boden	ne	ne	ne	ne	ne

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubit 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
enkláva / stráž Z od soutoku Zámeckého potoka s Divokou Desnou	ne	Rand	ne	ne	ne	ne	ne
Sviní potok / žleb	ne	Münchschart (T) / Münch Schacht	ne	ne	Mönchschartgr:	Mönchschart Gr.	Mönchschartgraben (1834 - Rejhořice)
enkláva na obou stranách hřbetu kolem Františkovy myslivny	ne	Krich (T) / Die Kriche	ne	ne	ne	ne	Kriche (1834 - Rejhořice) / Krich (1834 - Vernířovice)
Kamzičnick (1420 m n. m.)	ne	Schmöten Hiebel	ne	ne	ne	Heiligenhübl	Heiliger Hübel (1834 - Karlov pod Pradědem)
luční enkláva mezi kamzičnickem a V. Májem	ne	Schmöte wiese	ne	ne	ne	ne	ne
první pravobřežní přítok Moravice	ne	ne	ne	ne	Mai B.	ne	ne
Moravice	Mayberg fl. [Mora fl.]	ne	[Mora Flus] / Meyberg-oder Mora- Fl.	[Mora Flus] (M 12) / Mayberg Fl. (S 35)	Mohra - Gränz B. / Grenzwasser / Gr. Mohra Fl.	Mohra	Gränz Bach (1834 - Karlov pod Pradědem) / Mohra Fluss (1836 - Malá Morávka)
enkláva / vodopád Moravice ve Velkém kotli	ne	ne	ne	ne	Mohra Fall	ne	Hoher Fall (1834 - Karlov pod Pradědem)
pramen Moravice	ne	ne	Morae-Fontes	Ursprung der Mohrar (S 35)	ne	ne	Mora Quelle (1836 - Malá Morávka)
Velký kotel	ne	ne	ne	ne	ne	Kessel Wiese	Der Kessel (1836 - Malá Morávka)
Volárka	ne	ne	ne	ne	Ochsen B.	Ochsenwasser	Ochsenbach (1834 - Karlov pod Pradědem)
enkláva / hřbet mezi prameništěm Volárky a prvním pravým přítokem	ne	ne	ne	ne	am Spitz	ne	Mittelkamp (1834 - Karlov pod Pradědem)
enkláva u soutoku Volárky a jejího prvního pravého přítoku	ne	ne	ne	ne	Hinter Kraftloch	ne	Hinterer Kraftloch (1834 - Karlov pod Pradědem)
Pod Májem	ne	ne	ne	ne	Mai Wiese	Mai Wiese	Maywiese (1834 - Karlov pod Pradědem)
kóta 1182 m n. m. u lokality Pod Májem	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Hinterer Mayberg (1834 - Karlov pod Pradědem)
Temná (1263 m n. m.)	Schwartzehübel m.	ne	Schwarze Hübl	Schwartzte Hübel (S 35)	schwarze Hübl	Schwarzthübel	Der schwarze Hübel (1836 - Malá Morávka)
stráž J pod Temnou	ne	ne	Baugarten	ne	ne	ne	In Baum Garten (1836 - Malá Morávka)
Bílá Opava	Kl. Oppa fl.	Die T?oppe	ne	Gros Oppa Flus	Weisse Oppa	Weisse Oppa	weise Oppa (1836 - Malá Morávka)
Vodopády Bílé Opavy	ne	ne	Hoher Fall	Hoche Fall F. (S 35)	Oppa Fall	Oppa Fall	Beim hohen Fall (1836 - Malá Morávka)
enkláva S od kóty Suř	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Klarenhau (1836 - Malá Morávka)
bývalá klauza Pod Ovčárnou	ne	ne	Holz Flöss Teich	Holz Flöss Teich (S 35)	ne	Dämme	alte Dämme (1836 - Malá Morávka)
luční enkláva JV od kóty 1356 m n. m.	ne	ne	Kleine Wiese	ne	ne	ne	ne
luční enkláva JZ od kóty 1356 m n. m.	ne	ne	Grosse Wiese	ne	ne	ne	ne

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
salaš asi 500 m v od turist. rozcest. Nad Ovčárnou	Ochsenstall	ne	Ochsen Stall	Ochsen Stall (S 35)	Stallwiese	ne	Stügelwiese, Stallwiese (1836 - Malá Morávka)
Větrná louka	ne	ne	Hohe Hau	Hohehau	ne	ne	Im hohen Hau (1836 - Malá Morávka)
Sut'	ne	ne	Weisse Steine	Weisse Steine (S 35)	Schotter Steine	Schottersteine	Schottersteine (1836 - Malá Morávka)
Skalnatý	ne	ne	Partischenberg	Partischen B. (S 35)	Partsch B.	ne	ne
Hradečná (1057 m n. m.)	Grützenberg m.	ne	Creutzberg	Kreütz B. (S 35)	Grütz B.	Grätz B.	Grätzberg (1836 - Malá Morávka)
[Teřeví skalka u Teřeví chaty]	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Beim Auerhan Steinel (1836 - Malá Morávka)
Jelení studánka	ne	Hirsch Bron	Hirschbrunn	Hirschbrunn (M 8)	ne	Hirschbrunn	ne
Malý máj (1070 m n. m.)	ne	ne	Mayberg	Mayberg (M 8)	Mal B.	Mal B.	Vordere Mayberg (1834 - Karlov pod Pradědem)
Široká hora - hřbet	ne	ne	Braitten Laiten	Braitten Laiten (M 8)	die Breitleuth	Breite Leiten	Breite Leithen (1834 - Karlov pod Pradědem)
Jelenka (1214 m n. m.)	ne	ne	Steinberg	Steinberg (M 8)	ne	ne	Steinberg (1834 - Karlov pod Pradědem)
Jelenec (1038 m n. m.) / okolní hřbet	ne	ne	Lange Laiten	Lange Laiten (M 8)	die Langeleuth	ne	Lange Leithen (1834 - Karlov pod Pradědem)
Soukenná (1026 m n. m.)	ne	ne	Tug Lahn	Tug Lahn (M 8)	Tuchlahn	Tuchlahn	Duchlahn (1834 - Žďárský Potok)
Zelené kameny (1179 m n. m.) / hřbet	ne	ne	Schotter Laiten	Schotter Laiten (M 8)	ne	Schotterleiten	Schotterleithen (1834 - Žďárský Potok)
Ostružná (1184 m n. m.)	ne	ne	Hadlberg	Hadlberg (M 8)	Hirschkamm	Heidelberg	Heidelberg (1834 - Žďárský Potok)
Pecny (1330 m n. m.)	ne	Backofen (T) / Back Ofen	Backöfen Stein	Backöfen Stein (M 8)	Backofen Stein	Backofenstein	ne
Ztracené kameny (1250 m n. m.)	ne	Hornelstein (T) / Hornelstein	Hörndl Steiner	Hörndl Steiner (M 8)	ne	Hörndlstein	ne
Kočičí skalka - výše položený útvar	ne	Katzenkopff (T) / Katzenstein	Hancken Stein	Hancken Stein (M 8)	Katzen K.	Katzenkopf	Katzenkopf (1834 - Vernířovice)
Kočičí skalka - níže položený útvar	ne	Hanckenstein (T) / Hanckenstein	ne	ne	ne	Hangenstein	ne
stráň V od Klepáčova	ne	ne	Hoffberg	Hoffberg (M 8)	ne	Hof B.	Hofberg (1834 - Rudoltice)
Na Skřítiku / Bařny	ne	ne	im Fichtlich	im Fichtlich (M 8)	Feuchtlung vulgo Fichtling	Fichtling	Fichtling (1834 - Rudoltice)
Podolský potok / Žďárský žleb	ne	ne	Clausenwasser	Clausenwasser (M 8)	Klaus B.	Klausgr. B.	Klauss Bach (1834 - Žďárský Potok)
první pravobřežní přítok Podolského potoka (prameni pod chatou Josefínka)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Salzgraben (1834 - Žďárský Potok)
Splavský potok	ne	ne	ne	ne	Schwarzgraben B.	ne	Schwarzgraben Bach (1834 - Žďárský Potok)
Stříbrný potok	ne	ne	Silbenwasser	Silbenwasser (M 8)	Silber B.	Silber B.	Silber Bach (1834 - Žďárský Potok)
Malý Kotel	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Kessel (1834 - Karlov pod Pradědem)
Kotelný potok	ne	ne	ne	ne	Kessel B.	Kessel B.	Kessel Bach / Kesselbach (1834 - Karlov pod Pradědem)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubit 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
Zelené kameny - nikoli kóta 1179 m n. m., ale skály u Ludvíkovy chaty	ne	ne	ne	ne	Grüne Stein	Grüne Steine	Grüner Stein (1834 - Žďárský Potok)
skály u Mravenčího sedla	ne	ne	ne	ne	Weisse Stein	ne	Weisser Stein (1834 - Žďárský Potok)
Jelení hřbet (1367 m n. m.) / hřeben	ne	Grosse Hirsch (T) / Grosse Hirsch Kamb.	ne	ne	Gr. Hirschkam[m]	G. Hirschkamm	Grosser Hirschkamm (1834 - Vernifovice)
luční enkláva J od Jeleního hřbetu tahnoucí se při hlavním hřebenu	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Grosse Hirschkammheide (1834 - Vernifovice)
luční enkláva u Jelení studánky	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Kleine Hirschkamm Heide (1834 - Vernifovice)
Břidličná hora (1358 m n. m.)	ne	Schiefer Heide (T) / Schiefer Heide	ne	ne	Schiefer Haide	Schiefer-Haide	Schieferheide (1834 - Vernifovice)
Pec (1311 m n. m.)	ne	Verlohrnstein	ne	ne	Backofen	Backofen	Backofen (1834 - Vernifovice)
luční enkláva u vrcholu Pecny	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Ohrlichheide (1834 - Vernifovice)
enkláva Mísečky	ne	Hack Schussel (T) / Hackschussel	ne	ne	ne	ne	Hackschüssel (1834 - Vernifovice)
pravá větev potoka J pod Špičákem	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Steinseifenbach (1834 - Vernifovice)
levá větev potoka J pod Špičákem	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Grundbach (1834 - Vernifovice)
dolní tok potoka J pod Špičákem	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Grasgrundbach (1834 - Vernifovice)
U jezírka - enkláva / dolina J od Špičáku	ne	Grasegrund (T) / Der Grasegrund	ne	ne	ne	ne	Grasgrund (1834 - Vernifovice)
dolina vedoucí k Měsíční chatě	ne	Swatz g. (T) / Der Schwartze graben	ne	ne	ne	ne	ne
hřbet od Měsíční chaty	ne	Bähren kamel	ne	ne	ne	ne	ne
Orlí pláň - enkláva S od hory Pecny	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Ohrlich / i jako zdvojená enkláva Orlich (1834 - Vernifovice)
Jelení příkop (= potok)	ne	ne	ne	ne	ne	ne	Hirschkammgraben (1834 - Vernifovice)
dolina J od bodu záchrany SU 031	ne	Merte gr. (T) / Merten grün[de]l	ne	ne	ne	ne	ne
Merta	ne	Merte fl. (T) / Merte fl.	Merta fluss	Merta fluss	Merta B. / Mertha B.	Merta B.	Merta Bach / Mertha Bach (1834 - Vernifovice)
Špičák (965 m n. m.)	ne	Spitzigberg (T) / Spitzige Berg	ne	ne	Spitzig. B.	Spitzig Stein	Spizige Berg (1834 - Vernifovice)
levobřežní přítok Merty pramenící mezi Jelením hřbetem a v. Májem / dolina	ne	Kiessgraben (T) / Kiessgraben	ne	ne	Kiessgraben	ne	Kiessgraben (1834 - Vernifovice)

Současný název (mapy.cz, cuzk.cz)	Wielandovo mapování Slezska	Glaubit 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
horní tok Merty	ne	Steinseifen (T)	ne	ne	Vorder Steinseifen	ne	Vordere Steinseifen (1834 - Vernífovice)
Čertova stěna (1075 m n. m.)	ne	Kleine Hirsch (T) / Kleine Hirsch Kamb.	ne	ne	ne	ne	Kleiner Hirschkanm (1834 - Vernífovice)
Ztracené skály (1151 m n. m.)	ne	Verlohmestein (T) / Hass Stein	ne	ne	Verlorne Stein	Verlorne Steine	ne
Ztracený potok / dolina	ne	Schnecken gr: (T) / Schnecke[ke] grund	ne	ne	ne	Seifen B.	Kalte Seifen (1834 - Vernífovice)

Stavby v oblasti jesenického hřebene a jejich výskyt na starých mapách.

Současný název / lokalizace (mapy.cz, cuzk.cz)	Glaubit 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
v místech turist. rozcest. Nad Hášovou	ne	Jäg: h:	Jägerhaus (M 2)	ne	ne	dřevěný objekt bez označení (1834 - Nové Losiny)
Troják - Durasova chata	ne	Schlögel Bauden	Schlögel Bauden (M 2)	ne	ne	ne
seníky mezi prameništěm Jeleního potoka a Trojmezím	ne	Heu Schupfe	Heu Schupfen (M 2)	ne	ne	ne
zhruba v místech Jelení boudy či o něco výše	ne	Wallachische Baude	Wallachische Baude (M 2)	ne	ne	ne
Josefová	ne	Glas-Hütte Joseph Thal	Glas-Hütte-Joseph Thal (M 5)	Josephsthal	Neu Josefsthal	Josephsthal (1834 - Lové Losiny)
Andělské Žleby (zal. 1769) - asi 2 km od soutoku Hučivé Desné s Pomiklým potokem	ne	Verfallene Glas Hütte	Verfallene Glas Hütte (M 5)	ne	ne	ne
chata Kuchlovka (Petrovka)	Jäger Hauss (T) / Jäger Hauss	Jäger haus	Jäger haus (M 5)	Kuchel	Bei der Kuchl	dva zděné objekty bez označení č. 103 a 104 (1834 - Kouty nad Desnou)
Švýcárna	K[nobloch] Haus (T) / [Knobloch] Haus	ne	ne	Schweizerrei	Schweizerrei	Schweizerrei dřevěný objekt č. 106 a 107 (1834 - Kouty nad Desnou)
salaš nedaleko Petrovky	ne	ne	ne	Schaaftstall	objekt bez označení	dřevěný objekt bez označení č. 105 (1834 - Kouty nad Desnou)
u ústí Hladového dolu - v místech pozdější Hungerplanbaude	ne	objekt bez označení	objekt bez označení (M 5)	ne	ne	ne
Zámčisko	ne	objekt bez označení	objekt bez označení (M 5) - s označením kola (tj. pila či hamr)	ne	Vaterbaude	ne

Současný název / lokalizace (mapy.cz, czuk.cz)	Glaubitz 1739 (T = tištěná verze)	I. vojenské mapování - tzv. brouillon	I. vojenské mapování (M = Morava, S = Slezsko) - tzv. 2. kopie	II. vojenské mapování	III. vojenské mapování (speciální mapy 1 : 75 000)	Indikační skici
asi 500 od ústí Zámeckého potoka do Desné na Z straně hřbetu	ne	ne	ne	ne	ne	ne
JZ mírně pod Kamzíčnickem	ne	ne	Janowitzherhof (M 5) / Janowitzher Hof (S 35)	ne	ne	ne
Františkova myslivna	Rand Hauss (T) / Rand Hauss	Randhaus	Randhaus (M 8)	Randhaus	Franzens J. H.	Randhaus (1834 - Rejhojice)
bývalá salaš v sedle Nad Malým kotlem	ne	Töpferhoff	Töpferhoff (M 8)	ne	ne	ne
salaš/seník u Jelení studánky	ne	ne	objekt bez označení (M 8)	ne	ne	ne
předchůdkyně Alfrédky	ne	ne	ne	Stein Baude	Alfredhütte	Steinbaude (1834 - Žďárský potok)
chata asi 600 m J pod Zelenými kameny, Ludvíkova stojí výš	ne	ne	ne	Schotterleut Baude	ne	Schotterleutbaude (1834 - Žďárský Potok)
chata pod vrcholem Ostružné (1184 m n. m.)	ne	ne	ne	Zimmerschlag Baude	ne	Zimmerschlagbaude (1834 - Žďárský Potok)
Jelení chata (pod Čertovou stěnou u bodu záchrany SU 040)	ne	ne	ne	ne	Hirschgrabenbaude	dřevěný objekt bez označení č. 210 (1834 - Vernířovice)
Vřesová studánka	ano - viz tab. 1	ano - viz tab. 1	ano - viz tab. 1	ano - viz tab. 1	ano - viz tab. 1	ano - viz tab. 1, tři dřevěné objekty č. 101 (hostinec), č. 102 (kaple) + další bez č.
bývalá chata u rozcestníku Nad Sindelným potokem	ne	ne	ne	Schindel Baude	ne	ne
chata u rozcestníku Střední Opava	ne	ne	ne	Jägerhütte	ne	ne
bývalá salaš JZ pod kótou 1356 m n. m.	ne	ne	ne	Alter Schafstall	ne	Beim Schafstall
bývalá chata 800 J od Svýčárny	ne	ne	ne	Knobloch Baude	ne	dřevěný objekt bez označení
Kamenná chata	ne	ne	ne	Wildgraben Baude	Steingraben Baude	ne
bývalá chata S od kóty Sutě	ne	ne	ne	ne	ne	Klarenhau Baude (1836 - Malá Morávka)
bývalá chata V od Temně - není totožná s Kamennou	ne	ne	ne	ne	ne	Kleine Orlichbaude
bývalá chata/salaš pod Dědovou chatou	Wildsteinhauss (T) / Wildsteinhauss	ne	ne	ne	ne	ne
bývalá chata nad pramenem Divokého potoka	Rotheberg Hause	ne	ne	Schindel Baude	ne	ne
chata Furmanka pod Vozkou	Fuhrman Hause	ne	ne	ne	ne	ne
objekt u Jelení studánky	objekt bez označení	objekt bez označení	objekt bez označení (M 8)	ne	objekt bez označení	ne

Proměny piety: Petrovy kameny, Malá Morávka a Bedřich Kolenatý

Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezské zemské muzeum

„...přihlédněmež ještě jednou ku památné skalce Petrovské, nežli opustíme ji nadobro. Popatřme ještě k pamětní desce, která zespod do otesaného boku Petrovy Skalky jest zasazena a jejížto německý text v tento smysl zní: Památce vlasteneckého badatele našeho, profesora dra. F. R. Kolenatého, věnoval vědecký spolek Kosmos v Šumberku. Kolenatý byl profesorem v Brně a s velikou zálibou obíral se výzkumy přírodovědeckými. Sám i ve spolku s dr. J. Wanklem zkoumal moravské jeskyně po stránce zoologické. Mezi spisy jeho zvláště vyniká pojednání o „netopýrech jeskyní moravských“. Po čas školního roku Kolenatý pilně trval ve škole a při výzkumných pracích, ale jakmile zavítaly prázdniny, utíkal se pravidelně do hor pradědských na zotavenou a prodlel tam, až zase počínající rok školní volal jej ku práci nové. Nikdo snad nemiloval pradědských těch lesův a lad jako učenec tento. Prošel on velhory naše stokrátě křížem a krážem, znal každé místečko vlnadné a věděl o každé bylince, kde která roste. Procházkou po pláních pradědských byly nejmilejší jeho zábavou. Také roku 1864 přijel dr. Kolenatý do hor našich na prázdniny, ale nenavrátil se odtud více. Vyšelť za jednoho sychravého dne na Praděd, nejsa náležitě šatem teplejším opatřen. Když právě dostoupil na nejvyšší pláň, přikvačil velmi prudký a mrazivý víchř severní. Kolenatý utekl se pod Petrovskou Skalku, kdež doufal naleznouti dostatečné ochrany proti živlu rozpoutanému. Než, doufal marně. Našli jej později pod skaliskem zimou zkrhlého a bezduchého již napolo. Donesen byl sice do salaše dotčené, která stojí na severní straně pod Pradědem, při cestě do Karlových lázní vedoucí, a poskytnuta mu rychlá pomoc lékařská. Ale již 12. července roku 1864 zemřel tuto, načež pochován jest na hřbitově v blízké Menší Moravici na Slezsku.“ – „Na cestě pod samým Pradědem došli jsme k oné salaši, kde zemřel profesor Kolenatý. Tam zastavili jsme a posvačili dobře. Obhlédnuvše si hezký vodopád Opavice, která tam od samých pěn bělá se jako smetana, statečně kráčeli jsme po slezské půdě dále.“¹

Tyto dva citáty z proslulé *Cesty na Praděd* středoškolského profesora z Olomouce, a především významného představitele moravské vlastivědy druhé poloviny 19. století Jana Havelky (1839–1886) přijmeme jako východisko k tématu tohoto příspěvku: jak se projevila mimořádná úcta k osobnosti moravského přírodovědce a profesora německé techniky v Brně Bedřicha (Friedricha) Kolenatého (Kolenati; 1812–1864). Pražský rodák, spoluzakladatel přírodovědného německého spolku Lotos (1848), člen Královské české společnosti nauk² a současně podporovatel českého muzea v Praze, jemuž mimo jiné „daroval velikou sbírku českých brouků“,³ se stal předmětem zájmu historiků přírodních věd nejednou. V posledních letech a desetiletích měl hlavní zásluhu o uchování jeho památky Ivo Flašar (1930–2007), jenž pečlivě shromáždil rozptýlené zprávy o jeho osobnosti i informace o jeho odborných spisech.⁴ Avšak soustředíme pozornost na prostor jeho milovaných Jeseníků.

Bezpochyby nenalezneme v životopise žádné osobnosti Moravy a Slezska 19. století tak podrobné údaje o konci jejího života či o posmrtné úctě a jejích proměnách, jako je tomu právě v případě Bedřicha Kolenatého. Už Havelkův popis překvapuje detaily, ovšem uvědomme si,

Professur Dr. Kolenati von Prag.

Portrét Friedricha Kolenatého
(Illustrirte Zeitung, Leipzig 27. 10. 1849, roč. 13, č. 330, s. 265)

že šlo o zetě Jindřicha Wankla (1821–1897), vzpomenuť v citátu coby spolupracovníka Bedřicha Kolenatého, tedy o osobu obeznámenou s detaily poněkud šokujícího konce života oceňovaného učence (drama, jež Havelka vylíčil, se odehrálo v srpnu!). Ovšem abychom zachovali chronologii událostí, je třeba se vrátit k osudnému dni – ovšem nikoliv, jak píše Havelka, ke 12. červenci 1864, nýbrž k neděli 17. července 1864. O Kolenatého smrti obdržel telegram ředitel německé techniky, jenž v tom smyslu podal zprávu tisku,⁵ ale v Brně se až se zpožděním dozvěděli, co se dělo přímo na místě. Události tentokrát popsal zvláštní zpravodaj olomoucké *Die neue Zeit*, kryjící se za šifru W. B–r., jejíž text následně převzalo periodikum *Troppauer Zeitung*.

Poslední pomazání umírajícímu udělil farář z Malé Morávky, jenž musel za tím účelem absolvovat čtyřhodinovou cestu na Ovčárnu, spravovanou tehdy správcí Karlem a Rosou Grohalovými. Po Kolenatého skonu bylo jeho tělo dopraveno v bedně (!) do kaple svatého Huberta v Karlově Studánce a teprve tam bylo přeloženo do dřevěné rakve. Smuteční slavnosti v kapli se zúčastnili lázeňští

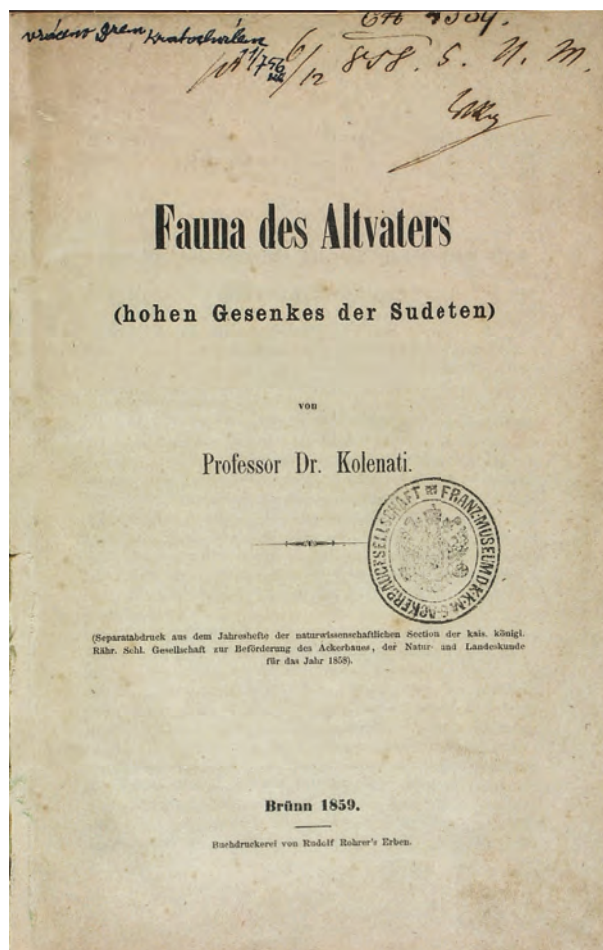
hosté i místní honore; o jejím konání byli ráno ve středu 20. července informováni plakátem. Po krátkém obřadu v kapli se o půl deváté vydal vůz tažený koněm na cestu lesem, doprovázený lesníky v loveckých stejnokrojích, lázeňskými hosty a chlapcem v čele průvodu nesoucím černý kříž. Ještě zdálo se slyšet zvonek z kaple, ten postupně slábl. Asi ve třetině cesty se lázeňští hosté odpojili, aby se vrátili se zpět. Takže jen „já sám jsem pokračoval, abych vůz doprovodil do Malé Morávky,“ zaznamenal onen anonymní svědek události. Skromný průvod očekával na počátku Malé Morávky farář a s ním hornická kapela, hrající smuteční písně při cestě ke kostelu, u kterého byly Kolenatého tělesné ostatky uloženy. Po pohřbu následovala zádušní mše.⁶ Dva dny na to olomoucká *Die neue Zeit* anoncovala, že fotograf Seeburger prodává fotografie Kolenatého po padesáti krejcarech za kus coby památku pro přátele a známé zesnulého.⁷

Strážcem piety k zemřelému příteli byl lékař a přírodovědec Josef Melion (1813–1905). Nadto se ke Kolenatému přihlásily dva vědecké spolky – šumperský Kosmos a (zejména) pražský spolek Lotos. Na valné hromadě Lotosu dne 28. dubna 1870 byla rekapitulována záležitost pořízení pomníku pro Kolenatého hrob, načež byla přečtena biografická skica, zasláná Melionem. Díky informaci o valné hromadě jsme přesně informováni o tom, jak se věci udály: Melion již v roce 1866 inicioval pořízení náhrobku tím, že v Brně k tomuto účelu uspořádal sbírku. Slavnost vysvěcení monumentu připadla na 2. listopad 1867 a Josef Melion pražskému spolku podal podrobnou zprávu, z níž vyplývá, že za peníze byl pořízen sedm stop vysoký pomník ze šedého slezského mramoru s latinským (sic!) nápisem *Med. Dr. Prof. Fr. Kolenati, natus Pragae 12. Aug. 1812, obiit monte Alwater die 17. Julii 1864. Monumentum scientiarum amici posuerunt*. O pořízení pomníku se zasloužili C. Weeber z Brna, E. Mahler ze Šumperku, G. Riedl z Malé Morávky, F. Olbrich a W. Weiss z Malé Morávky.⁸ Pietní slavnost v Malé Morávce, uskutečněná

v den svátku Všech svatých 2. listopadu 1867, neušla zájmu tisku; díky tomu víme, že akce se zúčastnili přírodovědci a zástupci spolků, včetně pražského Lotosu a brněnské Společnosti pro povznesení orby,⁹ a představitelé administrativy Řádu německých rytířů.¹⁰

Druhé pietní místo vzniklo při příležitosti výročí pěti let od Kolenatého smrti přímo v místě posledních okamžiků jeho života, tedy v místě jeho úkrytu před bouří. V topografii Rakouského Slezska redigované Františkem Slámou a sepsané ve spolupráci s dalšími vlastivědnými pracovníky čteme stručnou připomínku: „na jižní straně [Petrových kamenů] je pamětní deska z černého mramoru [s nápisem] *Dem Andenken unseres vaterländischen Naturforschers Prof. Dr. A. Kolenati gewidmet vom wissenschaftlichen Verein Kosmos in Schönberg 5. 7. 1869*“.¹¹ Ovšem jaké drama se odehrálo s jejím pořízením, vyčteme z dobového tisku: dne 4. července 1869 se členové spolku Kosmos vydali směrem k Petrovým kamenům na její odhalení nebo spíše na instalaci, avšak strhla se průtrž mračen a oni se dočista promočení uchýlili do Ovčárny. Tam již několik dní pracoval na pamětní desce kamenický mistr Franz Zdenek ze Šumperka. Jelikož ani 5. července se počasí nezlepšilo, odebrali se šumperští turisté zpět do Šumperka a na místě zůstalo jen několik členů spolku, aby pomohli s osazením desky na skálu. Dodejme, že počasí bylo stále velice nepříznivé: teplota kolem osmi stupňů, déšť a prudký vítr. Nepřízeň počasí znemožnila také konání slavnosti přímo u Petrových kamenů; nicméně na shromáždění spolkových činovníků v Ovčárně zazněly dvě přednášky – na téma vývoj přírodovědy od Aristotela přes Alexandra Humboldta po Kolenatého s vystižením významu slavnosti a přednáška o Kolenatého vědecké činnosti. Teprve pak se účastníci setkání odebrali k Petrovým kamenům, aby u desky, ověncené květy, slavnost završili. Následně se – již za krásného počasí – odebrali k domovu.¹²

Je pochopitelné, že i ti, kteří Kolenatého badatelské cesty do Jeseníků pamatovali, jako člen šumperského Kosmosu Alois Zdenek (1825–1890), který si s Kolenatým dopisoval,¹³ uchovali v paměti osobnost moravského přírodovědce i události spojené s odhalením náhrobku na jeho hrobě v Malé Morávce a pamětní desky na Petrových kamenech. Šlo o příslušníky jazykově české i německé společnosti, ostatně latinský nápis na náhrobku přesvědčivě vypovídá o absenci nacionálního podtónu připomínek na Kolenatého, byť by památka na něj se v dalších desetiletích rozvíjela paralelně v jazykově oddělených společenstvích. Gustav Mückusch (1842–1916) ve svém životopisném nástinu profesora Kolenatého zdůraznil, že ač uplynulo jedenadvacet let od učenovy smrti, „zůstává u obyvatel Jeseníků jeho jméno v paměti“. A ti, kteří v té době zavítali do Ovčárny, mohli v místnosti upravené pro hosty dokonce spatřit Kolenatého fotografii. V téže době se Kolenatému opět věnoval Josef Melion, jenž v *Notizen-Blattu* historicko-statistické sekce brněnské Společnosti pro povznesení orby zveřejnil počátkem roku 1886 cestopisnou črtu, v níž rekapituloval svůj výlet do Malé Morávky: 13. srpna 1885 se vypravil Severní

Výřez úvodní strany Kolenatého díla *Fauna des Altvaters* (Fauna Pradědu) z roku 1895.

Kolenatého hrob na hřbitově v Malé Morávce
(foto autor, srpen 2021)

drahou Ferdinandovou z Brna směr Olomouc a následně Centrální drahou dojel do Bruntálu. Na 18. srpna připadla Melionova cesta do Malé Morávky, jejíž součástí byla návštěva u jeho příbuzného Franze Olbricha, majitele místní železářny, a ovšemže návštěva zdejšího hřbitova a hrobu dr. Kolenatého. „*Tento se nachází zcela u vchodu do hřbitova a je prvním, který návštěvník díky jeho pečlivé údržbě spatří. Za ním se nachází hrob barona von Stillfried a v jeho blízkosti jsou hroby Olbrichovy rodiny.*“ Zdůrazněme, že to byli právě Olbrichové, kteří v té době o Kolenatého hrob pečovali.¹⁴ Konec 19. století se vyznačuje připomínkami Kolenatého jména právě v souvislosti s památníky, zvláště na Petrových kamenech, volně přístupnými.¹⁵ Ovšem přímí svědkové umírali, například v roce 1909 zemřela Rosalie Grohalová, správkyně staré (na úbočí hory Lyra) i nové Ovčárny, v níž Kolenatý skonal (tehdy bylo Grohalové dvaatřicet let) a která příkladně pečovala o místo stále hojněji vyhledávané turisty.¹⁶ Na Kolenatého i na pamětníky té doby se vzpomínky vytrácely, neboť když Adolf Kettner (1849–1932) připomínal dějiny Ovčárny, vzpomínku na Kolenatého – i na jeho

portrét ve velké místnosti pro hosty, věnované prof. Makowským – zaznamenal jako součást dáno uplynulých dějů.¹⁷

Přišel rok 1945, odsun německého obyvatelstva a příchod nových osídlenců. Lokální povědomí o profesoru Kolenatém jako součásti paměti zdejší společnosti se vytratilo, nicméně žilo dál mimo slezský region – zásluhou centrálních vědeckých institucí a osobností v nich působících. Když se v roce 1956 brněnský parazitolog profesor Bohumír Rosický (1922–2002) pokusil rekapitulovat dějiny arachnoentomologie, napsal doslova: „...v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století vystupuje v naší medicínské arachnoentomologii velká postava pracovníka, píšícího své práce německy, F. A. Kolenatiho. Jeho osobnost je zahalena tajemnými okolnostmi. Jeho jméno zní až příliš česky, než aby mohlo být sporu o jeho vlastním původu. (V některých svých počátečních pracích se psal jako Kolenatý).“¹⁸ Se jménem Kolenatý se totiž potkávali nejen entomologové, chiropterologové, ale i speleologové, geologové, botanici a zástupci dalších přírodovědných oborů. Uvolněná atmosféra konce let padesátých a zejména let šedesátých dovolila připomínat česko-německého učenice ovšemže nikoliv jako součást lokálního slezského či jesenického koloritu, nýbrž jako součást dějin vědy, a to jako osobnosti veskrze pokrokové díky získaným poznatkům i badatelskému entuziasmu. Pozoruhodné svědectví zaznamenáváme na stránkách časopisu Vesmír z roku 1964: „Český přírodovědec prof. dr. Bedřich Kolenati zemřel na chatě Ovčárně (...) a pochován je na hřbitově v Malé Morávce. Ve výroční den úmrtí rozkvetly na jeho hrobě trsy alpských protěží, o které pečují děti rýmařovské devítiletky.“¹⁹ Toto lokální povědomí patrně stačilo, aby při zpracování aktualizace státního seznamu nemovitých kulturních památek náhrobek prof. Kolenatého, evidován jako kulturní památka již v roce 1958, byl 26. ledna 1976 opětovně zapsán do státního seznamu. Jistou zajímavostí je samotný zápis na evidenční kartě, vypracované v roce 1973 Marií Schenkovou, kde se píše, že náhrobek je

poškozen a „v letošním roce“ bude opraven. Poškození ukazuje snímek náhrobku, jehož hranolový základ postrádá vrcholový kříž; ten je však opřen po straně, ale kříž, jenž byl na hranolový základ umístěn a který je na něm k vidění nyní, se od původního nápadně liší: je mnohem menší, s kratšími rameny, šlo tedy o nějaký fragment užitý z jiného, dříve již zrušeného náhrobku zdejšího hřbitova.²⁰

Jako postskriptum dodejme, že zcela novou kvalitu v připomínání jména Bedřicha Kolenatého u odborné veřejnosti přinesl 1989, kdy Česká společnost pro ochranu netopýrů, založená v roce 1991, začala pro pracovníky mladší třiceti pěti let udělovat Kolenatého ceny. A co se týká pamětní desky na Petrových kamenech, tu bychom dnes již hledali marně...²¹

POZNÁMKY

1. HAVELKA, Jan: *Cesta na Praděd. Cestopis z konce 19. století*. Pavel Ševčík – Veduta, Štítý 2018, s. 75–76, 81. V mírně upravené podobě viz BLAŽKA, František: *Výlet na Praděd*. Vesmír 26, 1897, č. 17, s. 198.
2. Zvolen 2. ledna 1848, viz WEGNER, Georg: *Královská česká společnost nauk*. Praha 1884, s. 18.
3. VÁVRA, Václav: *O sbírkách zoologických musea Českého*. Vesmír 35, 1906, s. 150.
4. FLAŠAR, Ivo: *Prof. Dr. Friedrich Anton Kolenati*. Vespertilio 2, 1997, s. 149–168; GAISLER, Jiří: *Dodatek Kolenatího monografie evropských netopýrů*. Vespertilio 2, 1997, s. 168–171; FLAŠAR, Ivo: *Friedrich Anton Kolenati*. Vesmír 51, 1972, č. 6, s. 190.
5. *Brünn, 18. Juli (Kolenatí)*. Brünnener Zeitung. Brünn 18. 7. 1864, č. 327, s. 1370.
6. *Der Tod und das Begräbniß eines deutschen Gelehrter, de Dr. Kolenati*. Die neue Zeit. Olmütz 24. 7. 1864, č. 167, s. 3; *Berichte aus Schlesien. Troppau, 26. Juli, Der Tod und das Begräbniß eines deutschen Gelehrter, de Dr. Kolenati*. Troppauer Zeitung. Troppau 27. 7. 1864, s. 3.
7. *Dem Freunden...* Die neue Zeit. Olmütz 26. 7. 1864, č. 168, s. 3.
8. *Vereinsangelegenheiten. Versammlung 28. April 1870*. Lotos. Zeitschrift für Naturwissenschaften 20, 1870, s. 86–87.
9. *Kolenatí's Denkmal*, Brünnener Zeitung. Brünn 21. 10. 1867, č. 242, s. 1508.
10. Například řádový lesmistr Anton Drechsler (1833–1908), viz GANS, Johann: *Anton Drechsler*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section... 1881, č. 7, s. 51.
11. SLAMA, Franz (ed.): *Oesterreichisch Schlesien. Land-schafts-, Geschichts- und Culturbilder*, Prag 1887, s. 475.
12. *Schönberg, 7. Juli. Vom Verein Kosmos Denkmal für Kolenati*. Brünnener Zeitung. Brünn 8. 7. 1869, č. 152, s. 958; *Schönberg, 29. Juni. Kolenati-Denkmal*. Mährisches Correspondent. Brünn 7. 7. 1869, č. 151, s. 2; *Enthüllungsfeier der Kolenati-Votivtafel*. Mährisches Correspondent. Brünn 10. 7. 1869, č. 154, s. 2.
13. SPURNÝ, František: *Šumperký spolek Kosmos*. Se-verní Morava 77. Šumperk 1999, s. 36.
14. MELION, Josef Vincenc: *Nachschau in dem mährisch-schlesischen Sudetengesenke*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section... 1886, č. 1, s. 4.
15. SMOLKE, Leo: *Das Teßthal und der Altvater*. Mährisches Tagblatt. Olmütz 21. 9. 1880, č. 83, s. 1.
16. MATELA, Matěj: *„Stále zelená kytička“ matka Grohalová. Vzpomínka na legendární ovčárenskou správcovou*. Kulturní revue Olomouckého kraje – KROK. Olomouc 2019, č. 1, s. 48–52.
17. KETTNER, Adolf: *Erinnerungen an die Schäferei und anderes*. Altvater. Freiwaldau 1923, č. 1, s. 3.
18. ROSICKÝ, Bohumír: *O vývoji naší medicínské a veterinární arachnoentomologie*. Acta Societatis entomologicae Čechoslovenae 52, 1955, s. 25.
19. NĚMEC, J.: *Výročí českého přírodovědce*. Vesmír 43, 1964, č. 11, s. 347.
20. Malá Morávka, hrob – náhrobek dr. prof. F. Kolenatího. Evidenční list kulturní památky - původní. [online]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%28861188%29. [Citováno 18. 2. 2021].
21. Naposledy o Friedrichu Kolenatém psal SLEZÁK, Vít: *Friedrich Kolenati, nestor výzkumu Jeseníků*. Jeseníky Rychlebské hory 2/2018, s. 26–27.

Místa paměti – paměť místa.

Vytváření paměti jedné podhorské obce

Mgr. Hana Komárková, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě

Dne 20. srpna 1923 adresoval vrbenský farář P. Amand Hornich svému nadřízenému biskupovi Norbertu Kleinovi, velmistru Řádu německých rytířů, rozhořčený dopis.¹ Sděloval mu, že „k jeho údivu“ se u příležitosti otevření kaple památce padlých v první světové válce v Ludvíkově mezi účastníky z řad místních obyvatel hovořilo o tom, že biskup odmítl žádost o bezplatné poskytnutí dřeva na výstavbu památníku. Jak pohoršený farář dále uvádí, tato skutečnost vyvolala doslova „ve všech vrstvách místního obyvatelstva“ velké rozhořčení a hlubokou nevěli vůči Řádu. Coby jeho člen páter Amand v dopise vyjadřuje svůj nesouhlas s rozhodnutím a obavy o budoucnost pověsti Řádu. Proti uvedenému rozhodnutí snáší mnohé, dle jeho mínění závažné argumenty. Předně připomíná, že celkem 26 ze tří desítek padlých obyvatel obce bylo před válkou zaměstnáno v dřevozpracujícím průmyslu (v majetku Řádu německých rytířů) a že kaple stojí přímo uprostřed řádových lesů. Dále podotýká, že dokonce i dobrovolníci z řad socialistů pracovali na stavbě bez nároku na odměnu po pracovní době a o nedělích. Do kontrastu k tomu staví macešské jednání Řádu a přímo obviňuje ty, kteří jsou zodpovědní za toto rozhodnutí, že mu prokázali „medvědí službu“ a zaslouží trest! Sám proto, aby napravil reputaci své organizace a zabránil budoucímu šíření negativního náhledu na ni, důrazně žádá, aby byla celá věc znovu uvážena a aby bylo napraveno to, co by mohlo negativně poznamenat pověst a postavení Řádu v kontextu dějin náboženského vývoje místní komunity.

Bez ohledu na to, jak se spor dále vyvíjel, je pro nás důrazný požadavek vrbenského faráře dokladem toho, že si uvědomoval, jaký potenciál nejen v oblasti soudobého veřejného mínění, ale i utváření tzv. *kulturní paměti* se skrývá v instituci památníku. Pojem *kulturní paměť* je spojen především se jménem německého badatele Jana Assmanna, který tuto paměť sdílenou určitou skupinou lidí označil za jeden z nejdůležitějších aspektů utváření vědomí sounáležitosti a příslušnosti k takové skupině, např. k národu.² Vedle společných hodnot a pravidel je podle něj součástí *kulturní paměti* také tzv. *paměť historická*. Ta zahrnuje vzpomínky na společně prožité události, ale i výklad událostí z dávné minulosti skupiny zprostředkovaný tradicí. K připomínání obojího a tím k posilování skupinové identity slouží podle francouzského badatele Pierra Nory tzv. *místa paměti*.³ Nora rozlišoval několik typů *míst paměti*. Jednak to jsou místa myšlená, nehmotná a symbolická. Sem patří tradiční výklad určitých historických událostí, jakými jsou pro českou *historickou paměť* např. husitské války, bitva na Bílé hoře nebo rok 1968, ale náleží sem i symboly jako hymna nebo vlajka. Další typem místa paměti jsou podle něj fyzicky existující připomínky určité události nebo osobnosti, skutečná místa svázaná s příběhem, tzn. např. zmíněný pomník padlým v první světové válce v obci Ludvíkov u Vrba pod Pradědem.

V obavách o budoucí hodnocení úlohy Řádu německých rytířů v náboženském vývoji obce, které páter Amand ve výše uvedeném dopise vyjádřil, se odráží význam, jaký má takové místo paměti a příběh s ním spjatý pro sebeurčení komunity, pro posílení jejího sdíleného *historického vědomí*.⁴ Cílem následujících řádků bude ukázat vybraná místa paměti (fyzicky existující

Obec Ludvíkov na pohlednici z počátku 20. století (soukromá sbírka Lukáše Abta)

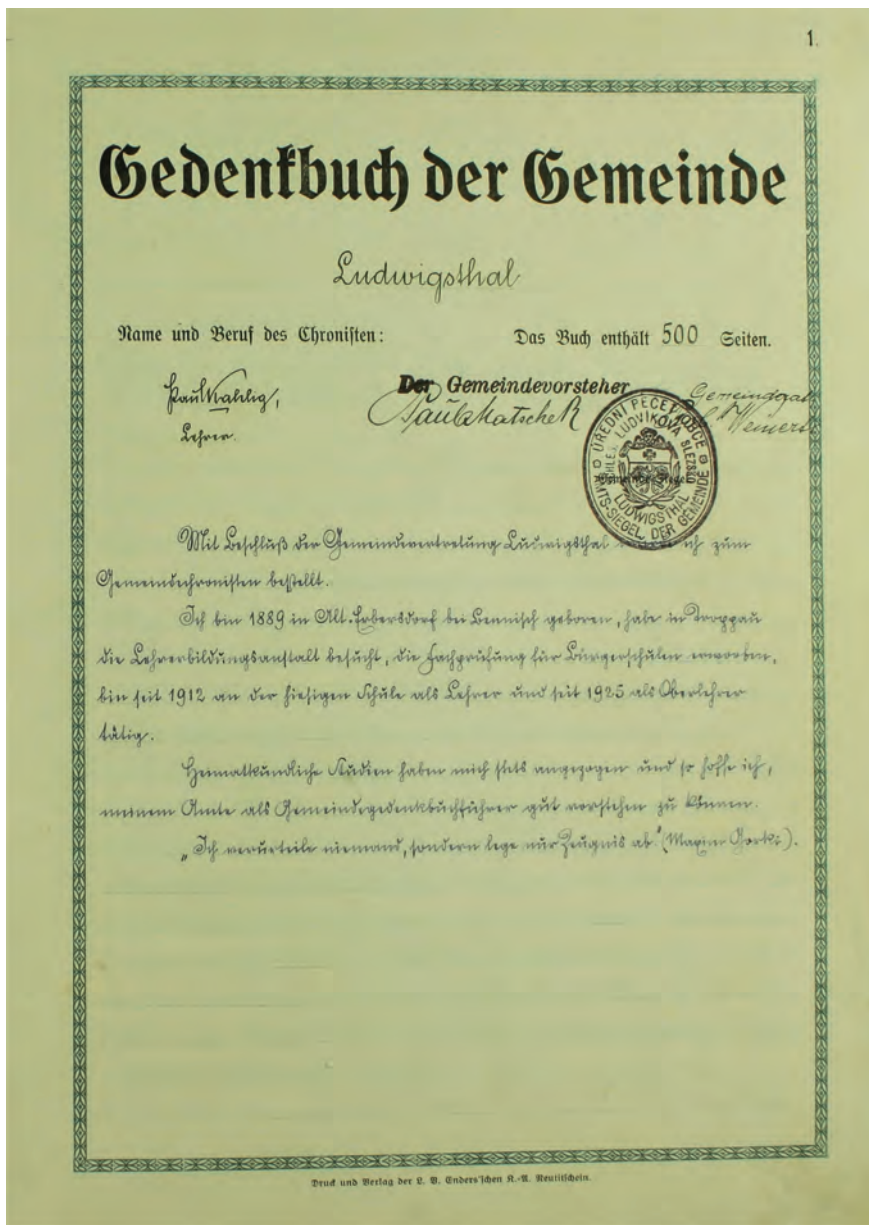
i symbolická) spojená s životem podhorské obce Ludvíkov u Vrba pod Pradědem a také tvůrce jejich příběhů, kteří se podíleli na uchování a ovlivňování *historické paměti* (nejen) místních obyvatel. Zaměříme se především na druhou polovinu 19. století a století následující, tedy na období, kdy tendenční výklad historických událostí a samotná *historická paměť* představovaly důležitou součást života společnosti. Vzhledem k historickému vývoji regionu můžeme říci, že se zde v průběhu sledovaného období vystřídalo hned několik skupin obyvatel, každá se svébytnou *historickou pamětí* a svými příběhy a *místy paměti*, která dohromady vytvářela a vytváří specifickou *paměť místa*, paměť Ludvíkova.

Tvůrci paměti

Na utváření kolektivní *historické paměti*, paměti míst i jednotlivců má nepochybně vliv celá řada faktorů. My se na příkladu Ludvíkova a okolí zaměříme alespoň na některé z tvůrců paměti, jejichž práce ovlivnily vnímání historie regionu nebo uchovávaly paměť určité generace či skupiny obyvatelstva. Patřili mezi ně jednotlivci – soukromí badatelé, profesionální historikové i amatérští nadšenci, jakými byli místní pedagogové, významní představitelé slezského společenského a politického života, autoři populárních článků nebo turistických průvodců, ale i instituce jako např. orgány městské samosprávy, které se svou činností rovněž podílely a podílejí na formování *historického vědomí*. Dodejme, že zmíněny budou pouze vybrané příklady autorů či prací, z nichž nejstarší spadají svým vznikem do druhé poloviny 19. století. Právě období 19. a první poloviny 20. století se neslo v duchu rozvoje zájmu o regionální dějiny. Souviselo to nepochybně s emancipací moderních národů, s procesem jejich utváření, v jehož průběhu hrála na historických faktech založená argumentace významnou roli.

Ačkoliv dějiny Vrbenska přitahovaly v průběhu 19. i 20. století spíše amatérské badatele, vlastivědné nadšence, kteří se výzkumu věnovali ve volném čase, nalezneme i v případě Ludvíkova některé z autorů – tvůrců paměti, kteří patřili mezi odborné historiky.⁵ Zmiňme podrobněji alespoň jednoho z nich. Počátkům Ludvíkova, ale i dalších osad spojených s budováním hutního průmys-

Předmluva obecní kroniky obce Ludvíkov (SOka Bruntál se sídlem v Krnově)

lu v okolí, se v 70. letech minulého století věnoval opavský historik a archivář Erich Šefčík.⁶ Založení Ludvíkova představil jako součást širšího podnikatelského záměru v oblasti výroby a produkce železa. Počátky Ludvíkova, podobně jako např. rozvoj Mnichova a osamostatnění Železné, kladl do období konce 17. a počátku 18. století (v případě Ludvíkova šlo především o počátek 18. století). Jeho práce je přínosná hned z několika hledisek. Jednak na dochované prameny uplatňoval kritické badatelské metody, dále se pokusil na základě takto získaných dat zhodnotit informace obsažené v pracích jeho předchůdců a konečně se díky uvedenému vymanil ze zaběhnuté praxe přejímání neověřených údajů ze starších děl. Dotkl se tak řady symbolických *míst paměti* spojených s bezděčným či účelovým zkreslením historické

skutečnosti, které bylo mnohdy založeno na absenci pramenů.⁷ Upozornil mimo jiné na problém s domnělým zakladatelem obce, velmistrem Řádu německých rytířů Ludvíkem z Ampringenu.⁸ Šefčík doložil, že žádný velmistr takového jména neexistoval a že se patrně jedná o zkomolení jména Jana Kašpara z Ampringenu spojením se jménem jeho nástupce, velmistra Ludvíka Antonína Falcko-Neuburského. Podle něj přichází v úvahu coby zakladatel a podporovatel rozvoje hutního průmyslu v regionu až jejich nástupce, bratr Ludvíka Antonína, velmistr František Ludvík Falcko-Neuburský. V souvislosti s touto problematikou je nutné zmínit i dopad historického bádání na utváření novodobých pomníků minulosti. Přibližně před pěti lety vznikla totiž na území obce Ludvíkov vyhlídka pojmenovaná právě po Františku Ludvíkovi. Jako zakladatele obce (kolem roku 1700) jej uvádí i další turistické weby lákající k výletům do okolí.⁹ Šefčíkova práce je cenná rovněž tím, že zpřístupnila informace o počátcích osady zachycené v nejstarším ludvíkovském urbáři z roku 1709.¹⁰

Jak již bylo uvedeno, většina jednotlivců zabývajících se dějinami Ludvíkova či jeho okolí náležela mezi ne-historiky a amatérské badatele. Zejména v 18. století se v oblasti bádání nad

dějiny obce setkáváme s mnohými významnými jmény na poli kultury rakouské části Slezska. Patřili mezi ně např. topograf Reginald Kneifel, pedagog Faustin Ens či slezský národní buditel a jazykovědec Vincenc Prasek.¹¹ Jedním z významných tvůrců historické paměti regionu meziválečného období, který spadá do této kategorie, je nepochybně předseda Svazu Němců ve Slezsku (něm. Bund der Deutschen in Schlesiens) a opavský rodák Otto Wenzelides, člen Historické komise pro Slezsko a autor bezpočtu historicko-vlastivědných prací.¹² Tento „muž vlasti“ či „muž slezské domoviny“¹³ který téměř celý svůj aktivní život strávil ve Slezsku (Opava, Jeseník, Bruntál, Vidnava, Bílsko ad.) a na slezské dějiny nahlížel z pozice vyhraněného německého nacionalismu. Jeho veřejná politická a společenská angažovanost ve věci „záchrany“ německého kulturního dědictví ohroženého ze strany rodícího se samostatného československého státu a kultury čechismu či čechoslovakismu se odrazila v jeho organizátorské, přednáškové i literární činnosti a pochopitelně se projevovala rovněž v hodnocení dějin Vrbenka. Vrbnu pod Pradědem a zřícenině hradu Neu Fürstenwalde, která se dnes nachází v katastru obce Ludvíkov, věnoval Wenzelides pozornost v rámci série článků o sudetských městech.¹⁴

Wenzelides se v souvislosti se zeměpanským hradem Neu Fürstenwalde zmiňuje o zániku jeho předchůdce i osady, jež obklopovala hrad v době mongolských nájzdů na Evropu okolo roku 1241. Zcela v souladu s proněmeckým zaměřením své práce se v textu vyskytuje zmínka o obnoviteli hradu, Otakaru II., přičemž české jméno panovníka „Přemysl“ Wenzelides neuvádí. V podobném, tedy proněmeckém duchu líčí i příchod husitů do oblasti. Vyzdvihuje zejména pomoc těžce zkoušené osadě pod hradem trpící pod tlakem husitských vojáků (budoucímu Vrbnu), která dorazila z nedalekého Bruntálu pod vedením „Grubensteigera“ Michaela Kristena a spolu s oddíly vrbenských dosáhla vítězství „über die landfremden Feinde“.¹⁵ Zdůrazněním cizího původu husitského hnutí, které bylo v jeho době považováno za symbol nového státu a představovalo významné symbolické místo paměti etablovaného se češství, a distancováním se od něj zdůrazňoval Wenzelides německost dávných obyvatel regionu. Zcela bez emocionálního podbarvení typického pro české autory uvedeného období se Wenzelides zmiňuje i o dalším ze symbolických míst české historické paměti, bitvě na Bílé hoře, a nedobrovolném odchodu Bruntálských z Vrbna z panství, které bylo následně prodáno Řádu německých rytířů.¹⁶ Jeho drobný příspěvek k dějinám Vrbenka proto může být považován za klasický příklad podání historických faktů zřetelně ovlivněného nacionální ideologií. Práce představuje cenný pramen pro poznání nálad a hledisek autorovy blízkých kruhů, pro poznání argumentace využívané k upevnění svébytné identity v rámci jeho sociální skupiny. Dodejme ještě, že Wenzelidesův článek obsahuje na historických faktech vystavěnou verzi příběhu o vrbenské „bílé paní“ Helence, dceři zesnulého bratra Heinricha von Würben. V závěru článku odkazuje autor na *Dějiny města Vrbna* zpracované místním farářem P. Othmarem Kloskem.¹⁷

Mezi dalšími z tvůrců či uchovatelů paměti Ludvíkova z řad ne-historiků jmenujme ředitele opavské německé reálky Dr. Karla Wintera.¹⁸ Jeho výzkum zaměřený na místní názvy rakouského (později československého) Slezska prováděný ve druhé polovině 20. a v první polovině 30. let minulého století představuje od výše zmíněné Wenzelidesovy práce odlišný, avšak rovněž cenný zdroj informací, zejména pro historickou toponomastiku. Ve sbírce, kterou shromáždil a která téměř zázrakem přežila druhou světovou válku, najdeme i část věnovanou Ludvíkovu. Winter výsledky svých výzkumů rovněž publikoval a zaměřoval se přitom především na původní názvy polí a luk.¹⁹ Také v okolí Ludvíkova soustředil svou pozornost tímto směrem. S konstruováním plánu zachycujícího pomístní názvy v hranicích řádového polesí Ludvíkov mu patrně pomáhali zaměstnanci ludvíkovské školy, jak o tom svědčí k mapce přiložený dopis ludvíkovského „staršího“ učitele Raula Kahliga adresovaný Okresnímu školnímu výboru v Bruntále.²⁰ Na Winterově mapce s měřítkem 1 : 25 000 jsou vedle názvů polí, luk a porostů zachycena rovněž označení výrazných bodů v krajině. Nalezneme zde zakreslen např. tzv. Ptačí mlýn (Vogelmühle), dále místa spojená s hutním průmyslem (Elizabeth Hammer) či označení Zámeckého vrchu (Schloßberg)

Otto Wenzelides na archivním snímku (Knihovna Slezského zemského muzea, Dr. Otto Wenzelides und Irene Wenzelides, Unser Ahnenbilderbuch, přír. č. 168199, sign. S 17037)

na sklonku 19. století. Dokládá to nejen případ zmíněné Rolandovy skály, ale i turistický průvodce po Vrbensku z pera místního rodáka Josefa Lowaga.²¹ Značná část práce je věnovaná historii města Vrbna a okolí a rovněž trasy Lowagem doporučených výletů vedou zpravidla kolem pamětihodností, významných staveb a pomníků. Dodejme ještě, že vzhledem k době vzniku Lowagova průvodce je např. fáze husitských válek v dějinách regionu líčena v souladu s oficiální prokatolickou ideologií Rakousko-Uherska, autor se dokonce zmiňuje o „fanatických táboritech“, nicméně na rozdíl od Wenzelidese není ještě pro Lowaga problém uvádět celé jméno autora přestavby hradu Fürstenwalde, tedy Přemysla Otakara II.

Do skupiny institucí podílejících se na formování *historické paměti* můžeme zařadit orgány městské či obecní samosprávy, respektive osoby v jejich službách. K produktům jejich práce v oblasti uchovávání paměti a jejího využívání pro potřeby společnosti bezesporu náleží městské či obecní kroniky vedené při úřadech. Pro Ludvíkov se dochovala kronika vedená od konce 19. do konce 30. let 20. století, která retrospektivně zachycuje dějiny obce.²² Jejím autorem je již výše zmíněný učitel ludvíkovské školy Raul Kahlig, rodák ze Starých Heřmínov a absolvent opavské učitelské přípravky, který hned v úvodu podává stručné objasnění toho, jak se k funkci dostal a co je zač. V předmluvě ke kronice vyjadřuje rovněž vlastivědným nadšencům své doby vlastní vášeň pro „heimatkundliche Studien“ a úvodní přání dobře vykonávat svou funkci obecního kronikáře zakončuje citátem Maxima Gorkého, který by se dal přeložit jako „Nikoho nesoudím, jen podávám svědectví.“ Kroniku můžeme rozdělit na dvě části. První je věnována esejistickému podání ludvíkovských dějin do konce první světové války a je ukončena příchodem posledních místních vojáků domů, mezi nimiž byl i autor sám (1920). Kahlig si všímá přede-

a Zámecké cesty (Schloßbergstraße). Wintř zachytil rovněž dvě dodnes existující stavby – lesní chaty, a to tzv. Sedlovou boudu (Sattelbaude) a chatu Ztracenka (Hofwiesenbaude). Z mapy je rovněž patrná původní poloha tzv. Rolandovy skály (Rolandfelsen), která se nacházela nad cestou mezi Ludvíkovem a Karlovou Studánkou a jejíž označení bylo – patrně z důvodu blízkosti lázeňského centra – přesunuto později na skalní útvary nad Karlovou Studánkou. Pomník připomínající příběh nešťastné lásky se totiž měl stát cílem turistických výprav lázeňských hostů. Některé z více než sedmi desítek pomístních názvů zachycených výzkumem Karla Wintera jsou v počestné podobě využívány dodnes, některé dokonce ve svém původním, německém znění (viz např. část porostu nad Ludvíkovem, tzv. Brandloch). Paměť o původu většiny z nich však byla již nenávratně ztracena.

To, že *historická paměť* a její zpřítomňování ve formě nejrůznějších pomníků a památníků představuje významnou součást politiky cestovního ruchu a turismu, platilo minimálně již

Dřevěná ludvíkovská kaple připomíná oběti první i druhé světové války (foto autorka)

vším politického a hospodářského vývoje obce, střídání zástupců obecní samosprávy a (podle něj) zásadních mezníků ve vývoji obce (stavba kostela, vznik školy). Druhá část označená jako *Pamětihodnosti* zachycuje důležité okamžiky z dějin obce a okolí od roku 1701 do roku 1938 i informace o místech s nimi spjatými. Tato část byla průběžně doplňována a záznamy pro období autorovy současnosti jsou samozřejmě podrobnější. Nejpodrobněji (po jednotlivých měsících) je rozebrán rok 1938. V obou částech kroniky se projevuje protičeskoslovenské zaměření jejího tvůrce. Na konci první části např. podotýká, že události 28. října 1918 (významné místo československé národní *historické paměti*) prošly Ludvíkovem doslova bez povšimnutí. Zdůrazňuje naproti tomu, jak citelně se místního obyvatelstva dotkla Rašínova měnová reforma. Ve zcela vyhoceném nacionalistickém duchu je již veden závěr druhé části kroniky, tedy popis událostí roku 1938. Zprávy o vývoji v zahraničí (zejm. pochopitelně v Německu a Rakousku) jsou prokládány citáty z projevů

Konráda Henleina. Na jedné z posledních stránek kroniky je přímo v textu potvrzen jeho výrok (a heslo pronacistické propagandy tak významně rezonující v Sudetech) „*Wir wollen heim ins Reich!*“.²³ Pozoruhodný pramen, jenž je reflexí nálad v německé části tehdejší společnosti, by jistě zasloužil mnohem důkladnější analýzu. Z hlediska námi zmíněných *míst paměti* jsou však především podstatné ty části práce, ve kterých se kronikář zaměřil na kostel se hřbitovem nebo kapli zasvěcenou památce obětí padlých ve světové válce.

K institucím, které se soustředily na určitý druh uchovávání paměti, náležela rovněž četnická stanice ve Vrbně pod Pradědem. *Památník československé četnické stanice ve Vrbně* uchovávaný dnes v SOkA Bruntál obsahuje záznamy z let 1869 až 1937.²⁴ Starší zápisy vzniklé ještě za Rakouska-Uherska v době existence tzv. k. k. Gendarmerieposten byly doplněny o novější záznamy týkající se především personálního obsazení stanice a hodnostního zařazení jejího osazenstva. Předěl mezi oběma obdobími byl lakonicky označen jako doba „*do převratu*“ a „*od převratu*“. Změna politického kurzu se projevila nejen „počeštěním“ posádky, ale i samotného Památníku. Německé názvy kapitol a rubrik ve formulářích byly přeškrtnuty a nahrazeny českými ekvivalenty. Z hlediska historické paměti je pozoruhodná především poslední část památníku označená jako „*Důležité události*“ (v něm. originále *Wichtige Begebenheiten*). Tato část obsahuje stručný výtah z dějin Vrbně a okolí a nebyla v období „*od převratu*“ doplňována. Je proto celá psána německy a dovedena pouze do roku 1916, konkrétně do uherské korunovace Karla I. Kromě zaznamenání nejdůležitějších událostí z politických i hospodářských dějin Vrbně a informací týkajících se práce c. k. četnické stanice obsahuje tato část i kratší pojednání (1 až 2 strany) o každé z okolních obcí a osad. Ludvíkovu a jeho historii jsou věnovány dvě stránky. Nejprve je důkladně popsána poloha Ludvíkova, dále je zmíněn jeho zakladatel, velmistr František Ludvík (jako datum založení obce uveden rok 1700) a v souvislosti s tím i úpadek železáren

v Malé Morávce.²⁵ Záznam v *Památníku* se potom podrobně zabývá rozvojem hutního průmyslu a zdůrazňuje podíl jednotlivých velmistřů Řádu německých rytířů na jeho budování. Věnuje se ale i jeho ústupu ve druhé polovině 19. století a nahrazení průmyslem dřevozpracujícím. V kontextu námi zmíněných míst paměti je nejzajímavější zmínka o ludvíkovském kostele. Záznam se zmiňuje o jisté Marii Pompe, která roku 1775 do obce přivezla obraz Navštívení Panny Marie, původně určený pro dřevěnou kapličku, jež stála na okraji obce na místě později zbudovaného kamenného kostelíku. Připomínány jsou dále zejména renovace tohoto kostela, přičemž u té z roku 1909 je zdůrazněn finanční podíl obyvatel obce na opravách a „vylepšeních“. Závěrečné shrnutí současného stavu obce s počtem obyvatel i domů připomíná Ludvíkov jako malebné místo a cíl turistů v letním období. Vyjmenovává hostince i způsoby ubytování jimi využívané. Kompletní záznam o dějinách obce byl později převzat do vrbenské městské kroniky z 30. let minulého století.²⁶ Poslední odstavec byl zde pouze doplněn o údaj o tom, že v obci se nachází poštovní úřad, „krásná“ dvoutrídni škola a chudobinec.

Památník představuje specifický typ historického pramene. Jeho význam je umocněn tím, v jak proměnlivé době byl vytvářen a využíván. Směle jej – vzhledem k meziválečným úpravám – můžeme označit za příklad reflexe dobových nálad ve společnosti. Z textu pojednání o významných historických událostech v dějinách města a okolí, který nebyl v době mezi válkami upravován, je jasně patrná loajalita vůči rakousko-uherské monarchii a vládnoucímu rodu.

Další formou uchovávání i působení na *kolektivní paměť* mohou být periodické tisky vydávané institucemi veřejné správy. Ačkoliv – podobně jako v případě obecních kronik – stojí za vznikem jejich historizujícího obsahu jednotlivci (většinou z řad amatérských badatelů), můžeme je vzhledem k formě publikování zařadit do kategorie paměti vytvářené oficiální institucí. Tento typ tiskoviny reprezentuje např. dodnes pravidelně vycházející zpravodaj města Vrba pod Pradědem, původním názvem *Naše Vrba*. Součástí obsahu je poměrně často historické okénko zaměřené na starší či novější dějiny města a v něm sídlících institucí. Pravidelná rubrika *O Vrbě pod Pradědem a jeho místních částech* lednového vydání z roku 1984 např. obsahuje v kontextu výše uvedeného zajímavé hodnocení husitského tažení do Slezska. Autor Rudolf Kudela zde v kontrastu s dříve zmíněnými německými badateli shrnuje hodnocení husitství v duchu tradice české historické paměti a zcela v duchu oficiální interpretace své doby následovně: „*Příchod husitských vojsk r. 1429 měl pro zdejší oblast velký politický a hospodářský význam. Byl rozrušen německý kruh, který měl sevřít Moravu ze severu.*“²⁷ Odvolává se přitom na prameny uložené v Okresním archivu Bruntál a (podobně jako před ním Wenzelides) na kroniku O. Kloskeho. Na příkladu tohoto symbolického (a vícero skupinami sdíleného) *místa paměti* můžeme vidět, jakým způsobem jsou historická fakta využívána ke konstruování určitého obrazu minulosti, který má sloužit sebeuvědomění a sebeidentifikaci jedinců v rámci skupiny.

Místa paměti – reálně existující

Mezi fyzické připomínky minulých událostí významných pro život komunity nesporně patří hned na počátku zmíněná ludvíkovská kaple vybudovaná svépomocí členy obce a vysvěcená brzy po skončení první světové války (1923). Její funkce byla v průběhu sledovaného období modifikována. Kaple dnes slouží také jako památník obětí druhé světové války. Zmínku o ní nalezneme rovněž v seznamu turisticky zajímavých „*pamětihodností*“ na dnes asi nejoblíbenější internetové encyklopedii Wikipedii u hesla *Ludvíkov*.²⁸ Tento seznam obsahuje i další fyzicky existující *místa paměti* a je výborným příkladem toho, jak daný koncept nalezl v současné době využití v oblasti rozvoje turismu.

Ludvíkovská kronika z pera učitele Raula Kahliga, který patřil ke generaci přímých účastníků válečných operací, se o kapli zmiňuje jako o „*naší překrásné*“ kapličce. Z kroniky se dozvídáme, že nápad na vybudování kaple připomínající ludvíkovské padlé vzešel z iniciativy výboru vedeného velmistrovským správcem Ing. Schebkem. Záznam uvádí rovněž jména všech zbylých

dvaceti sedmi členů výboru. Zdůrazněn je domácí původ autora návrhu kaple, akademického malíře Ericha Hürdena z Karlovy Studánky, vrbenkého stavitele Josefa Nitscheho a bruntálského soustružníka Böhma, který vytvořil vybavení interiéru. Zvláštní pozornost byla věnována příspěvku ludvíkovského kovotepce Emila Gaidosche, autora měděné střechy svatostánku. Kahlig se zmiňuje i o svolení velmistra Norberta Kleina využít ke stavbě bezplatně dříví z řádivých lesů. Je tedy možné, že apel vrbenkého faráře Amanda zůstal nakonec vyslyšen. Vzhledem k tomu, že celý záznam je ukončen citátem Roberta Schälzkého, který se stal velmistrem Řádu německých rytířů až roku 1936, byl zápis pravděpodobně pořizován retrospektivně. Autor jej jistě stylizoval tak, aby odpovídal jeho literárnímu cítění. Napovídá tomu barvitý popis zahradní slavnosti na prostranství před kaplí v den jejího slavnostního otevření i melodramatický závěr vybízející místní i náhodné kolemjdoucí k vzpomínce na padlé hrdiny, kteří leží mimo svou milovanou vlast. Záznam v kronice je dokladem toho, jak významným symbolem spojení s vlastní a prostředkem sebeidentifikace místního obyvatelstva kaple byla.

Jako určitý symbol jednoty a sebeuvědomění členů obecní komunity v období druhé poloviny 19. a nesporně i části 20. století fungoval také zděný barokní kostel. Dokladem toho, že svatostánek s přilehlým hřbitovem platily za místa zpřítomnění sdílené paměti obyvatel obce, může být skutečnost, že – podobně jako v případě památníku padlých v první světové válce – byla rovněž při vztyčení železného kříže uprostřed hřbitova zazděna do podstavce plechová schránka s informací pro budoucí generace. Výše zmíněná ludvíkovská kronika se (stejně jako např. *Památník četnické stanice*) zmiňuje zejména o obecních sbírkách na opravy a vylepšení kostela i hřbitova a místních řemeslnících a firmách, které se na nich podílely. Pozornost je věnovaná také válečnému rekvírování kovových předmětů, které se nevyhnulo ani většímu z obou ludvíkovských kostelních zvonů – důležitých symbolů křesťanské komunity. Ten byl odvezen do Vrbna k dalšímu zpracování, ale nakonec se bez úhony vrátil na své původní místo, jak autor kroniky s uspokojením konstatuje.

V obci ale najdeme i jiný zajímavý příklad *místa zpřítomňujícího okamžik individuální paměti*. Nachází se v lese nad Bílou Opavou, téměř na konci obce po levé straně silnice směřující na Karlovu Studánku. Dnes již dost poškozený dřevěný křížek zasazený do kamene je doplněn pamětní deskou připomínající opavského měšťana Otto Helwiga a jeho nešťastný osud. Tento provozovatel prosperující kominické živnosti byl podle ústní tradice uchovávané verze příběhu nechtěnou obětí svého loveckého kolegy. Během přesunu při lovu vyšla myslivci nesoucímu na rameni loveckou zbraň z hlavně rána a nešťastně zasáhla před ním jdoucího Helwiga. Ten následkům zranění podlehl. Ve fondu Slezského zemského společenství kominíků Opava se dochovala dokumentace k pozůstalostnímu řízení, v jehož rámci přešlo vedení kominictví na vdovu po Helwigovi, jeho manželku Grete. Sedmatřicetiletý Helwig po sobě také zanechal nezletilou, teprve desetiletou dceru Ingeborg, která byla v rámci řízení zastupována jeho mladším bratrem Arhurem.²⁹

Na rozdíl od nedalekého Vrbna, kde nalezneme např. památník připomínající ničivé povodně v roce 1997, neexistuje v obci Ludvíkov žádné „moderní“ *místo paměti*. Pouze ve formě jakési ústní tradice je udržováno povědomí o tzv. lípě svobody vysazené snad na konci 60. let před bývalou ludvíkovskou poštou v souvislosti s děním okolo roku 1968, který sám o sobě nesporně náleží mezi významná symbolická místa české *historické paměti*.³⁰ Jako určitý druh připomínky sdílené minulosti můžeme chápat již zmíněnou nově postavenou vyhlídku nad Ludvíkovem, jenž nese jméno pravděpodobného zakladatele obce, velmistra Řádu německých rytířů Františka Ludvíka. Byla však primárně vybudována jako cíl turistických výprav návštěvníků regionu a její hodnota coby místa zpřítomnění určité části sdílené historické paměti je diskutabilní.

Paměť místa – namísto závěru

Z jednotlivých obsahů *míst paměti sestává paměť místa*. Ta v sobě zahrnuje všechny interpretace a obsahy kolektivních pamětí, všechna místa paměti a významy přisuzované jim různě.

nými sociálními skupinami, různými generacemi, které se k nim vztahují. Na jejím utváření se podíleli různými faktory ovlivnění tvůrci paměti, historikové, ale i vlastivědní nadšenci, učitelé, političtí aktivisté nebo představitelé místních samospráv. Ani v případě malé podhorské vesnice, jako je Ludvíkov u Vrbna pod Pradědem, jistě nebyli zmíněni všichni tvůrci paměti a ani místa s ní spojená. Cílem nebylo poskytnout jejich vyčerpávající výčet, ale poukázat na možné interpretace jednotlivých událostí a způsoby utváření historické paměti určité skupiny obyvatel, zdůraznit jejich důležitost pro celkový obraz *paměti místa*.

Je jasné, že v případě *paměti místa* se jedná o komplexní jev a že jej nelze popsat dokonale. Chceme-li ji ale poznat v co nejautentičtější podobě, neměli bychom opomíjet, či dokonce cíleně vynechávat ty paměti, které nejsou v souladu s námi uznávanou interpretací dějin. Ačkoliv historická paměť určité skupiny nebývá založena na objektivním hodnocení historických faktů, může nám o minulosti a jejím vnímání mnohé napovědět. Na vědomí musíme mít především to, že poznání autentické *paměti místa* umožňuje nahlížet skutečnost z mnoha perspektiv, umožňuje pochopení souvislostí a otevírá cestu k porozumění mezi nositeli různých výkladů sdílených *míst paměti*.

Pila zvaná Ptačí mlýn (Vogelmühle) leží sice při Střední Opavě, před druhou světovou válkou ale spadala do katastru obce Ludvíkov (VMJ)

POZNÁMKY

1. ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – úřad velmistra Bruntál, číslo pomůcky 1682, inv. č. 194, signatura 154, karton 29. Záležitosti fary ve Vrbně pod Pradědem.
2. K problematice přehledně např. MAUR, E.: *Paměť hor. Šumava, Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť*. Praha 2006. Dále např. TODOROV, T.: *Paměť před historií*. In: BENZA, A. (ed.): *Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd*. Praha 1998, s. 33–45. K české historické paměti a jejím tvůrcům také viz ČINÁTL, K.: *Palackého dějiny a historická paměť národa*. Dějiny – Teorie – Kritika, 2009, č. 1, s. 7–35.
3. Projekt francouzského historika Pierra Nory „*Les Lieux de mémoire*“, viz např. NORA, P.: *Mezi pamětí a historií. Problematika míst*. In: BENZA, A. (ed.): *Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd*. Praha 1998, s. 7–31.
4. K pojmům *historické vědomí a povědomí* viz HROCH, M.: *Některé metodologické poznámky ke studiu úlohy historického vědomí v národním hnutí 19. století*. Uměnovědné studie III, Praha 1981, s. 61–68.
5. Za profesionální badatele, tj. historiky či archiváře, kteří se zabývali dějinami Vrbna a okolí, můžeme označit např. politika a historika Moravskoslezské hospodářské společnosti Christiana d'Elverta (viz heslo Christian d'Elvert, Wikipedia. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Christian_d%27Elvert [cit. 11. 5. 2021]), dále jednoho ze zakladatelů tradice slezské historiografie Josefa Zukala, prostějovského muzeologa Jana Kühndela, ale např. i významného topografa a historika Ladislava Hosáka. Rozvoji hamerního průmyslu v regionu se ve svých pracích věnoval např. i ostravský historik Milan Myška. Blíže viz práce Ericha Šefčíka v násl. vysvětlivce.
6. ŠEFČÍK, E.: *Počátky hamerní osady Ludvíkov u Vrbna*. Časopis Slezského zemského muzea. Opava 1979, roč. 28, řada B, č. 1, s. 48–53. Autorka příspěvku pracovala s výpisky k článku uloženými v ZA Opava; Zemský archiv v Opavě, fond Šefčík Erich, PhDr., číslo pomůcky 1686, inv. č. 24, 4. Dějiny Ludvíkova – články, výpisky.
7. Na základě prací M. Myšky vyvrací Šefčík např. v dějepisných pracích často opakovanou teorii o založení Ludvíkova v důsledku úpadku železáren v Malé Morávce. Naopak souhlasí s Myškou v tom, že zdárně prosperující podnikání v této oblasti bylo tou pravou příčinou jeho rozšíření do Ludvíkova. Úpadek železáren v Malé Morávce naopak spojuje (v souladu s ostravským historikem) s prosperitou a produkcí ludvíkovských hamrů. Viz ŠEFČÍK, E.: *Počátky hamerní osady...*; MYŠKA, M.: *Dějiny železáren v Malé Morávce v XVII. století*. Časopis Společnosti přátel starožitností. Praha 1954, roč. 62, s. 193–206.
8. Řada pozdějších historiků převzala tento údaj od opavského gymnaziálního profesora a nadšeného vlastivědného pracovníka Faustina Ense; viz ŠEFČÍK, E.: *Počátky hamerní osady...*
9. Viz např. web Ludvíkovského skalního města. Dostupné z: <https://www.ludvikovskeskalinimesto.cz/ludvikov/> [cit. 11. 5. 2021].
10. ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, číslo pomůcky 254, inv. č. 432, karton 67. Urbář pro ludvíkovské nově vysazené poddané.
11. Blíže k tomu viz ŠEFČÍK, E.: *Počátky hamerní osady...*
12. O jeho životě a aktivitách viz BALCAROVÁ, J.: *Dr. Otto Wenzelides: ze života předsedy německého nacionálního „obraného“ spolku Bund der Deutschen Schlesiens*. Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy Opava. Matice Slezská 2007, roč. 33, č. 2, s. 17–22. Přehled některých prací O. Wenzelidese viz např. *Katalog knihovny Slezského zemského muzea*, heslo „Otto Wenzelides“. Dostupné z: <https://knihovna.szm.cz/records/ab60bcd3-1d97-4101-8fe9-7636bb3b0652> [cit. 5. 5. 2021].
13. Viz BALCAROVÁ, J.: *Dr. Otto Wenzelides...*, s. 17–18.
14. ZA v Opavě, fond Svaz Němců ve Slezsku, Opava, číslo pomůcky 1892, inv. č. 159, karton 15.
15. Viz předchozí vysvětlivka.
16. O. Wenzelides uvádí jako zakladatele Vrbna v roce 1611 a stejně tak zeměpána nuceného odejít po bitvě na Bílé hoře do exilu Heinricha (Jindřicha) von Würben. Zakladatelem města byl přítom Hynek III. mladší Bruntálský z Vrbna a do Nizozemí byl po vítězství císařských nucen odejít příznivce Fridricha Falckého Jan IV. Bruntálský z Vrbna. Viz např. článek NIESNER, T.: *Z historie města Bruntálu* [online]. Citováno 11. 5. 2021. Dostupné z: <http://www.lysahora.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=134058>. Dále také GEBAUER, J.: *Bruntálští z Vrbna* [online]. Citováno 11. 5. 2021. Dostupné z: <https://is.muni.cz/www/martin.kotala/scripts/detail31d6.html>.
17. O Kloskeho práci a jejím významu viz např. TESAŘ, P.: *P. Othmar Kloske – druhý Erasmus Kreuzinger či opavský Beda Venerabilis?*. Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy. Matice slezská 2010, roč. 36, č. 1, s. 21–23.
18. K jeho sbírce blíže viz TUREK, A.: *Wintrova místopisná sbírka 1905–1939 (Inventář)*. Opava 1975, nestr.
19. Např. WINTER, K.: *Flurnamenforschung in Schlesien*. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens 19. Opava 1929, str. 86–89; více viz výše uvedený inventář.
20. ZA v Opavě, fond Wintrova místopisná sbírka, číslo pomůcky 826, inv. č. 219, karton 4. Ludwigsthal – Ludvíkov.
21. O Lowagovi a jeho díle viz nejnověji MATELA, M.: *Josef Lowag – život, dílo a odkaz nejvýznamnějšího autora pověstí na Vrbensku*. KROK – Kulturní revue Olomouckého kraje. Olomouc 2016, roč. 13, č. 4, s. 8–12. Lowagův průvodce: LOWAG, J.: *Führer für Würbenthal und Umgebung, mit einer Chronik der Stadt Würbenthal und der umliegenden Ortschaften*. Würbenthal 1888.
22. SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond Archiv obce Ludvíkov, NAD 60, číslo pomůcky 216, inv. č. 10, Gedenkbuch der Gemeinde Ludwigsthal.
23. Ve značném rozporu vůči ostře vyhraněnému německému nacionalismu, v jehož duchu jsou poslední stránky kroniky napsány (poslední věta v kronice zní: „*Wir danken useren Führer!*“), jsou zmínky o přání celé obce k narozeninám pro T. G. Masaryka nebo udělení čestného občanství prezidentovi v březnu roku 1935.
24. SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond Četnická stanice Vrbno pod Pradědem, NAD 1556, číslo pomůcky 777, inv. č. 1.
25. Skutečnost vyvrácená M. Myškou a E. Šefčíkem (viz výše).
26. SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond Archiv města Vrbno pod Pradědem, NAD 92, číslo pomůcky 21, inv. č. 2, Pamětní kniha města Vrbna.
27. KUDELA, R.: *O Vrbně pod Pradědem a jeho místních částech*. Naše Vrbno. Informační zpravodaj města Vrbna pod Pradědem. Vrbno pod Pradědem 1984, č. 1, s. 16.
28. Wikipedia, internetová encyklopedie, heslo Ludvíkov (rubrika *Pamětihodnosti*). [Citováno 17. 5. 2021]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ludv%C3%ADkov#Pam%C4%9Btihodnosti>.
29. ZA v Opavě, fond Slezské zemské společenstvo komínků Opava, číslo pomůcky 1507, inv. č. 6, karton 1. Pozůstalostní řízení po kominickém mistru Otto Helwigovi v Opavě, zemřelém 8. 8. 1935. Blíží informace o rodině Otto Helwiga viz také sčítací operát z roku 1911; SOKA Opava, fond Okresní úřad Opava I, NAD 535, číslo pomůcky 242, inv. č. 1412.
30. Za informaci autorka článku vděčí vrbenskému starousedlíkovi Emilu Kothánkovi.

Vztah jesenických lesníků a turistů v posledních dvou desetiletích 19. století

Mgr. Matěj Matela, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Úvod

Nejvyšší pohoří Moravy a Slezska začali lidé objevovat již v dobách středověké kolonizace, avšak zdejší panenské lesy byly (stejně jako ostatní horské oblasti našeho území) po dlouhá staletí vnímány v drtivé většině čistě z pozic ekonomických, tj. coby zdroj paliva, dřevní suroviny či jako životní prostor lovné zvěře. Percepce horské krajiny v rovině estetické a relaxační začala v evropském prostoru nabírat na významu až s nástupem romantismu v druhé polovině 18. století, kdy se aristokraté, učenci a umělci (tj. prakticky výlučně příslušníci městské komunity)¹ začali vydávat do divokých hor za panoramatickými výhledy a nabráním nové duševní i tělesné síly, díky čemuž je můžeme označit za skutečně první turisty v pravém slova smyslu. Přestože se tento nový přístup k přírodě záhy projevil i v Pradědových horách, zásadním mezníkem se stalo až ustanovení Moravsko-slezského sudetského horského spolku (něm. Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, dále jen MSSGV) v dubnu roku 1881. Tehdy započal skutečný rozmach organizované i individuální turistiky v Jeseníkách – zatímco do té doby mířili za poznáváním krás Jeseníků spíše jednotlivci (přírodovědci, vlastenci, lázeňští hosté z Karlovy Studánky nebo z Gräfenberku), s postupným budováním základní turistické infrastruktury, jako byly značené stezky či útulny, se počet příchozích rok od roku znatelně zvyšoval.

Nejčastějším cílem túr se přirozeně stávaly horské partie, tvořené převážně lesními porosty. Zde se poutníci kromě četných zástupců jesenické fauny přirozeně setkávali rovněž s lesním personálem. Les, v němž se to stále intenzivněji hemží skupinkami civilistů s ruksaky a vycházkovými holemi, však pro fořty a hajné staré školy, kteří tento prostor vnímali v mnoha ohledech jako svůj vlastní, představoval zcela novou skutečnost, k níž nutně museli zaujmout nějaký postoj.

Tato studie si klade za cíl odpovědět na otázku, v jakém duchu se nesl vztah činitelů MSSGV a jesenických lesníků v prvních dvaceti letech organizované fáze místního turismu. Text se rovněž zabývá tím, jestli (a případně jakým způsobem) mezi těmito dvěma subjekty probíhala spolupráce a zdali se hajní stavěli k rodícímu se fenoménu turismu spíše s pochopením a tolerancí, nebo jej naopak vnímali jako negativní element. Neocenitelným zdrojem se stala nejstarší čísla spolkového časopisu *Altvater*,² na jehož stránkách zaznívala tematika vztahu k lesním správám poměrně často. Informace o jednotlivých osobnostech místního lesnictví daného časového období se pak dochovaly mimo jiné v celorakouském lesnickém periodiku *Österreichische Forst-Zeitung* vydávaném ve Vídni od ledna roku 1883,³ dále, byť ve značně omezenějším rozsahu, ve čtvrtletníku Moravsko-slezského lesnického spolku (něm. Mährisch-schlesischen Forstverein)⁴ vycházejícím od roku 1870 pod názvem *Verhandlungen der Forstwirthe von Mähren und Schlesien*.⁵ Neocenitelnou pomoc poskytl rovněž dobový regionální tisk a archivní fondy.

80. léta. Získání si přízně lesních správ jako nutnost

Vztah jesenických lesníků k návštěvníkům nejvyšších partií se pochopitelně nezrodil až s ustanovením MSSGV. S lidmi vyrážejícími na zdejší horská úbočí měli zaměstnanci lesních správ zkušenosti již dlouhá desetiletí předtím a nejednalo se pouze o lovecké hosty, topografy či přírodovědce, ale rovněž o ty, kteří „vstupovali do hornaté krajiny obdivovat vznešenosti přírody“.⁶ Řada příchozích své dojmy z Pradědovy říše sepsala. Pokud už ve svých vzpomínkách hovoří o percepci s příslušníky lesních správ, pak bez jakéhokoliv náznaku konfliktu či tření. Pomineme-li tedy možnost, že autoři případné neshody záměrně gentlemansky zamlčeli, znamená to, že jeseničtí hajní neměli s přítomností několika vlasteneckých nadšenců či vědců ve svých revírech sebemenší problém a v objevování Jeseníků jim nikterak nezbraňovali, ba dokonce mnozí fořti byli sami nápomocni jejich výzkumům. Příkladem za všechny budiž článek z roku 1856 znalce jesenické vysokohorské přírody Friedricha Kolenatého (více o něm na s. 37–41), který se zmiňuje o pomoci ze strany lesmistra z Karlovy Studánky Julia Micklitze (1821–1885),⁷ legendy jesenického lesnictví, jehož průkopnického díla o lesních porostech Hrubého Jeseníku⁸ si Kolenati nadmíru vážil.⁹ Příčiny této zcela bezkonfliktní symbiózy však zřejmě než z bezbřehé tolerance lesníků či jejich zájmu o zkoumanou tematiku plynuly spíše z poněkud jiné skutečnosti – stále ještě malého počtu turistů. Do 80. let se horskými revíry Jeseníků jednoduše nepotulovalo tolik lidí, aby jejich přítomnost lesníci nějak významněji pociťovali, a pokud ze strany návštěvníků došlo k nějakým nepravostem, řešili to jistě jen slovní domluvou. Situace se začala postupně měnit se vznikem MSSGV.

Z velkého množství úkolů, které spolek na samém počátku čekaly, byl jedním z vůbec nejzásadnějších získat si náklonnost lesních správ, a to z mnoha důvodů. Byli to totiž právě hajní, kdo znal horská úbočí a lesy mnohem lépe než drtivá většina místních obyvatel. Dále, cesty, po nichž se první turisté vydávali vzhůru, sloužily primárně jako lesnické a lovecké chodníčky. V neposlední řadě pak vedle několika salaší byly v podstatě jedinými přístřešími v horách lovecké chaty. Jestliže tedy MSSGV chtěl svým členům a dalším turistům Jeseníky zpřístupnit, nezbytně musel úzce spolupracovat s lesníky, které bychom s trochou nadsázky mohli označit za neoficiální pány těchto hor.

Snaha MSSGV o přízeň lesníků se projevila hned v následujících letech, kdy sudetský horský spolek učinil velice diplomatický, lze říci až mazaný tah – čestným členstvím poctil vedle majitelů panství (např. vřatislavského biskupa Herzoga či knížete Liechtensteina) rovněž významné regionální lesníky, např. lesmistra Antona Müllera ze Žulové,¹⁰ již zmíněného Julia Micklitze,¹¹ který od roku 1861 působil v Jeseníku jako vrchní lesmistr,¹² či loučenského lesmistra Menschofského.¹³ Získání si náklonnosti vlastníků pozemků a nejvyšších lesních úředníků bylo sice velice prozíravé, avšak i když majitel předložený projekt spolku odsouhlasil, v reálu vždy záleželo na ochotě jednotlivých lesníků, jakým způsobem se k těmto záměrům postaví. Nejen nové značení, ale např. i upravování lesních cest, vysoušení hřebenových stezek a vůbec veškeré činnosti prováděné v horských oblastech se realizovaly „v součinnosti, podle pokynů a pod dohledem lesního personálu“.¹⁴ Od dobré vůle jednotlivých lesníků se tedy v počátcích horské turistiky v Jeseníkách odvíjelo doslova vše, čehož si byl MSSGV velice dobře vědom.

Jak však dokládají nejstarší čísla *Altwateru*, jeseničtí lesníci zdaleka nezůstávali pouze u čestného členství, ale vstupovali do spolku – ať už ze své vlastní iniciativy, nebo na základě pozvání – i coby členové řadoví, a to v poměrně hojném počtu. Jen namátkou, řady MSSGV v 80. letech obohatil např. Johann Nepomuk Peschke,¹⁵ velice schopný biskupský nadlesní ze Železné u Vrbna pod Pradědem, později sloužící v Žulové,¹⁶ jenž byl roku 1888 rovněž poctěn čestným členstvím.¹⁷ Dále se např. připojili nadlesní Severin Straube z Javorníku,¹⁸ Eduard Hübnér z Lipové¹⁹ či Wilhelm Beutel z Milotic nad Opavou.²⁰ Bruntálský nadlesní Josef Kroner pak dokonce stanul v čele tamní sekce spolku jako předseda.²¹ Za svými nadřízenými nezaostávali

ani lesníci, např. vikýřovický Anton Pfeffer,²² Johann Zeiler z Ramzové,²³ Franz Swoboda z Domašova nad Bystřicí,²⁴ lesní adjunkti, inženýři a mnoho dalších. O dvou patrně nejvýraznějších zástupcích lesnictví v řadách MSSGV zkoumaného období, Adolfu Medritzerovi z Jeseníku a Antonu Drechslerovi z Dlouhé Loučky, bude pojednáno posléze.

Přestože někteří jistě vnímali svůj vstup do spolku spíše jako společenskou záležitost (zejména ti výše postavení), dle dochovaných pramenů se mnozí lesníci do aktivit jesenických turistů sami zapojovali a pomáhali. Kromě čínorodého lesníka Aloise Hosana z Koutů nad Desnou spolku v daném období přinejmenším ochotně vycházel vstříc (i navzdory tomu, že nebyl členem) kupř. Adolf Wehrberger (1830–1896), všeobecně vážený nadlesní z Hubertova u Karlovy Studánky,²⁵ která již v té době platila za jednu z nejvýznamnějších turistických lokalit Jeseníků a dlouhá desetiletí před vznikem MSSGV představovala hlavní základnu pro výlety do hor. Přestože jeho jméno *Altvater* nezmiňuje, je nepochybné, že se četné aktivity jesenických turistů, jako byly úpravy cest (zejména oblíbené stezky podél Bílé Opavy na Praděd), značení apod., neodehrávaly bez jeho pomoci a přičinění. O Wehrbergerových nadstandartních vztazích s MSSGV svědčí skutečnost, že když v listopadu roku 1896 zemřel, hned v prvním čísle následujícího roku se – navzdory tomu, že k úmrtím lesníků-nečlenů se toto periodikum obvykle nevyjadřovalo – objevil krátký nekrolog, který vedle připomenutí života zesnulého nešetřil pochvalnými slovy: „*nezapomenutelný, dobrácký přítel, jehož památka coby pravého německého, čestného muže je stejně věčná jako zelené lesy hubertovské*“.²⁶

Lze tedy konstatovat, že v této rané fázi jesenické turistiky lesníci sudetskému horskému spolku jednoznačně vycházeli vstříc a někteří i pomáhali, a to i přesto, že ze svého členství většina z nich nikterak neprofitovala. Tato skutečnost, stejně jako vysoký počet lesníků se členským průkazem, tak svědčí o tom, že vztah mezi danými subjekty nebyl jednostranný, tedy výhradně směrem od spolku k lesníkům, ale že si MSSGV získal oblibu i mezi fořty a hajnými.

90. léta. Pokračující pomoc lesníků i první konflikty

Vesměs přátelský trend a spolupráce nastavená od počátku 80. let pokračovaly i v poslední dekádě předminulého věku. Např. v květnu roku 1893 vyjádřila šumperská sekce MSSGV vřelá poděkování značnému počtu lesních úřadů za pomoc při tvorbě nové turistické mapy moravské strany hor.²⁷ Když pak o rok později započala výstavba a značení nové turistické cesty z Bělé k Vysokému vodopádu, předsedu spolku Norberta Kleina a redaktora spolkového periodika Adolfa Kettnera „*přijal tím nejprátelejší způsobem pan nadlesní Hohlbaum, který byl rovněž tak laskavý, že zmíněné funkcionáře zavedl až k překrásnému výhledovému místu nad Studeným poto-*

Hubertovský lesmistr Adolf Wehrberger (portrét nakreslil autor článku)

Jesenický lesmistr Adolf Medritzer, pravděpodobně nejvýraznější lesnická tvář v řadách MSSGV (VMJ)

Medritzer (1829–1920).³¹ Tento rodák z moravských Boskovic³² a absolvent prestižní lesnické školy v dolnorakouském Mariabrunn,³³ jenž se s rodinou do Jeseníku přestěhoval roku 1861,³⁴ se coby člen představenstva MSSGV úzce podílel na fungování a práci spolku v prvních třiceti letech a jeho slovo bylo (i vzhledem k vysokému věku) bráno vždy nanejvýš vážně. Mimo jiné se zásadní měrou zasloužil o vznik kamenné rozhledny kráslicí vrchol Zlatého chlumu, jež se turistům zpřístupnila v září roku 1899.³⁵ O respektu, který si Medritzer v rámci sdružení vydobyl, pak svědčí skutečnost, že když dal po roce provozu rozhledny podnět k vybudování chaty, bylo na mimořádném valném shromáždění v srpnu roku 1901 rozhodnuto, že objekt ponese lesmistřovo jméno.³⁶ Při slavnostním otevření dřevěné útulny 29. května následujícího roku byly Medritzerovy zásluhy předsedou jesenické sekce doktorem Vinzenzem Wießnerem patřičně zmíněny a portrét tříasedmdesátiletého lesmistra ozdobil na znamení úcty hlavní místnost.³⁷ Když pak v únoru roku 1907 Medritzer kvůli pokročilému věku rezignoval na svou funkci, přijal spolek tuto zprávu se značnou lítostí.³⁸ Adolf Medritzer, činorodý a kreativní člověk, skonal o třináct let později, 27. března 1920, v pozhnaném věku devadesáti let.³⁹ Chata na Zlatém chlumu nesoucí jeho jméno po druhé světové válce chátrala vlivem počasí, ještě více však řáděním vandalů, kteří zřejmě stáli za jejím vyhořením o Vánocích roku 1955.⁴⁰

Přestože to sami často ani netušili, v některých případech jeseničtí lesníci rozvoji turistiky značnou měrou napomohli. Výtečným příkladem je biskupský nadlesní z Videla Hugo Pekarek (1852–1923), jenž spolu s kolegou z opačné strany hory Lyra, řádovým nadlesním Quidem Drechslerem z Karlovy Studánky, patří k prvním odvážlivcům Pradědových hor, kteří na sklonku 19. věku nazuli norskou novinku zvanou ski a jali se sjíždět zasněžené pláně. Pekarek lyže zakoupil také pro své podřízené a on sám si záhy získal pověst znamenitého „skiáka“ i mimo

*kem“.*²⁸ Jako doklad symbiózy ze třetí, tj. brutálské strany hor lze namátkou uvést pokračující bezproblémovou spolupráci s řádovou lesní správou Hubertov (již zmíněnou v souvislosti s lesmistrem Wehrbergerem). Na jaře roku 1898 upozornilo několik členů MSSGV na špatný stav cesty k vodopádům Bílé Opavy a mostku přes řeku. O rychlou nápravu spolek požádal lesní úřad v Hubertově, tehdy již pod vedením lesmistra Roberta Langera.²⁹ Reakce lesníků přišla okamžitě: „*Od výše uvedeného lesního úřadu,*“ referoval s neskryvaným potěšením *Altwater*, „*obdrželi jsme velmi příjemné oznámení, že v průběhu tohoto týdne bude lesním úřadem dána do pořádku silnice a most k vodopádům. Lesní úřad nám zároveň oznámil, že došlo i ke stržení hřebenové cesty z Ovčárny ku Pradědu v sedle mezi Petrovými kameny a Pradědem a že tento úsek v blízké budoucnosti rovněž opraví.*“³⁰

Pokud bychom ve zkoumaném období měli jmenovat nejvýznamnějšího člena sudetského horského spolku z řad lesníků, pak by toto prvenství zcela jednoznačně získal jesenický lesmistr Adolf

Medritzerova chata na Zlatém chlumu, cca 20. léta (sbírka Květoslava Growky)

region Jeseníků – legendárními se např. staly jeho jízdy s malým synkem Viktorem, kterého si nadlesní posadil do batohu, a oba Pekarkové následně svištěli dolů.⁴¹ V roce 1893 si dokonce vydobyl významné prvenství, když jako první člověk zdolal vrchol Pradědu na lyžích.⁴² Téhož roku pak v lesnickém periodiku *Verhandlungen der Forstwirthe von Mähren und Schlesien* zveřejnil vysoce erudovanou studii o možnostech využití lyží v lesnické práci.⁴³ Právě pábitelé a nadšenci typu Huga Pekarka nenahraditelně přispěli k propagaci (nejen) zimní turistiky v jeseníckých horách.

Zatímco v 80. letech teprve vznikala potřebná turistická infrastruktura a jednotlivé sekce spolku se více než na dlouhé túry zaměřovaly na nenáročné výšlapy do přírody a společenské události organizované zejména pro vyšší měšťanské vrstvy (tomboly, plesy apod.), 90. léta se v Jeseníkách stále více nesou v duchu ryzího vysokohorského turismu. Lesními porosty již procházely hlavní turistické stezky, možnost občerstvení nabízelo nemálo horských útulen, a do hor tak začalo mířit stále více návštěvníků. Způsoby, jakými se ve ztichlých hvozdech a paloucích tito výletníci chovali, přirozeně variovaly. Bylo tedy jen otázkou času, kdy dojde mezi turisty a lesníky k prvnímu tření.

V září roku 1893 zveřejnil *Alt Vater* stížnost, kterou spolku na konci června téhož roku zaslal lesní úřad ve Zlatých Horách, pod nějž spadala zhruba třetina biskupských lesů (zbylé dvě třetiny patřily pod lesní úřady v Jeseníku a Žulové) rozprostírajících se od Zlatých Hor jihuzápadním směrem až po hřeben Pradědu.⁴⁴ Právě ve vysokohorských oblastech mělo dojít k tomu, že „členové sudetského horského spolku s velkým počtem účastníků uspořádali výlety do místních revírů mimo schválené turistické trasy, aniž by dodržovali zákonný zákaz, podle kterého jsou vycházky lesem mimo k tomu určené cesty a lávky zakázány.“ V závěru pak lesní úřad požádal, „aby si jednotlivé sekce laskavě uvědomily, že takový postup nelze v zájmu lesa tolerovat a že s těmi, kdo poruší zákon, bude muset být zacházeno podle zákonných ustanovení, kromě toho, že by biskupská správa musela ukončit četná privilegia, jež byla sdružení udělena.“⁴⁵

V souvislosti s touto nepříjemnou záležitostí požádalo představenstvo MSSGV vedoucí svých sekcí, „aby vhodným způsobem informovali členy sekce a aby nečleny před takovými výtržnostmi varovali rovněž umístěním výstražných značek v příslušné oblasti.“⁴⁶ Tato výstraha však zřejmě neměla valného účinku, neboť již následujícího roku přišla spolku stížnost další, opět ze Zlatých Hor. Lesní úřad se tentokrát odvolával na revírní správu Vidly (v dané době vedenou zmíněným H. Pekarkem), podle které turisté mířící na Švýcarsnu a zpátky opět vcházejí – navzdory zákazovým tabulím na všech stranách – do přiléhajících porostů patřících vratislavskému biskupství. „Výsledkem pak je, že honitba vyhrazená pro vzácné hosty Jeho Eminence nejváženějšího pana kardinála je zle poškozována a navíc, především v suchých obdobích, se až alarmujícím způsobem zvyšuje riziko požárů lesních porostů, takže další setrvávání tohoto stavu nemůže být dále trpěno, aniž by lesní úřad nebyl hnán k zodpovědnosti.“⁴⁷ Dále se v dopise apeluje na to, aby byla příslušná vyhláška vyvěšena ve všech turistických útulnách a opět zaznívá varování, že by podobné nepřístojnosti mohly vést k nutným omezením, ba přímo k ukončení přízně a výhod, které lesníci turistům dosud projevovali. „Polesí Vidly bylo současně nařízeno, aby se s podobnými excesy vypořádalo s přísností a aby na ně upozornilo lesní správu Zlaté Hory,“⁴⁸ uzavírá se stroze. Poslední doložená stížnost daného období pak, tradičně ze Zlatých Hor, dorazila na konci ledna roku 1895, kdy úřad požádal periodikum o zveřejnění zákazu pohybu lyžařů v revírech spravovaných zlatohorskou lesní správou, protože zde dochází k plašení vysoké zvěře.⁴⁹

V následné reakci na kritiku ze zlatohorského lesního úřadu spolek plně projevil zmiňovanou nevyhnutelnou potřebu udržet vztahy s jesenickým lesnictvem na co nejvyšší úrovni. Přestože tito neukáznění návštěvníci nemuseli být nutně ve všech případech členy MSSGV, jeho představitelé si byli dobře vědomi toho, že za masivním nástupem vycházek do hor stojí právě oni, a logicky tak cítili určitou míru zodpovědnosti. MSSGV měl eminentní zájem na uklidnění situace a chtěl lesníkům dokázat, že i on má na neposlušné turisty spaden. Nejenže byli do Zlatých Hor „v důvěrné záležitosti“ vysláni dva členové předsednictva (Kettner a Wolf),⁵⁰ ale hned další číslo *Altwateru* obsahovalo rozsáhlý text na dané téma. V něm kromě důrazných apelů na turisty, aby skutečně svévolně neopouštěli značené horské stezky, protože tím kromě osobních nepříjemností pro ústřední radu zároveň ztěžují práci celého spolku, zazněla jedna věta, která vztah spolku k lesnímu personálu sledovaného období shrnuje skutečně emblematicky: „Téměř bez výjimky se setkáváme s laskavým svolením lesních správ a jejich dobrou vůlí, a právě o to se sdružení musí snažit především.“⁵¹

Tím, kdo dané výtky spolku zaslal, byl zlatohorský lesmistr Josef Smetaczek (1841–1913), jedna z nejvýznamnějších postav jesenického lesnictví druhé poloviny 19. století, o níž autor tohoto textu napsal rozsáhlou studii do *Vlastivědného věstníku moravského* 3–4/2021.⁵² Kromě stěžejního záměru, tj. rekonstruovat Smetaczekovy životní osudy, se daná studie – krátce a v kontextu pokusu o analýzu lesmistrových povahových rysů – zabývá i jeho vztahem k nastupujícímu fenoménu turismu. Osobu Josefa Smetaczeka totiž obestírá jakýsi háv patricijské výjimečnosti – na rozdíl od většiny svých biskupských kolegů lesníků se narodil ve velice dobře situovaných poměrech (otec byl vrchním správcem statků hraběte Chorynského ve Veselí nad Moravou), díky podpoře hraběte Mitrovského získal vynikající vzdělání, oženil se s dcerou hraběcího inspektora atd. Tato celoživotní příslušnost k vyšším vrstvám mohla teoreticky ovlivnit jeho světový názor jako stavovsky smýšlejícího konzervativce. Ostatně výše citované výtky by tuto domněnku mohly dobře dokládat – srovnáme-li výstražný tón dopisů zlatohorského lesmistra s horlivou spolkovou činností jeho kolegy Medritzera, kontrast snad nemůže být větší. Jenže, jak známo, máloco je výhradně černobílé – pokud by byl Josef Smetaczek skutečně tak úzkoprsý úředník a člověk přísného naturelu uzavřený novinkám, zřejmě by jen stěžil v době, kdy ještě pracoval na lesním úřadě v Jeseníku, aktivně zakládal bruslařský spolek...⁵³ Příslušná ostře vyznívající varování proto nemusí nutně reflektovat Smetaczekovu averzi vůči turismu jako takovému, ani

Zlatohorský lesmistr Josef Smetaczek, jehož úřad nebyl s chováním turistů v nejvyšších partiích Hrubého Jeseníku příliš spokojen (VMJ)

apriorní lpění na starých pořádcích, ale můžou být pouze odrazem lesmistroy pořádkumilovné náture, jež se jednoduše nebyla ochotna smířit s ničením lesních ploch a jejich ohrožováním ze strany příchozích.

Odhlédneme-li od Smetaczekova ostrého tónu, jehož kořeny zřejmě zůstanou zahaleny tajemstvím, oněm třem stížnostem rozhodně nelze upřít pravdivost – jak dosvědčují prameny, k podobným nepravostem v horských lesích ze strany turistů skutečně opakovaně docházelo. Svědectví o tom podal rovněž rozsáhlý text *Gedanken über das Turistenwesen* (volně přeloženo Rozvahy nad turistikou) z pera lesmistra Antona Drechslera (1833–1908), toho času sloužícího v Dlouhé Loučce u Uničova, jehož jméno zde již zaznělo (byl mimochodem otcem rovněž zmíněného lesníka-lyžaře Quida Drechslera). Článek je však hoden pozornosti z více důvodů.

Drechsler, kromobyčejně schopný řádový lesník a nadregionálně uznávaný odborník,⁵⁴ se zde totiž zároveň projevil jako člověk s nebývale velkou dávkou tolerance a zdravým přístupem k věci.

V úvodu nejprve pojednává o nesporném přínosu vysokohorské turistiky pro tělesné i duševní zdraví: „*Nikdy se necítíme tak povzneseně nad lidským shonem jako ve chvílích, kdy nad sebou máme jen široké nebe a vše ostatní pod námi a okolo nás mizí. Kdo tento obraz jednou zažije, táhne jej to vzhůru už navždy.*“⁵⁵ Těmto výletníkům, píše dále Drechsler, mají jejich túry usnadnit právě turistické spolky, které se ale potýkají s řadou obtíží, především ve věci získávání povolení k budování cest od majitelů lesních pozemků. To se však podle Drechslera neděje bezdůvodně: „*Zde je nutno přihlédnout k tomu, že hlavním podnětem k zamítnutí požadovaného povolení je většinou chování některých turistů. Kdyby turisté vždy využívali značenou cestu bez přílišného hluku, nebyla by zvěř vyplašena a lesníci by se na ně nehněvali. Tito turisté si ale myslí, že nemohou mít z výletu plný zážitek, pokud nekřičí z plna hrdla, nevýskají, nebo dokonce radostně nestřílí z pistole. Nelze se rovněž nezmínit o tom, že některým turistům činí potěšení trhat větvičky a vršky malých stromků vypěstovaných s velkou námahou a výdaji, aby je po několika krocích zase zahodili.*“⁵⁶ Za mrzutou věc autor, nepochybně i na základě vlastní zkušenosti, označuje rovněž chvíli, kdy je lovec na čekané náhle vyrušen hlučícími turisty, čímž je veškerá námaha ztracena. Drechslerovi však jeho profese nezbraňuje pohlédnout na tuto problematiku i optikou druhé strany, tedy prizmatem turistů. „*Přestože lesní zákon,*“ uvažuje autor, „*vstup do lesa mimo cesty zakazuje (...), z lidského hlediska je otázkou, zdali je takový zákaz oprávněný, chce-li si někdo v přírodě jen odpočinout.*“⁵⁷ Svě zamyšlení pak lesmistr Drechsler uzavírá, na svou dobu nezvykle liberálně a se značným pochopením, že mnohem více než restrikce pomůže vstřícný

Smířlivý lesmistr z Dlouhé Loučky Anton Drechsler
(Verhandlungen der Forstwirte von Mähren und Schlesien 59,
Brünn 1908, s. 183)

přístup a osobní rovina: „Rozumnou, klidnou do-
mluvou návštěvníkům lesa, stálým dohledem, ze-
jména v místech s pěknými výhledy, výstavbou la-
viček k odpočinku, instalací varovných tabulí atd.
se dá na obyvatelstvo lépe zapůsobit než přísným
uzavřením lesa. Les tak získá přátele, kteří budou
pomáhat jej chránit, každopádně chránit mnohem
lépe, než když hrubá přísnost vyvolá u obyvatel-
stva rozhořčení a tím často i podnět ke zlomyslné-
mu poškozování lesa.“⁵⁸

Závěr

Výše citovaná slova lesmistra Drechslera
(kterého z antipatií vůči turismu rozhodně obvinít
nelze) mimo jiné dokládají již řečené, tj. že Smeta-
czekovy výstražky vůči turistům rozhodně nebyly
neopodstatněné a že chování příchozích do hor se
často zcela vymykalo mezím slušnosti a základní
úcty k přírodě. Na rozdíl od svého zlatohorského
kolegy však Drechsler ne zvolil striktní, až lehce
výhružný tón, ale veskrze konstruktivní a lidský
přístup. Tyto dva odlišné způsoby řešení jsou tak
skvělým dokladem toho, že i ve vztahu lesníků
s turisty vždy záleželo především na náturech

jednotlivých hajných a že i mnoho let poté, co vysokohorská turistika zapustila v Jeseníkách
své kořeny, bychom v řadách fořtů našli přívržence putování civilistů do lesů stejně snadno jako
jeho odpůrce. Např. podle vzpomínek Franze Peschela,⁵⁹ všestranné osobnosti společenského
a vlastivědného života meziválečného Jeseníku, neměl turisty příliš v lásce lesmistr ze Železné
u Vrbna Franz Peschke („Pokud chodili po značených stezkách, ještě je strpěl.“),⁶⁰ což byl člověk
o jednu celou generaci mladší než většina zde uvedených lesníků, a navíc se jednalo o syna Jo-
hanna Peschkeho, který se do turistických aktivit prokazatelně zapojoval.

Na základě dostupných pramenů lze však prohlásit, že přestože jeseničtí lesníci neměli z or-
ganizované turistiky v Jeseníkách v podstatě žádný užitek, v drtivé většině případů sudetskému
horskému spolku vycházeli vstříc a pomáhali mu, k příchozím turistům se snažili přistupovat se
shovívavostí, ba dokonce se do činnosti MSSGV sami zapojovali. Lesním správám totiž velice
rychle došlo, že přirozenému vývoji se ubránit nelze, a zaujaly tak stanovisko velice podobné
tomu, jak na věc pohlížel lesmistr Drechsler. Ten se přirozeně nezdráhal na nepravosti páchané
v jesenických porostech upozornit, zároveň ale velice dobře věděl, že kvůli několika hlupákům
by byla škoda bránit v přístupu do lesa slušným lidem, a snažil se proto o oboustranně harmo-
nické vztahy. Snad nebude příliš troufalé uzavřít toto pojednání konstatováním, že tento zdravý
přístup si jesenické lesnictvo udrželo dodnes.

Poděkování

V první řadě bych chtěl velice poděkovat milému kolegovi z Vědecké knihovny v Olomouci
Jiřímu Glonkovi za jeho přínosné rady a odkazy na zdroje, dále paní Lence Vaňkové (Moravský
zemský archiv v Brně) a panu Tariku Gaafarovi (Universität für Bodenkultur Wien) za jejich
ochotu při sběru textů s lesnickou tematikou.

POZNÁMKY

1. STIBRAL, Karel: *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha 2005, s. 110.
2. První číslo vyšlo roku 1882, o tři léta později bylo přejmenováno na *Altwater*. S přestávkou v letech 1943–1949 vychází časopis v Německu dodnes.
3. Pod tímto názvem noviny vycházely pravidelně každý pátek do roku 1894, poté změnilo jméno na *Österreichische Forst- und Jagdzeitung*.
4. Na sklonku roku 1849 byla usnesením Moravsko-slezské společnosti hospodářské vyčleněna lesnická sekce (něm. Forst-Section für Mähren und Schlesien), jež byla na základě opavského usnesení roku 1885 přetvořena v samostatný spolek. NOŽIČKA, Josef: *Přehled vývoje našich lesů*. Praha 1957, s. 381.
5. První číslo periodika, ještě pojmenované jako *Verhandlungen der Forst-Section für Mähren und Schlesien*, vyšlo v roce 1850 a čtenáře o dění ve světě moravských a slezských fořtů informovalo do roku 1920.
6. GLONEK, Jiří: *Na Jeseníky! O putování jeseníckými horami, turistických bedekrech a mapách do roku 1945*. Olomouc 2019, s. 89.
7. KOLENATI, Friedrich: *Eine für Oesterreichisch-Schlesien neue Fiedermans*. In: Lotos: Zeitschrift für Naturwissenschaften. Prag 1856, roč. 6, s. 48.
8. Řeč je nejspíše o Micklitzově publikaci *Die forstlichen Vegetationsverhältnisse des Altwatergebirges* z roku 1857.
9. MICKLITZ, Oskar: *Lebensbild eines verdienten Forstmannes aus vergangener Zeit*. Verhandlungen der Forstwirte von Mähren und Schlesien. Brünn 1917, s. 31.
10. *Altwater*. Freiwaldau 1885, roč. 3, č. 10, 11, s. 165.
11. *Altwater*. Freiwaldau 1885, roč. 3, č. 4, s. 49.
12. *Österreichische Forst-Zeitung*. Wien 24. 4. 1885, roč. 3, č. 17, s. 103.
13. *Altwater*. Freiwaldau 1889, roč. 7, č. 6, s. 1.
14. GLONEK, Jiří: *c. d.*, s. 251.
15. *Altwater*. Freiwaldau 1885, roč. 3, č. 12, s. 202.
16. MATELA, Matěj: *Zakladatel školy v Železně a otec slavné spisovatelky. Nadlesní Johann Nepomuk Peschke*. Zpravodaj obcí Vrbenska. Vrbno pod Pradědem 2020, č. 5, s. 22.
17. *Altwater*. Freiwaldau 1889, roč. 4, č. 6, s. 1.
18. *Altwater*. Freiwaldau 1886, roč. 4, č. 10, 11, 12, s. 154.
19. *Altwater*. Freiwaldau 1885, roč. 3, č. 10, 11, s. 167.
20. *Altwater*. Freiwaldau 1885, roč. 3, č. 12, s. 181.
21. *Altwater*. Freiwaldau 1886, roč. 4, č. 10, 11, 12, s. 157.
22. Tamtéž, s. 153.
23. Tamtéž, s. 160.
24. Tamtéž, s. 167.
25. Více o něm např. JURINKA, J. W.: *Forstmeister Adolf Wehrberger*. Österreichische Forst- und Jagd-Zeitung. Wien 11. 12. 1896, roč. 14, č. 50, s. 395; MATELA, Matěj: *Lesmistr Adolf Wehrberger z Hubertova u Karlovy Studánky, významná osobnost jeseníckého lesnictví druhé poloviny 19. století*. Časopis Slezského zemského muzea, série B (v tisku).
26. *Altwater*. Freiwaldau 1897, roč. 15, č. 1, s. 7.
27. *Altwater*. Freiwaldau 1893, roč. 11, č. 3, s. 19.
28. *Altwater*. Freiwaldau 1894, roč. 12, č. 4, s. 99.
29. *Neuester Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien sowie der auf den Gütern bestehenden Brauereien, Brennereien und sonstigen Industrien, deren Besitzer, Pächter und der dabei angestellten Beamten*. Brünn 1899, roč. 9, s. 243.
30. *Altwater*. Freiwaldau 1898, roč. 16, č. 3, s. 29.
31. MATELA, Matěj: *Jesenický lesmistr Adolf Medritzer, aktivní podporovatel turistiky a rodák z Boskovic*. Sborník Muzea Blanenska. Blansko 2021 (v tisku).
32. MZA Brno, f. Soubor matrik z krajů Jihomoravského, Zlínského a Vysočiny, Matrika narozených pro Boskovice, 1799–1845, s. 534.
33. KILLIAN, Herbert: *Mariabrunner Trilogie. II. Teil. Die Forstlehranstalt und Forstakademie Band 2*. Wien 1968, s. 296.
34. SOka Jeseník, fond Archiv města Jeseník, inv. č. 396, Sčítací operáty – Jeseník, 1900.
35. MIŠKOVSKÝ, Pavel: *Naše rozhledny*. Praha 2004, s. 242.
36. DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie 1881–1945*. Wrocław 2006, s. 178.
37. *Mährisch-Schlesische Presse*. Freiwaldau 31. 5. 1902, roč. 19, č. 44, s. 4.
38. *Mährisch-Schlesische Presse*. Freiwaldau 27. 2. 1907, roč. 24, č. 17, s. 3.
39. ZA v Opavě, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, Matrika zemřelých pro Jeseník, 1912–1922, s. 324.
40. DZIEDZIC, Marcin: *c. d.*, s. 180.
41. MATELA, Matěj: *Pan nadlesní Hugo Pekarek. Odborník i osobitá figurka jeseníckých hor*. Jeseníky Rychlebské hory 5/2020, s. 12–14.
42. DZIEDZIC, Marcin: *c. d.*, s. 307.
43. PEKAREK, Hugo: *Der Schneeschuh (Ski) im Dienste des Forst- und Jagdschutzes*. Verhandlungen der Forstwirthe von Mähren und Schlesien. Brünn 1893, č. 2, s. 27–37.
44. Pod pravomoc lesního úřadu ve Zlatých Horách spadaly revíry Zlaté Hory, Heřmanovice, Rejvíz, Železná a Vidly.
45. *Altwater*. Freiwaldau 1893, roč. 11, č. 5, s. 46.
46. Tamtéž.
47. *Altwater*. Freiwaldau 1894, roč. 12, č. 6, s. 114.
48. Tamtéž.
49. *Altwater*. Freiwaldau 1895, roč. 13, č. 1, s. 5–6.
50. Tamtéž, s. 4.
51. *Altwater*. Freiwaldau 1895, roč. 13, č. 2, s. 10.
52. MATELA, Matěj: *Zlatohorský lesmistr Josef Smetaczek (1841–1913), rodák z Veselí nad Moravou. Ke 180. výročí narození jedné z nejvýraznějších postav jeseníckého lesnictví předminulého století*. Vlastivědný věstník moravský. Brno 2021, roč. 73, č. 3–4 (v tisku).
53. *Ostrauer Zeitung: Tagblatt*. Mährisch Ostrau 25. 9. 1913, roč. 15, č. 285, s. 3.
54. Více o něm např. *Hoch- und Deutschmeister Rat. Forstmeister Anton Drechsler*. Verhandlungen der Forstwirte von Mähren und Schlesien. Brünn 1908, s. 182–185.
55. DRECHSLER, Anton: *Gedanken über das Touristenwesen*. *Altwater*. Freiwaldau 1893, roč. 11, č. 1, s. 1.
56. Tamtéž, s. 2.
57. Tamtéž.
58. Tamtéž. Za pomoc s překladem děkuji paní Kristě Voráčové.
59. Více o něm GROWKA, Květoslav: *Franz Peschel, profesor gymnázia v Jeseníku, turista, muzejník a „Traditionsträger“*. Časopis Slezského zemského muzea, série B. Opava 2020, roč. 69, č. 2, s. 115–127.
60. PESCHEL, Franz: *Im Lande des Deutschordens*. *Altwaterbote*. 1951, č. 5, s. 141.

Javornická sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku (1887–1945)

Mgr. Michaela Neubauerová, Státní okresní archiv Jeseník

Pobočka Moravsko-slezského sudetského horského spolku (dále jen MSSGV) s oficiálním názvem Section Jauernig-Johannesberg des mährisch-schlesischen Sudeten-Gebirgs-Vereines vznikla na prvním ustavujícím jednání 27. května 1887, šest let po vzniku MSSGV v Jeseníku. Tato pobočná, mimochodem velmi aktivní sekce měla své sídlo v Javorníku, s dependencí v Landeku (dnešním Łądek-Zdrój v Polsku). Do jejího prvního výboru byli tehdy zvoleni právník a začínající soudní úředník ve státní službě (něm. k. k. Auskultant) Roman Herlinger jako předseda (něm. Obmann), jeho zástupcem (něm. Obmann-Stellvertreter) kaplan Franz Robel a pokladníkem a zapisovatelem (něm. Cassier und Schriftführer) biskupský kontrolor hlavní pokladny na Jánském Vrchu (něm. fb. Hauptcassencontrollor) Ferdinand Böse. V prvním výboru také zasedli javornický stavitel Karl Schwarzer, statkáři Roman Müllschützky z Javorníku-vsi a Karl Frey ze čtvrti Jánský Vrch (Johannesberg), dále rolník Franz Giersig a mlynář Heinrich Lindner z Javorníku. K prioritním úkolům si sekce na počátku stanovila značení a udržování stezek v horách i podhůří Rychlebských hor, dále propagaci krás Javorníku a jeho okolí či zprostředkování nabídek letních ubytování od místních pronajímatelů s oboustranným bezplatným předáváním informací. Již na konci roku měla sekce 96 členů a těšila se podpoře četných příznivců a dárců, z nichž nejvýznamnějším byl vratislavský biskup kardinál Georg von Kopp. Sekce také ihned navázala přátelské styky se sousedním Kladským horským spolkem, sekce Landek (něm. Section Landeck des Glatzer Gebirgsverein).¹

Organizační struktura a přehled činnosti

Základní činnost a organizace javornické sekce MSSGV byla zakotvena ve stanovách, jejichž předlohou se staly stanovy centrálního vedení spolku v Jeseníku. Ty vycházely ze vzoru uvedeného v rakouském zákoně č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím z 15. listopadu 1867. Statuta javornické pobočky pak byla následně upravena a uzpůsobena místním podmínkám. Byl definován její název, zaměření a účel spolku, práva a povinnosti členů, vedení a jeho volba, organizace valných hromad, příspěvky a financování. Členové se dělili na zakládající (se vkladem minimálně 10 zlatých), aktivní (řádné) a čestné. Většinu tvořili řádní členové, kteří byli povinni do konce prvního čtvrtletí zaplatit příspěvek 1 zlatý a 50 krejcarů nebo 3 zlaté. Čestné členství mohla udělit valná hromada lidem za zásluhy, ti pak nemuseli členské příspěvky platit. Každý příslušník spolku pak obdržel členský průkaz, měl aktivní a pasivní hlasovací práva, mohl se účastnit valné hromady, měl přístup k zápisu z jednání výboru, mohl nosit odznak organizace, podílet se na jejím životě a využívat slev a výhod. První stanovy byly schváleny Zemskou vládou slezskou v Opavě 30. června 1887.²

Nejdůležitější část stanov představoval § 2 – definice účelu sekce. Podle tohoto paragrafu bylo hlavním úkolem zpřístupnit a propagovat hory bohaté na přírodní krásy, „*kteřé byly dosud málo oceňované, a podpořit je vhodnými opatřeními, zejména prostřednictvím literatury a novin.*“

Směrová tabule turistického značení na lázně Landeck (VMJ, odborné pracoviště Javorník)

Tím se měl zvýšit turistický ruch, který by rovněž zajistil nové příjmy zejména zdejších chudých obyvatel. V neposlední řadě byla značným přínosem členství možnost využívat výhody při vlastní rekreaci a turistice, zejména kvůli ubytování. Tohoto hlavního cíle se mělo dosáhnout publikováním zpráv v hojně čtených časopisech, fotografií krásných partií hor, zdokonalováním a novou výstavbou horských cest. S tím souviselo zřizování směrových značek a míst k odpočinku po domluvě s majiteli pozemků a příslušnými úřady, vypravení zvláštních vlaků během sezóny, organizace průvodcovského systému, zřízení informačních míst pro cestující nebo dohody s průvodci a drožkáři. Pro zvýšení a zlepšení cizineckého ruchu a služeb se měly doporučovat návštěvníkům Javorníku dobré penziony, hostince, restaurace a ubytování. K dalším úkolům patřila péče o stávající, ale i nově otevřené zajímavé vyhlídky, nákup orientačních tabulí a dalekohledů, sběr přírodnin a vzácností všeho druhu, společné exkurze, vydávání vědeckých prací a turistických průvodců po Jeseníkách (s mapami), přednášky, pořádání výstav a budování knihoven.³

V prvních letech své existence se sekce zaměřila především na budování a udržování značných cest, propagaci a záchranné práce na zřícenině hradu Rychleby (něm. Reichenstein) nad Račím údolím. Sekce se v roce 1906 stala pobočným členem Svazu pro cizinecký ruch pro Moravu a Slezsko (něm. Fremdenverkehrsverband für Mähren und Schlesien) a podílela se také na vydávání adresářů letního ubytování a průvodců. Počet členů kolísal mezi 116 až 168 osobami, v roce 1908 důsledkem založení pačkovské (něm. Patschkau) pobočky klesl až na číslo 102, které se na těchto hodnotách drželo i přes válečná léta první světové války. Brzy po jejím skončení počet členů narostl na 129 (1920), o osm let později vystoupal až na 325 osob. Před první světovou válkou se poslední schůze výboru sekce uskutečnila 7. dubna 1914 a teprve až 15. května 1920 se v nedochované knize protokolů objevila první zpráva o valné hromadě, které se účastnilo osm členů. Ve 20. letech se zlepšily finanční poměry, takže se mohlo pokračovat v pracích na obnově směrových turistických značení a úpravách cest. Zajímavým počinem bylo vztyčení smírčího kříže na místě zvaném „U sedmi křížů“ (něm. Zu den sieben Kreuzen / Siebenkreuze) v roce 1928.⁴ Javornická pobočka byla ve 30. letech velmi činná, čehož důkazem je především dokončení jejího největšího díla – stavby chaty na Borůvkové hoře v roce 1930. V tomto roce spolek také vykazoval 80 kilometrů značených tras s přibližně 100 informačními tabulemi. Každý člen sekce platil ročně příspěvek ve výši 15 korun, každý další v jeho rodině pak 12 korun.⁵ Dodejme, že v předsednickém křesle spolku následovali Romana Herlingera stavitel Karl Schwarzer, notář dr. Schimscha, revírník Albert Thölden, biskupský vrchní účetní rada Bruno König, notář Anton Pater a biskupský úředník-revident Walther Scholz.⁶

Zpráv o činnosti sekce z konce 30. let je velmi poskrovnu. Je prakticky jisté, že javornická pobočka následovala osud své domovské centrály v Jeseníku a byla s ní začleněna do říšských struktur, tj. v roce 1939 se prostřednictvím Župního svazu Sudety německých horských a turistických spolků (něm. Gauverband Sudetenland der deutschen Gebirgs- und Wandervereine)

stala součástí Říšského svazu německých horských a turistických spolků (něm. Reichsverband der deutschen Gebirgs- und Wandervereine, RDGW), a do jisté míry tak fungovala až do konce druhé světové války. Ojedinělá zpráva z časopisu *Altvater* hovoří o tom, že v roce 1940 byl po dohodě mezi místními vedeními NSDAP a Župního svazu Sudety (SGV) v Ústí nad Labem zvolen do čela pobočky javornický obchodník a hoteliér Ferdinand Kupka.⁷

Turistické trasy a značení

Jak již bylo řečeno, jednou z hlavních a důležitých náplní javornické pobočky MSSGV se stalo zpřístupnění cest a turistické značení v okolí Javorníku, především pak ve směru na severozápad. Sekce se do intenzivní práce, která měla usnadnit turistům a návštěvníkům kraje bezpečné cestování, pustila již hned po svém vzniku. Se souhlasem biskupského Komorního ředitelství Jánský Vrch (něm. fb. Kameraldirektion Johannesberg) a městem Pačkov mohly být vybudovány značené cesty na pozemcích a v lesích obou správ. Na konci druhého roku síť cest již činila 63 kilometrů s 74 informačními tabulemi. Turisticky zpřístupněno bylo Račí údolí až ke zřícenině Rychleby a dále k rozcestí zvaném U Buku na konci údolí, stejně tak oblast západně od Javorníku až k Borůvkové hoře. Zde již značení navazovalo na systém turistických cest oblasti Kladska, Pradědu a Králického Sněžníku. Mezi nejvýznamnější značené stezky v prvních letech patřily následující trasy: 1. cesta z Javorníku přes Travnou na Borůvkovou horu (červeno-modré značení), 2. cesta z Borůvkové hory přes Vysoký kámen do Horních Hoštic (modro-zelené značení) a 3. cesta z Borůvkové hory na Růženec/Bílou Vodu (modro-žluté značení). Mimoto byly označeny různé polní cesty podél lesa z Bílé Vody do Horních Hoštic a následně přes Bílý Potok do Javorníku, které nabízely kratší cestu než po okresních silnicích. K těmto trasám přibyla stezka Javorník – Horní Hoštice (červeno-zelené značení) a Borůvková hora – Bílá Voda (modro-bílé značení). Rovněž byla vytvořena značená okružní trasa od parku zámku Jánský Vrch až na zříceninu hradu Rychleby a zpět do města přes Račí údolí. Značení bylo provedeno známými barevnými symboly ve tvaru půleného barevného kosočtverce. Kromě toho byly na těchto cestách umístěny orientační informační tabule. V 90. letech 19. století javornická sekce síť tras dále rozšířila. Byly například vytvořeny značky na cestě odbočující vpravo od silnice na Travnou, která směřovala přes místo zvané „U sedmi křížů“ až nad celnici do Travné, aby navázala na červeno-modrou cestu mířící na Borůvkovou horu. Ze zprávy z roku 1923 se také dozvídáme, že byla nově vyznačena cesta z Hřibové přes Uhelnu do Javorníku.⁸

Rozcestí U Buku v Račím údolí s informačními tabulemi a značením, 1911 (VMJ, odborné pracoviště Javorník)

Kniha návštěvníků chaty na Borůvkové hoře 1933–1941. Vpravo zápis a kresba malíře a ilustrátora Richarda Assmanna (1887–1965) z 1. května 1933 (SOKA Jeseník, f. Chata Borůvková hora 1930–1941, inv. č. 3.)

Výlety

Další důležitou činností spolku představovaly pravidelné půldenní či celodenní výlety do blízkého okolí nebo po místech souvisejících s činností MSSGV, jejichž cílem bylo nejen seznámení se s krásami přírody, prohlídky města a památek, ale i poznávání dalších členů a sekcí MSSGV, což mělo vést k upevnění vzájemných vztahů. Akce tohoto typu se obvykle konaly zhruba pětkrát ročně, mimo pracovní dny, tedy většinou v neděli. K oblíbeným cílům výletů javornické sekce patřily blízké vrcholy Rychlebských hor na naší (Borůvková hora, Vysoký kámen) i pruské straně, později přibývalo německé příhraničí. Některé z těchto výletů byly zaznamenány ve spolkovém tisku *Altvater*. Proto např. víme, že odpoledne 27. června 1889 byl uspořádán výlet na Vysoký kámen, jehož se účastnilo přes 100 lidí. Někteří šli do cíle celou dobu pěšky, jiní si zkrátili cestu až do Horních Hoštic vozy. Druhý větší výlet toho roku se uskutečnil 15. srpna a mířil k vyhlídkové věži na Borůvkové hoře, kterou nechala postavit místní skupina Kladského horského spolku (viz dále). Následujícího roku spolek uspořádal čtyři větší výlety, mimo jiné na Borůvkovou horu a Šerák, v roce 1892 pak i na Králický Sněžník. Členové javornické sekce rovněž přijali pozvání Kladského horského spolku na slavnostní otevření rozhledny císaře Viléma na Králickém Sněžníku (něm. Kaiser-Wilhelm-Turm) 9. července 1899. Cílem výletů v roce 1923 se stala Nisa (vyjížďka byla spojená s návštěvou tamějšího pobočného spolku), dále pak Uhelná přes Červený Důl a Hřibovou, Travná přes Račí údolí nebo Zálesí přes Hraničky, Nové Vilémovice a Račí údolí. Mimo to spolek pořádal menší odpolední výlety a exkurze po okolí.⁹

Zřícenina hradu Rychleby, archeologické vykopávky a muzeum

Významným počinem v historii sekce se stal finančně náročný archeologický průzkum a rekonstrukce turisticky atraktivní zříceniny hradu Rychleby nad Račím údolím. Příprava archeologických prací započala v roce 1899 (za předsedy dr. Schimschy). Spolek musel nejprve požádat o povolení archeologických a konzervačních prací správu majetku vratislavského biskupství. Za hlavního iniciátora prací spojených s hradem Rychleby lze označit významného javornického rodáka, úředníka komorního ředitelství vratislavského biskupství a pozdějšího vrchního účetního radu (něm. Oberrechnungsrat) Bruna Königa (1865–1945). V roce 1901 byl za finanční podpory vratislavského biskupa kardinála Koppa započat amatérský archeologický výzkum. V roce 1902 práce pokročily natolik, že pozoruhodné nálezy v podobě keramiky a železných předmětů již bylo nutné třídit a ukládat do malých muzejních beden. Shromážděné nálezy pak vytvořily základ pozdější městského (vlastivědného) muzea v Javorníku. Činnosti Bruna Königa, který vedl vykopávky ještě v letech 1910–1912, se dostalo ocenění z řad mnoha odborníků, především Ústřední komisí pro umělecké a historické památky ve Vídni (něm. k. k. Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmale in Wien). Během konzervačních a restauračních prací ve 20. letech byly některé zdi hradu zpevněny cementem, případně znovu postaveny nebo navýšeny asi o jednu třetinu, původní strážní věž směrem do údolí se pak přeměnila na vyhlídku se schodištěm. Přesný rozsah poměrně značných dostaveb, jejichž účelem bylo zachránit objekt před zchátráním a zřícením, nelze dnes spolehlivě určit. Nálezy provedené při výkopových pracích byly vědecky posouzeny profesorem dr. Hansem Segerem ze Slezského muzea uměleckého řemesla a archeologie ve Vratislavi (něm. Schlesisches Museum für Kunstgewerbe und Altertümer Breslau), kde se jim dostalo náležitě konzervace. Spolu s četnými hmotnými dary místních obyvatel vážícími se k historii, přírodě a lidové kultuře Javornicka pak byly předměty umístěny do několika vitrín v hale javornické radnice a 10. září 1902 zpřístupněny veřejnosti. Tento den je možné považovat za datum založení muzea – společného díla MSSGV a města. Sbírkové byly nadále v majetku spolku nebo v soukromém držení těch, kteří je muzeu pouze zapůjčili. Funkci vedoucího muzea zastával od počátku Bruno König. V březnu roku 1923 byl na jedné ze schůzí sekce spolku pro další rozvoj muzea vytvořen muzejní výbor. Tato komise ve složení Bruno König, městský sekretář Adolf Altmann, úředník spořitelny Walter Böse a lékař Adolf Paupie zvolila ze svého středu posledně jmenovaného svým předsedou. Protože k prioritním úkolům výboru a muzea patřily od počátku terénní výzkumy na území Javornicka, zahájil v roce 1934 Adolf Paupie (1867–1942) se svým spolupracovníkem Rudolfem Kollibabem (1886–1964) archeologický výzkum středověkého tvrziště v Javorníku-vsi a rovněž provedl sondy v areálu javornického hřiště s četnými nálezy středověkých artefaktů. V roce 1936 byly veškeré muzejní sbírky věnovány městu Javorník, nicméně s tím, že město se o ně muselo řádně postarat. Dne 24. listopadu téhož roku byly otevřeny nové muzejní expozice v budově dnešní hasičské zbrojnice (čp. 170). Činnost muzea se během války utlumila, poslední zprávy pochází z roku 1944, kdy bylo již (patrně od roku 1943) uzavřeno.¹⁰

Borůvková hora

Bezesporu největším dílem javornické sekce za dobu její existence se stala výstavba chaty na Borůvkové hoře (něm. Heidelkoppe). Do 20. let 20. století stávala na vrcholu hory (899 m n. m.) na pruské straně vyhlídková věž, respektive několik věží. První z nich vyrostla v létě roku 1870 a jejím pravděpodobným iniciátorem bylo vedení města Landek. Stavba však neměla dlouhého trvání a někdy v letech 1878–1882 zchátrala. Druhý vyhlídkový objekt byl postaven v roce 1889 a vzešel z iniciativy Kladského horského spolku (Glatzer Gebirgs-Verein, GGv), místní skupiny Landek, s pomocí města. Opět dřevěná věž dosahovala výšky 17 metrů a k oficiálnímu otevření pro veřejnost došlo 2. srpna 1890. U vyhlídky, která se stala oblíbeným cílem nejen turistů, ale i pacientů z nedalekých lázní, vznikl pro četné návštěvníky přístřešek chránící před nepříznivým

počasím. Tato druhá vyhlídková věž na Borůvkové hoře existovala jen 11 let. Poté, co se 16. srpna 1900 pod dvěma ženami prolomil prohnílý schod a ony spadly, bylo rozhodnuto věž zbourat. Ale ještě než došlo k bouracím pracím, rozhledna se sama zhroutila. Přes značné nepříjemnosti s odškodněním turistek bylo sekcí Landek a města navrženo (1901) postavit na Borůvkové hoře novou věž. Samotná realizace se ale zpozdila z důvodu nedostatku financí, nepomohl ani pokus začlenit do projektu javornickou sekci MSSGV. Nová dřevěná vyhlídková věž podle návrhu javornického stavitele Aloise Utnera tak byla nakonec slavnostně otevřena až 30. srpna 1908. Pozemek darovalo město Landek a javornická pobočka MSSGV přispěla dvěma sty pruskými markami. Po smrti stavitele Aloise Utnera se samotné realizace ujal jeho syn Hubert. Rozhledna byla celkově 21 metrů vysoká, terasa se nacházela ve výšce 15 metrů a vedlo k ní 97 schodů. Vedle věže stál nevelký přístřešek. Také tato stavba ale bohužel sdílela stejný osud jako její dvě před-

Fotografie chaty Borůvková hora, 1932
(SOKA Jeseník, Sběrka obrazového materiálu SOKA Jeseník, sign. 11-47, neinv.)

chůdkyně – v roce 1922 byl její stav považován za natolik špatný, že se následujícího roku přikročilo k jejímu zbourání. Od plánu postavit na Borůvkové hoře další novou rozhlednu na místě shozené bylo nakonec zcela upuštěno a československá strana si stanovila nový cíl – zbudovat na vrcholu chatu, což se nakonec ukázalo jako nesnadný úkol.¹¹

Myšlenka výstavby chaty na Borůvko-

vé hoře (něm. Schutzhaus Heidelkoppe) vzešla z iniciativy tehdejšího předsedy sekce Walthera Scholze. Poprvé byl její model, dílo javornického učitele ve výslužbě a vlastivědného spisovatele Rudolfa Mocheho, představen na plese javornické sekce MSSGV 2. února 1928. Důležitým krokem k realizaci se pak stalo setkání představitelů a zástupců MSSGV, GGV, Slezského sudetského horského spolku (SSGV) a měst Pačkova a lázní Landek na vrcholu Borůvkové hory 9. května 1929. Zde nakonec bylo rozhodnuto, že chatu vybuduje MSSGV ve spolupráci s GGV. Byly také představeny stavební plány Herberta Utnera, podle nichž měly náklady odhadem činit 68 tisíc korun, doprava měla být sponzory poskytována zdarma nebo financována z darů. Tímto způsobem měl být dodán i stavební materiál. Dřevěná chata s kamennou podezdívkou měla být postavena v blízkosti hranice na československé straně kousek od vrcholu. Práce započaly 2. září 1929 a již 28. října byla dokončena hrubá stavba. Slavnostní otevření objektu, jenž nakonec stál 130 tisíc korun,¹² proběhlo 29. května 1930 za přítomnosti asi tři tisíc lidí. Zdravici přednesli také starosta Pačkova a města a lázní Landek, kteří poděkovali Kladskému horskému spolku za spolupráci na tomto díle. Polní mši celebroidal farář z Bílé Vody Adolf Pospischil. Ubytovna na Borůvkové hoře pak sloužila po celý rok a měla k dispozici 12 lůžek, členové MSSGV za ubytování zaplatili méně. Prvním správcem se stal legendární Rudolf Moche, díky němuž se z místa stal velmi oblíbený výletní cíl s příjemnou atmosférou.¹³ V roce 1935 se novým nájemcem chaty stal Bruno Schindler, další změna na pozici správce nastala v roce 1937, kdy se objektu ujal

bývalý nájemce hostince na Červenohorském sedle Adolf Domes. Chata byla uzavřena důsledkem špatného technického stavu a rostoucího zadlužení v roce 1941, poslední zápis v návštěvní knize, dochované ve Státním okresním archivu v Jeseníku, je datován 20. srpnem toho roku. Ubytovna již nikdy nebyla otevřena a v důsledku svévolného ničení v poválečném období z ní zůstala jen hromada sutin.¹⁴

POZNÁMKY

1. *Alt Vater: organ des mährisch-schlesischen Sudeten-Gebirgs-Vereines* (dále jen *Alt Vater*) 1887, č. 7, s. 131; 1889, č. 2, s. 14; *Festschrift zur 50-Jahrfeier des Sudetengebirgsvereines 1881–1931*. *Alt Vater* 1931, s. 138; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie 1881–1945*. Wrocław 2006, s. 16–25; PACHL, Hans: *Jauernig und das Jauerniger Ländchen*. Regensburg 1983, s. 343; DZIEDZIC, Marcin: *Kłodzkie Towarzystwo Górskie 1881–1945*. Wrocław 2013, 510 s.
2. SOKA Jeseník, f. Moravskoslezský sudetský horský spolek – sekce Javorník, k. 1, inv. č. 1; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 16–25.
3. §2 Zweck der Section ist: das an Naturschönheiten so reiche, bis nun viel zu wenig gewürdigte Sudetengebirge durch literarisch-journalistische Tätigkeit auch in weiteren Kreisen bekannter und durch geeignete Maßnahmen zugänglicher zu machen, einen lebhaften Fremden-, resp. Touristen-Verkehr zu erzielen, insbesondere den armen Gebirgsberwohnern reichlichere Einnahmsquellen zu eröffnen, ferner aber auch den einzelnen Mitgliedern der Section in touristischer Beziehung erreichbaren Vortheile zu bieten. Diesen Zweck sucht der Verein zu erreichen durch Herausgabe periodischer Zeitungsberichte über die Verhältnisse des mähr. schles. Sudeten-Gebirges, in telegrafischen Witterungsnotizen in vielgelesenen Zeitungen, durch die Verbreitung von bildlichen Darstellungen schöner Punkte des Gebirges, Verbesserung und Neuanlage Gebirgswegen. Errichtung von Wegweisern und Ruheplätzen nach erfolgter Verständigung mit den betreffenden Behörden und Grundbesitzern, durch das Arrangement von Extrazügen während der Saison, durch die Organisation des Führerwesens, Errichtung von Auskunftsstellen für Reisende, Vereinbarung von Führer und Droschkentaxen mit den Behörden und Veröffentlichung der erstern Empfehlung guter Gasthäuser, Restaurationen und Logirhäuser, Pflege der vorhandenen und Eröffnung von neuen interessanten Aussichtspunkten, Anschaffung von Orientierungstafeln und Fernrohren, Sammlung von Naturprodukten und Seltenheiten aller Art, durch gemeinschaftliche Excursionen, durch Verfassung und Veröffentlichung wissenschaftlicher Schriften über und eines Fremdenführers durch die mähr. schles. Sudeten (mit Karten und Plänen), in Wanderwerksammlungen, Vorträgen, durch die Abhaltung von Ausstellungen, Errichtung von Bibliotheken, Verbesserung des Unterkunftswesens, Herstellung und Unterstützung zweckentsprechender Bauten, in geselligen Zusammenkünften, in der Anstrengung von Fahrpreismäßigung, und Auslage von Wunsch und Beschwerdebüchern auf den meist besuchten Punkten oder nahe derselben. SOKA Jeseník, f. Moravskoslezský sudetský horský spolek – sekce Javorník, k. 1, inv. č. 1.
4. *Festschrift...*, s. 138–140; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 27–45; PACHL, Hans: *Jauernig...*, s. 343.
5. *Alt Vater* 1930, č. 7, s. 4.
6. PACHL, Hans: *Jauernig...*, s. 343.
7. *Alt Vater* 1940, č. 5–6, s. 6; *Festschrift...*, s. 139–140; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 46–55.
8. *Alt Vater* 1888, č. 6, s. 91; 1889, č. 2, s. 14; 1890, č. 3, s. 19; 1890, č. 4, s. 30; 1891, č. 3, s. 22; 1892, č. 4, s. 40; 1895, č. 3, s. 24; 1923, č. 4, s. 4; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 144.
9. *Alt Vater* 1889, č. 4, s. 31; 1889, č. 6, s. 47; 1890, č. 3, s. 19; 1891, č. 2, s. 22; 1892, č. 4, s. 40; 1899, č. 4, s. 95; 1923, č. 4, s. 4; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 81–91.
10. *Alt Vater* 1900, č. 2, s. 119; 1901, č. 2, s. 17; 1902, č. 2, s. 68, 70; 1902, č. 3, s. 80–81; 1902, č. 4, s. 99; 1903, č. 2, s. 122; 1904, č. 2, s. 18–19; 1905, č. 3, s. 83; 1907, č. 3, s. 31; 1908, č. 2, s. 73; 1908, č. 3, s. 84; 1910, č. 1, s. 3; 1910, č. 4, s. 42–43; 1911, č. 2, s. 69; 1912, č. 1, s. 111–114; 1925, č. 6, s. 2; 1935, č. 9–12, s. 9; *Festschrift...*, s. 139; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 327–330; PACHL, Hans: *Jauernig...*, s. 291, 343. Více k javornickému muzeu viz SOKA Jeseník, f. Městské muzeum Javorník 1923–1960 (1974); BRACHTL, Zdeněk: *Z dějin muzejní práce na Jeseníku*. Severní Morava. Šumperk 1994, roč. 48, s. 31–45; BRACHTLOVÁ, Michaela: *Muzejní expozice z historie města Javorníku a okolí*. Severní Morava. Šumperk 1996, roč. 71, s. 72–74; FIŠER, Zdeněk: *Městské muzeum v Javorníku ve Slezsku*. Vlastivědný věstník moravský. Brno 1996, roč. 48, č. 1, s. 60–62; KRÁLOVÁ, Lenka: *Městské muzeum v Javorníku a jeho významné osobnosti*. V svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku. Sborník referátů Jeseník 2005, s. 32–35; *Das Stadtmuseum in Jauernig*. Der *Alt Vater* bote roč. 3, 1950, č. 2, s. 11–12.
11. *Alt Vater* 1936, č. 7–8, s. 9; *Festschrift...*, s. 139–140; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 294–297; FILIP, Jiří: *Rozhledny v Jeseníkách*. Severní Morava. Šumperk 1989, roč. 57, s. 11–20.
12. Jiný zdroj uvádí 180 tisíc korun, viz *Festschrift...*, s. 140.
13. Více viz GLONEK, Jiří: *Rychlebské hory, říše horského ducha Heidelbergu*. Jeseníky Rychlebské hory 6/2020, s. 26–27.
14. *Alt Vater* 1928, č. 2, s. 3; 1928, č. 10, s. 6; 1929, č. 5, s. 1–2, 4; 1929, č. 6, s. 1–2; 1929, č. 7, s. 5; 1929, č. 9, s. 5–6; 1929, č. 10, s. 3; 1929, č. 11, s. 4; 1930, č. 1, s. 5–6; 1930, č. 2, s. 4; 1930, č. 6, s. 1, 3; 1930, č. 7, s. 1, 4; 1930, č. 10, s. 6; 1932, č. 7–8, s. 1; 1932, č. 10, s. 4; 1934, č. 8–9, s. 6–7; 1936, č. 7–8, s. 9; 1936, č. 9–10, s. 3; 1937, č. 9–10, s. 4; *Festschrift...*, s. 139–140 a 338–343; DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie...*, s. 203–207; Dále k chatě na Borůvkové hoře SOKA Jeseník, f. Chata Borůvková hora 1930–1941; SZYMKOWICZ, Paweł: *Nástin historie turistiky v nisko-jesenickém pohraničí*. XIV. svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Jeseník 2014, s. 40–51; TINZOVÁ, Bohumila: *Chata Borůvková hora*. In: POKORNÝ, Vojtěch – ŠOPÁK, Pavel (edd.): *Paměť krajiny: české Slezsko 1750–1950*. Kritický katalog výstavy. SZM Opava 2020, s. 165.

Obraz turistiky v Jeseníkách na drobné plastice

Mgr. Květoslav Growka, Česká numismatická společnost,
pobočka Opava

Rozsáhlé pásmo Jeseníků, stejně jako na ně navazující Rychlebské hory i masiv Králického Sněžníku, zpřístupnil od druhé poloviny 19. století Moravsko-slezský sudetský horský spolek (něm. Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, dále jen MSSGV) ustavený roku 1881 ve Frývaldově, dnešním Jeseníku. K jeho hlavním činnostem patřilo od samých počátků především značení a úprava turistických cest, vydávání map a stavební činnost. Jednalo se bezkonkurenčně o jeden z nejsilnějších turistických spolků severně od Alp. V roce 1890 bychom v jeho řadách napočítali 3 000 členů nejen v tehdejším Rakousko-Uhersku, ale i za hranicemi v blízkém Německu (tvořilo jej 22 poboček). Vedle budování útulen a chat se spolek viditelně zapsal do dějin tohoto kraje – v duchu všeobecně platného romantického historismu – stavbou rozhleden: na Zlatém chlumu, na Biskupské kupě a konečně i na Pradědu. Ty hvězdicově doplňovaly rozhledny na Králickém Sněžníku, na Borůvkové hoře u Javorníku a Přední kupě vypínající se nad dnešním polským městečkem Głuchołazy.

Členové MSSGV se hrdě zdobili spolkovým odznakem, který nese kresbu stylizovaného slunce vycházejícího nad Pradědem, v popředí se nachází přírodní scenérie s vodopády. Do černého mezikruží je nahoře vepsán zlatý opis *M. SCH. SUDETEN-GEBIRGS-VEREIN* a dole datace 1881. Protože spolek funguje až dodnes v sousedním Německu, setkáme se s jeho četnými výrobními variantami lišícími se kresbou a velikostí (obr. 1). Rovněž je používán jako čestný odznak 1.–3. stupně: umístěný na zlaté, stříbrné, či bronzové smrkové větvičce. A jen nemnozí turisté se mohou chlubit odznakem za 50 let členství (obr. 2).

V roce 1900 spolek vydal krásný secesní odznak se zlatou kresbou fialky sudetské (*Viola lutea sudetica*) s bílými květy, zeleným listím a stonky, která je obtočena světle modře-bílou stuhou se zlatými iniciálami M.S.S.G.V. (obr. 3).

S masovým rozvojem turistiky začali do hor proudit rovněž neorganizovaní návštěvníci a bylo zapotřebí i ty „odměnit“, dále motivovat k návštěvám. Co takový turista potřeboval k návštěvě hor, se dočteme kupříkladu v reklamě: „*Přírodní hůl z masivního dřeva ocení všichni, kdo se rádi toulají v nepřístupných lesích. Díky kovovému hrotu budete lépe zdolávat jakýkoliv terén. Hole jsou nezbytným doplňkem venkova, pomáhají při chůzi do kopce i s kopce, blátem i kopřivami, přes pichlavý ostružiník. Díky povrchové úpravě je hůl odolná vůči povětrnostním vlivům i vůči poškrábání při běžném používání. Hole jsou vyráběné z tvrdých a pevných dřevin a jsou zdobené jemným, ručně vyřezávaným rostlinným dekorem. Co kus, to originál!*“

Odtud nebylo daleko k nápadu razit plechové štítky s plastickým zobrazením navštívených míst, které si takový turista upevnil na svou vycházkovou hůl. Dnes zažíváme sběratelský boom těchto artefaktů, jež řadíme do kategorie drobné plastiky. A není divu, malé soukromé ražebny, dnes takřka anonymní, dokázaly realisticky ztvárnit chaty, rozhledny, partie hor i faunu.¹ K nej-

starším v naší oblasti patří štítky Jiřího chaty na Šeráku (obr. 4), kde si dokonce ve 30. letech mohl turista nechat na štítek vyrazit datum své návštěvy (obr. 5)! Na štítcích Červenohorského sedla lze dokumentovat, jak se ražby výtvarně, technicky i materiálově posouvaly od jednoduchých tvarů ke složitějším kompozicím (obr. 6, 7).

Brzy do hájemství německé turistiky v Jeseníkách vstoupili i Češi, na stejném regionálním principu začaly vznikat české turistické kluby, které se sdružily v Severomoravskou župu se sídlem v Šumperku. Později se k ní připojovaly další župy, až byla roku 1927 přejmenována na Jesenickou župu a její sídlo bylo v roce 1931 přeloženo do Olomouce. V době narůstajícího nacionalistického zápasu 30. let vznikla roku 1935 první česká chata na Červenohorském sedle. Pro české turisty se jednalo o natolik významnou událost, že ji oslavili vydáním pamětního bronzového odznaku ve tvaru lipového listu, na němž je plastický reliéf chaty (obr. 8).

S nárůstem počtu turisticky zajímavých lokalit se zvyšovala i nabídka kovových štítků. Pocházejí z Ramzovského sedla (obr. 9), Jelení studánky (obr. 10), Švýcárny (obr. 11), a zejména z vyhlášeného poutního místa Vřesová studánka (obr. 12). Dokonce i samotná města v podhůří Jeseníků a Rychlebských hor hodlala využít svůj turistický potenciál a s nabídkou turistických štítků přispěchaly kupř. Javorník (obr. 13), Žulová (obr. 14), Jeseník (obr. 15) a lázně Gräfenberk (obr. 16) i lázně v Dolní Lipové (obr. 17, 18). Turisté zamířili i do dříve pustých Rychlebských hor, oblíbeným cílem se např. stalo Račí údolí (obr. 19), vystoupali na Borůvkovou horu (obr. 20) či k vyhlášené výletní restauraci Na Vyhlídce (obr. 21). A to pomíjíme lokality Zlatohorska, jakými byly rozhledna na Biskupské kupě, Rejvíz či poutní kostel Mariahilf, a již vůbec se nedostává prostoru na moravskou stranu Jeseníků, Rychlebských hor či na Králický Sněžník. Jen připomeňme, že turisté se rádi „zavrtali“ i pod zem návštěvou nejstarších písemně doložených jeskyní v Evropě – jeskyně Na Špičáku (obr. 22).

Lokalitu, kterou vynechat opravdu nelze, je hlavní vrchol Jeseníků Praděd. Po stavbě věže na Pradědu si neznámý chatař, podnikatel, nechal zhotovit půvabně naivní štítek vládce hor Altvatera s rozhlednou a požehnáním v textové části *UMGRÜNT VOM DER WÄLDER RAUSCHENDEM BAND / GOTT SEGNE DICH HEIMAT, ALTVATERLAND*, jež by, přebásněno do češtiny, mohlo znít „*Jsouc v zeleni lesů šumíš tiše, / Bůh žehnej Ti, Pradědova říše*“ (obr. 23). Od té doby se rozhledna na Pradědu stala symbolem Jeseníků, tisíckrát reprodukováná na turistických štítcích a pohlednicích. A snad se dnešní ochránáři přírody nebudou zlobit na naše předky, kteří si rádi kupovali štítky se zobrazením tehdejšího totemového zvířete Jeseníků – kamzíka (obr. 24).

Druhá světová válka rozvoj masové turistiky přerušila. Po roce 1945 se v Jeseníkách radikálně změnila demografické a společensko-politické poměry, které zpočátku nebyly spolkové činnosti příznivě nakloněny, navíc likvidace a socializace drobných živností zapříčinily, že kovové štítky na několik desetiletí zmizely z našeho povědomí. Politické tání od poloviny 50. let minulého století vedlo k oživení turistiky, do značné míry jako organizované rekreační činnosti pod patronátem odborových a mládežnických společenských organizací. Opět se přihlásila potřeba „dekorování“ návštěvníků hor a státních hradů a zámků, zejména těch dětských. Nejprve se využívala německá razidla štítků na hole, jen byla opatřena českými názvy. Nakonec se místo nich začaly razit hliníkové, zpočátku barvené přívěšky zavěšované za poutka kalhot, na pásky, batůžky apod. (obr. 25). Záhy však byly nahrazovány levnějšími a výrobně nenáročnými plastovými výlisky z umělé hmoty (obr. 26). Tyto suvenýry postupně zmizely v 70. letech, kdy se stalo módním sbírání otisků příležitostných razítek a odznaků. Až po roce 1990 se s obnovováním soukromých ražeben² kovové turistické štítky znovu navrátily do turisticky zajímavých lokalit, byť v různém provedení a kvalitě³ (obr. 27, 28). Ačkoliv prohrály konkurenční boj s marketingově propracovanějším systémem dřevěných turistických známek a kovových žetonů pocházejících z Rýmařovska,⁴ zůstávají na trhu jako nostalgický artefakt 140leté historie turistiky v Jeseníkách a jejich podhůří.

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28

POZNÁMKY

1. Např. firma Wilhelm Fischer, Rybáře u Karlových Varů, Franz Kroul v Šumperku, fa Karnet a Kyselý, Praha-Žižkov. Mnoho štítků pak bylo raženo v sousedním Německu, protože do pohraničních hor proudili návštěvníci z obou stran státní hranice.
2. *Turistické odznaky Chlumovi – výroba hliníkových štítků na hole na zakázku.* [online]. Dostupné z: www.tochlumovi.xf.cz.
3. *Turistický štítek* [online], Wikipedie. Datum poslední revize 5. 01. 2021, 08:39, [citováno 3. 6. 2021]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Turistický_štítek.
4. GROWKA, K.: *Turistická drobná plastika.* Slezský numismatik 2012/15, s. 23–24; *Turistické stampky.* [online]. Dostupné z: www.turisticke-stampky.cz/kontakt.

Neuchovaná paměť na Fröhlichův hostinec v Ramzové

Mgr. Jan Petrásek, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Na rozdíl od Jiřího chaty na Šeráku, která vnímavějšímu návštěvníkovi dosud, alespoň částečně, evokuje časy prvních organizovaných turistů v posledních letech 19. století, jeden z výchozích bodů v blízkosti nádraží v Ramzové, kde začínala původní tzv. Schönova cesta k vrcholu, již upadl v zapomnění pod nánosem neúprosného toku času a dějinných změn. Přitom se několik desetiletí těšil nesmírné oblibě, stal se signifikantním místem celé obce a jméno jejího provozovatele, hostinského Franze Fröhliche, si v paměti uchoval ne jeden tamější host. V současné době však již jeho osoba ani hostinec nejsou přítomny a přenášeny v kolektivní paměti obyvatel jesenického pohoří, zůstalo pouze několik pohlednic a spíše lakonických řádků v tiskovinách.

Franz Fröhlich se narodil 28. září 1839 v Horní Lipové.¹ Otec Florian byl povoláním obuvník a jeho rod měl kořeny v nedalekých Skorošicích a dnes již zaniklé Kamenné. Matka Josefa, rozená Höfmann, pocházela z dolnolipovské rodiny domkařů (majitelů menšího stavení bez vlastního pole, pouze se zahradou). V roce 1870, ve svých 31 letech, pojal Franz Fröhlich za manželku o pět roků mladší Josefu z Dolní Lipové, dceru domkaře Vincenze Bauma. V té době Fröhlich již žil v Ramzové a měl se živit jako krčmář, přičemž hospodu držel v pachtu.² Ze sňatku vzešly tři děti – následujícího roku po svatbě se manželům narodil syn Adolf,³ v roce 1875 přibyla dcera Anna⁴ a o 11 let později další dcera Josefa, jež svým jménem připomínala jak matku, tak babičku z otcovy strany, familiárně nazývaná Pepi.⁵ Dcery se pravděpodobně nikdy nevdaly a v roce 1921 ještě stále žily s rodiči v Ramzové a pomáhaly v domácnosti.⁶ Fröhlich se dočkal minimálně dvou – v pramenech dohledaných – vnoučat. Nejmladší potomek Adolf zplodil ve svých 26 letech, kdy provozoval hostinec v Šumperku, se stejně starou Marií Jelínkovou z Čáslavska po roce manželství stejnojmenného syna.⁷ Přinejmenším v období během roku 1921 je vnuk Adolf úředně zapsán v domě svých prarodičů v Ramzové, profesně se však živil jako montér kovů v pražské automobilce. Lze spekulovat, nakolik se starý Fröhlich mohl těšit z narození druhého vnuka Josefa, neboť její starší dcera Anna zplodila v roce 1899 s neznámým mužem.⁸ V roce 1921 žil s matkou a prarodiči v Ramzové a živil se jako traťový dělník na místní železnici.

Jak již bylo výše naznačeno, nejpozději v roce 1870 se Fröhlich ujal hostinského pultu, prozatím však nikoliv v krčmě ve vlastním držení. Jak uvádí zápis v matrice syna Adolfa, v roce 1871 vedle toho ještě provozoval řeznictví. O čtyři roky později nicméně v matrice vystupuje znovu pouze jako hostinský v pachtu. V době narození druhé dcery (1886) je Fröhlich dokonce uveden pouze jako Häusler (domkař). Dle kroniky Horní Lipové byl Fröhlich dvakrát zvolen do předsednictva rady obecní školy, pro rok 1885 je jeho povolání určeno jako řezník, při druhé volbě o tři roky později je profese již změněna na hostinského.⁹ Nejasnost to této záležitosti vnáší průvodce J. Scholze po Jeseníkách. Ve vydání z roku 1890 v Gluchořazích (na rozdíl však od jesenického vydání, které nenese rok vydání, avšak podle vnitřních znaků pochází z téhož roku

Oblíbený ramzovský hostinec na počátku 20. století (VMJ)

či je mladší) připojuje Scholz zmínku, že byl dříve Fröhlich po dvacet let průvodcem po Jeseníkách a Králickém Sněžníku.¹⁰ Vzhledem k teprve postupně se rozvíjející masovosti turistického ruchu na horách však patrně nemohlo jít o hlavní Fröhlichovo zaměstnání. Jestliže autor průvodce na jiném místě deklaruje svou reálnou přítomnost v hostinci,¹¹ nelze jej zřejmě obviňovat z fabulace a naopak připsat tuto informaci samotnému Fröhlichovi (pokud ovšem neměl důvod Scholze záměrně uvést v omyl). V každém případě lze za milník ve Fröhlichově životě i provozu hostince považovat rok 1888. Nejen že toho roku poprvé projela a stavěla (na zastávce hned vedle hostince, čp. 28) v Ramzové parní lokomotiva, která překonávala obtížné stoupání na trati mezi Hanušovicemi a Jeseníkem a dostala tak přізvisko Slezský Semmering, ale ve stejné době také vyrostla z iniciativy Moravsko-slezského sudetského horského spolku (Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, MSSGV) rovněž turistická útulna na vrcholu Šeráku (Georgschatzhaus, dnes Jiřího chaty). Fröhlich tak jistě reagoval na zvyšující se počet výletníků pohybujících se v těsné blízkosti jeho domu a nejpozději v této době se definitivně místo řeznické sekery ujal výčepního pultu a orosených sklenic a naplno začal poskytovat nocleh a útočiště žízňným a hladovým turistům, kteří zde zakončovali cestu z výletu na Šerák či se zde naopak posilňovali před náročným výstupem na vrchol.

Podobně strmě jako stezka na Šerák prudce stoupal i počet návštěvníků hor. Již v roce 1889 byl Fröhlich spolu s hostinským Hauckem, správcem Jiřího chaty, vyzván MSSGV, aby měli na zřeteli stav horských cest a případné nedostatky co nejdříve hlásili centrálnímu předsednictvu k nápravě.¹² Téhož roku se spolek usnesl, že pořídí do Fröhlichova hostince návštěvní knihu hostů a mělo také dojít k dohodě s Fröhlichem ve věci odměňování nosiče (z Ramzové na Šerák) a zřízení tabule s oznámením u hostince.¹³ Následujícího roku již ve spolkovém periodiku *Altwater* vyšla tarifní tabulka s informací o placení ceny za nosiče u Fröhliche.¹⁴ V předchozím čísle z téhož roku byl otisknut dopis správce fabriky E. Theumerta, jenž popisoval cestu na Šerák, kterou podnikl spolu s Dr. Kuliszem (ředitelem střední školy v Horních Heřmanicích).

Zimní pohled na Fröhlichův hostinec ze západní strany, v pozadí Šerák a Obří skály, 1. polovina 20. let (VMJ)

Výchozím bodem jejich túry byl právě Fröhlichův hostinec, ke škodě badatele však autor pouze poznamenal, že vycházeli o půl desáté dopoledne.¹⁵ O další tři léta později měl Fröhlich zamýšlet pořízení jezdeckého zvířete, aby zprostředkoval dopravu z Ramzové na Šerák.¹⁶ Popularita turistiky a spolu s tím i hostince musela stoupat do té míry, že v roce 1898 Fröhlich žádal poštovní ředitelství v Brně o zřízení poštovní expedice v Ramzové během letních měsíců. Byl však odmítnut a celé věci se měl ujmout předseda MSSGV a pokusit se sám o vyjednávání.¹⁷ Využití služeb Fröhlichova hostince a zejména obstarání si nosiče máme doloženo při zimním výstupu na Šerák, který podnikl jesenický učitel, vlastivědec a jeden ze zakladatelů zdejšího muzea Adolf Kettner.¹⁸

Spolupráce se spolkem a oblíbenost hostince a jeho provozovatele dostala zřejmě svůj největší výraz při oslavách 26 let od vzniku MSSGV v roce 1907. „*Starý Fröhlich se ženou a dcerou*“ kráčeli v čestném místě v průvodu, jednalo se totiž o „*člověka, kterého zná každý turista*“ a „*v jeho hostinci každý, kdo vyrazil na Šerák, již nejednou byl.*“¹⁹ Podobným způsobem referoval o Fröhlichovi spolkový tisk při oznámení jeho úmrtí v roce 1923. Přestože jeho parte sestává poněkud paradoxně výlučně z jedné věty, není opomenuto, že byl „*mezi turistickými kruhy všeobecně známý.*“²⁰ Popularitu podniku nepřímo dokazují i zmínky v mnoha turistických průvodcích.²¹ Bližší přiblížení přináší však pouze již zmíněný Scholz. Fröhlichův podnik dle jeho slov může být doporučen všem turistům. Zahrnoval dvě společné místnosti v přízemí, přičemž jeden měl být vyhrazen výlučně pro turisty. Z jednoho, toho nejlepšího, se bylo možno dostat z malé verandy přímo na sousední železniční zastávku. Veranda zároveň poskytovala pohled na okolní lesy. V podkroví se nacházely dva pokoje sloužící k ubytování, poskytující postele a slamníky. Scholz neopomene na závěr rovněž dodat, že pohoštění je dobré a ceny mírné.²² V roce 1922, těsně před Fröhlichovou smrtí, se podoba interiéru patrně lehce proměnila. Průvodce vydaný MSSGV hovoří o jednom pokoji s dvěma postelemi, deseti lůžky v podkroví a 13 nouzových lůžek či přistýlek.²³ Zda byl ještě Fröhlich v tomto pokročilém věku, tj. 83 letech, stále aktivní při správě a provozu svého podniku, nelze s jistotou říci, přechodního roku je nicméně v soupise obyvatel stále uveden jako „hostinský“.²⁴

Ne vždy však provozování hostince představovalo idylickou péči o zajímavé nadšence do turistiky, ke stolům Fröhlichova podniku přirozeně museli přicházet i lokální hosté. Ani tzv. „belle époque“ nebyla prostá kriminálních a jiných žvlů, o to více v drsném a poměrně chudém podhorském kraji. Když v roce 1893 došlo k úmyslnému zapálení Jiřího chaty na Šeráku místním delikventem Josefem Bauerem, stal se Fröhlich součástí vyšetřovací komise, která se následujícího rána vypravila na vrchol.²⁵ V srpnu roku 1904 pak jeho hostinec navštívila parta mladíků z Horní Lipové, kteří uvnitř natolik vyváděli a křičeli, že byli vykázáni ven, kde však ve svém excessu pokračovali a kameny rozbili okenní tabulky. Měli rovněž způsobit trauma Fröhlichovu synovi. Záležitostí se zabýval zemský soud v Opavě, obžalovat pachatele se mu ale podařilo pouze v případě Gustava Bauma. Byl však osvobozen díky křivému (jak se později potvrdilo) svědectví hornolipovského zedníka Gustava Hackenberga, který vypověděl, že Baum do otevřeného okna pouze nešťastnou náhodou vrazil. Trestní spis byl předán okresnímu soudu v Jeseníku, který měl potrestat Josefa Hauka – právě ten měl při výtržnosti lehce zranit hostinského Fröhliche. V jeho prospěch však rovněž falešně pod přísahou vypovídal Josef Baum. Oba křivě vypovídající mladíci za to byli nakonec předvoláni k opavskému soudu a odsouzeni.²⁶

Po více jak třicet let fungující vyhlášený hostinec mizí ze zájmu spolu se svým stejnojmenným majitelem a provozovatelem. Další fungování podniku je otázkou hlubšího výzkumu, lze se však domnívat, že se Fröhlichovi nepodařilo zajistit si pokračovatele v rodině, ačkoliv syn Adolf měl jistě jako hostinský v Šumperku vhodné předpoklady. Přestože sousedství železniční stanice na Ramzové je dnes vyhrazeno restauračnímu zařízení, na svou tehdejší lokální proslulost neodkazuje a nejen z tohoto důvodu jej nelze považovat za tzv. místo paměti jesenické turistiky. Přestože by patrně nebylo troufalostí zařadit osobnost Fröhliche ve své době k jiným ikonickým postavám zdejších hor, jako byla matka Grohalová na Ovčárně či Oskar Gutwinski na Králickém Sněžníku, absence výraznějších ozvěn jak v dobové literární či publicistické produkci, tak v současném „znovuvzpomínání“ a oživování tradice sudetského příhraničí jej z této skupiny prozatím vylučuje. Paměť a její utváření či přenášení je však neukončeným a stále trvajícím procesem, mějme tedy naději, že předložený text lze vnímat i jako skromnou tendenci k nápravě.

POZNÁMKY

1. Úmrtí matrika (uložená dosud na matričním úřadě v Jeseníku) udává jako měsíc narození duben, s největší pravděpodobností však došlo k omylu písaře, který zaměnil římskou pět za deset (IV. a IX.), na ostatních místech je vždy správně září, viz např. ZA v Opavě, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 3182, typ matriky: katolická, původce: Dolní Lipová, římskokat. f. ú., obsah svazku: N 1835–1847, s. 45.

2. ZA Opava, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 3194, typ matriky: katolická, původce: Dolní Lipová, římskokat. f. ú., obsah svazku: O 1857–1874, s. 72.

3. ZA Opava, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 3194, typ matriky: katolická, původce: Dolní Lipová, římskokat. f. ú., obsah svazku: N 1870–1888, s. 174.

4. Tamtéž, s. 180.

5. Tamtéž, s. 192. Těsně před uzávěrkou sborníku se podařilo dohledat další tři potomky – syny Josefa (nar. 23. 1. 1878) a Karla (nar. 22. 12. 1880) a nejmladší dceru Marii (nar. 9. 1. 1885), viz SOKA Jeseník, f. AO Horní Lipová, Domovské právo: A–G, inv. č. 18.

6. SOKA Jeseník, Okresní úřad Jeseník, sčítací operát, k. 268.

7. ZA Opava – pobočka Olomouc, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7769, typ matriky: katolická, původce: Šumperk, římskokat. f. ú., obsah svazku: N 1893–1902, s. 169.

8. ZA Opava, f. Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 3200, typ matriky: katolická, původce: Dolní Lipová, římskokat. f. ú., obsah svazku: N 1888–1900, s. 21.

9. SOKA Jeseník, Archiv obce Horní Lipová, Kronika obce Horní Lipová, s. 51.

10. SCHOLZ, J.: *Führer durch das Altvatergebirge, durch Freiwaldau, Lindewiese, Ziegenhals, Zuckmantel, Reihwiesen, Einsiedel, Würbenthal, Karlsbrunn, Goldenstein, Altstadt und das Glatzer Schneebergs-Gebirge*. Ziegenhals, 1890, s. 19–20; srov. též GLONEK, J.: *Na Jeseníky! O putování jeseníckými horami, turistických bedekrech a mapách do roku 1945*. Olomouc, 2020, s. 407. Rudolf Moche zaznamenal a publikoval informaci o službě mladého Fröhlicha při lovu zvěře u Vlčic v revolučním roce 1848. Nakolik se může jednat o věrohodnou informaci (rovněž vzhledem

k pouhým devíti Fröhlichovým rokům), nelze odhadovat. Další údaje však již snad lze připsat Mochemu jako očitému svědkovi – dle jeho vzpomínek měl mít Fröhlich v pozdějších letech dobrou střeleckou mušku a odpolední spánek si dopřával na kůži vlastnoručně zastřelených zvířat. Moche zároveň popsal částečně hospodského vzhled, jenž se vyznačoval dlouhými vousy, které měly sahat až na úroveň kapesních hodinek, během práce je však měl zastrčené ve vestě, viz MOCHE, R.: *Gebirgspartie in der Heimat. Jauer-niger Heimatbrief*, 1965, s. 22.

11. SCHOLZ, J.: *Führer...*, s. 84

12. *Altvater, organ des mährisch-schlesischen Sudeten-Gebirgs-Vereines*. Freiwaldau 15. 6. 1889, č. 4, s. 31.

13. Tamtéž.

14. *Altvater*, 1. 6. 1890, č. 4, s. 23.

15. *Altvater*, 1. 5. 1890, č. 3, s. 21.

16. *Altvater*, 1. 1. 1893, č. 1, s. 5.

17. *Altvater*, 25. 6. 1898, č. 3, s. 28.

18. *Altvater*, 25. 1. 1908, č. 1, s. 56. Blíže GLONEK, J.: *Na Jeseníky!*, s. 309.

19. *Altvater*, 25. 11. 1907, č. 4, s. 43.

20. *Altvater*, 15. 6. 1923, č. 5, s. 5.

21. *Führer durch Freiwaldau=Gräfenberg und Umgebung*. Freiwaldau 1908/9, s. 58; MÜCKE, J.: *Führer durch das mähr.-schles. Sudetengebirge*, Freiwaldau, b.d., s. 15; PATSCHOVSKY, W.: *Führer durch das Altvater-Gebirge und die im Bereiche desselben gelegenen Kurorte und Sommerfrischen*. Schweidnitz 1906, s. 75.

22. SCHOLZ, J.: *Führer*, s. 19–20.

23. *Wegweiser im Vereinsgebiete des mährisch-schlesischen Sudeten=Gebirges*. Freiwaldau 1922, s. 5.

24. SOKA Jeseník, Okresní úřad Jeseník, sčítací operát, k. 268.

25. Blíže MATELA, M.: *Kriminálník Josef Bauer z Ramzové a záhadné pozadí vyhoření chaty Jiřího na Šeráku v roce 1893*. Jesenícko, vlastivědný sborník, sv. 20, Jeseník 2019, s. 62–66.

26. *Freudenthaler Zeitung, unabhängige deutsche Zeitung für Stadt und Land*. Freudenthal 24. 5. 1905, roč. 2, č. 41, s. 5.

Proměny využití ploch vrcholových poloh Pradědské hornatiny

Prof. Ing. Ivo Machar, Ph.D. (Katedra rozvojových a environmentálních studií Univerzity Palackého v Olomouci), Bc. Barbora Žáková (Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci), Mgr. Peter Mackovčín, Ph.D. (Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci), Ing. Tomáš Petruň

1 Úvod

Ve vysokohorské oblasti rozprostírající se kolem nejvyšší moravsko-slezské hory Pradědu se pastva ovcí a hovězího dobytka rozvíjela pravděpodobně již od 17. století (obr. 1). Mapy z let 1763–1764 zachytily hospodářské dvory související s pastvou v okolí Vysoké Hole a Máje (Töpferhof, Janowitzhof a Marienhof). V roce 1829 pak byly v okolí Česnekové louky nedaleko nynější Švýcárny vybudovány stáje pro dobytek. Postupný úpadek pastvy ovcí v těchto oblastech nastal až ve druhé polovině 19. století, a to především kvůli konkurenci v podobě levné australské vlny. Dalším důvodem se stalo také poznání, že pastva škodí ve vysokých polohách lesu, jehož hospodářský význam v tomto období značně vzrostl (HOŠEK, 1970). Od začátku 20. století chov ovcí ztrácel na významu obecně, pokles výhodnosti chovu byl zapříčiněn zejména ztrátou odbytu a nízkými cenami vlny, masa i sýrů (BOHN, et al. 2002).

V roce 1921 bylo založeno Desensko-pradědské pastevní družstvo, jehož členové dostali od barona Kleina propachtováno 120 hektarů pastevní plochy táhnoucí se od vrcholu Pradědu až k Petrovým kamenům. Zázemí našli v nově zbudované salaši na místě dnešní Kurzovní chaty. Naposledy (roku 1942) se v tomto místě páslo asi 40 kusů skotu. Pastva skotu v Pradědské hornatině ustoupila pastvě na úpatích Hrubého Jeseníku a stáda byla ustájena v nižších polohách, a to v nově budovaných areálech JZD a státních statcích. Posledních čtyřicet let 20. století v důsledku absence pastvy hospodářských zvířat dochází na horní hranici lesa v okolí Pradědu k pozvolné obnově lesních ekosystémů (ŠAMONIL, VRŠKA, 2007).

Dosídlení obyvatelstva po druhé světové válce probíhalo převážně v nižších nadmořských polohách a na vrcholovou část Jeseníků nemělo výrazný vliv. Les zde vlivem absence pastvy dále postupně regeneroval. K výraznějšímu antropogennímu ovlivnění horské krajiny kolem Pradědu docházelo až v souvislosti s rozvojem podnikové rekreace v horských oblastech, individuální víkendovou rekreací formou chataření a chalupaření a výstavbou nových lyžařských středisek.

2 Metodika a materiál

Historické změny využití krajiny pod vlivem pastvy jsme sledovali v hranicích dnešní Národní přírodní rezervace Praděd v nadmořské výšce 1 491 m (DEMEK, MACKOVČÍN eds., 2006). Celková výměra studovaného území činí 2 031,4 ha.

Pro analýzu změn využití krajiny ve studovaném území jsme použili tyto mapové zdroje: Mapy stabilního katastru Moravy a Slezska pro rok 1836, topografické mapy Československé republiky (tzv. 5-centimetrová mapa) pro rok 1946, vojenskou topografickou mapu Generální-

ho štábu československé lidové armády pro rok 1960 a Základní mapu ČR pro rok 2016.

Mapy stabilního katastru Moravy a Slezska vznikaly v letech 1826–1830 a 1833–1836. Cílem tohoto historického mapování bylo vytvořit katastrální mapy pro každou obec Moravy a Slezska v měřítku 1 : 2 880 (HAUSEROVÁ, 2015). Pro tuto studii byly použity mapové listy pro části obcí: Do-

mašov (něm. Thomasdorf), Kouty nad Desnou (něm. Winkelsdorf), Loučná nad Desnou (něm. Wiesenberg), Kociánov (něm. Kozianau), Rejhotice (něm. Reitenhau), Rudoltice (něm. Rudelsdorf), Vernířovice (něm. Wermsdorf), Karlov pod Pradědem (něm. Karlsdorf), Malá Morávka (něm. Klein Mohrau), Mnichov (něm. Einsiedel bei Würbenthal), Žďárský Potok (něm. Brandseifen) a Železná (něm. Buchbergsthal).

Topografické mapy Československé republiky (5-centimetrová mapa) byly vytvářeny v období 1934–1938 a 1945–1949 (MACKOVČIN, 2014). Pro tuto studii byly použity mapové listy 540_1056 Domašov z roku 1946, 540_1064 Praděd z roku 1946 a 540_1072 Stará Ves z roku 1946 poskytnuté archivem VGHMÚř generála Josefa Churavého v Dobrušce.

Vojenské topografické mapy Generálního štábu československé armády byly vytvořeny v letech 1957–1973 v měřítku 1 : 10 000 (AVIS, 2008). Pro analýzu studovaného území byly použity mapové listy M-33-071-C-b-3, M-33-071-C-b-4, M-33-071-C-d-1, M-33-071-C-d-2, M-33-071-C-d-3, M-33-071-C-d-4, M-33-071-D-a-3 a M-33-071-D-c-1.

Základní mapa ČR 1 : 10 000 je v současnosti nejpodrobnější mapou středního měřítka zobrazující celé území České republiky v roce 2006 pro celé území státu. Studované území bylo v rámci této mapy aktualizováno roku 2016.

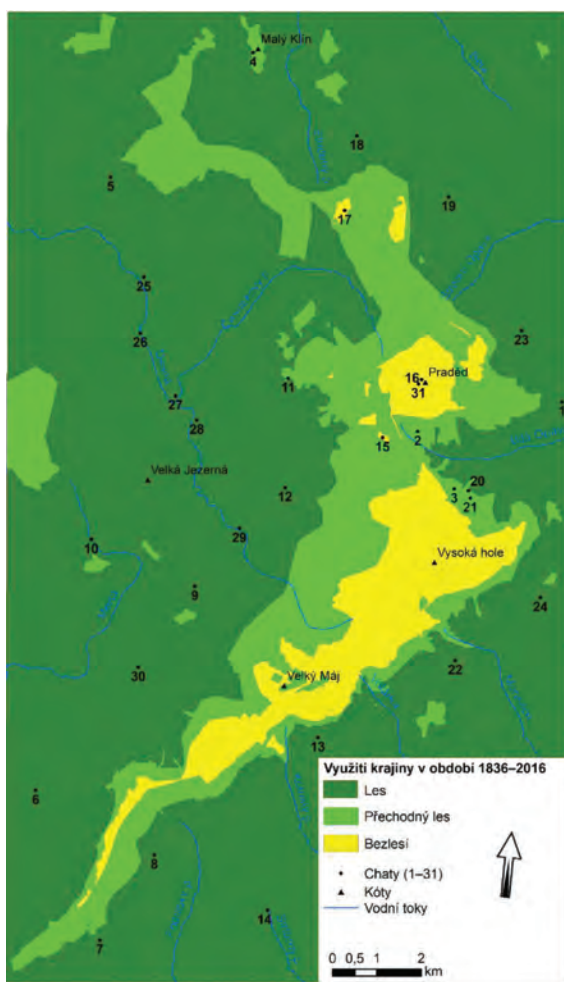
Obr. 2 Skot na svahu Vysoké hole, v pozadí k jihu orientovaný svah Pradědu s patrnou výsadbou smrku a borovice kleče (archiv autorů)

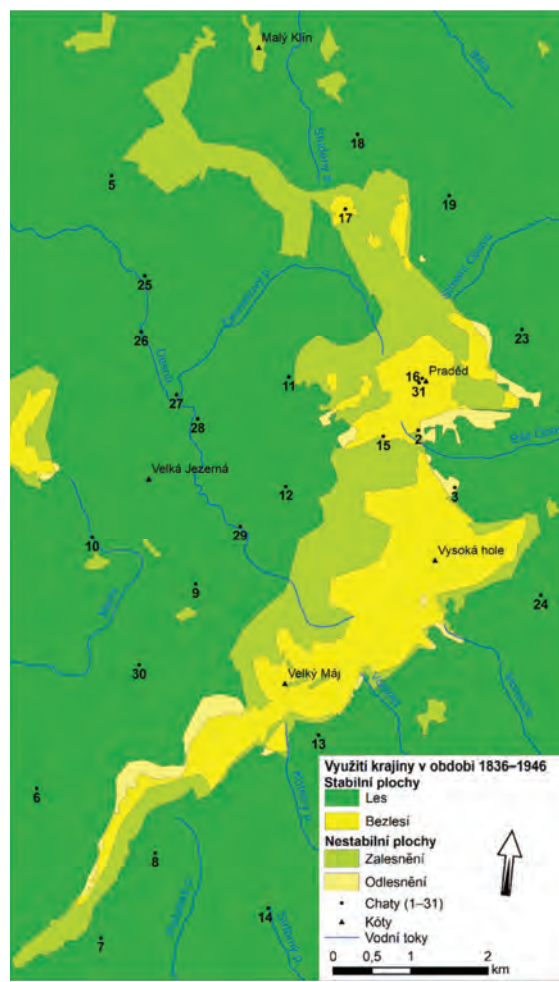
Obr. 1 Pastva skotu a koz v okolí Švýcůrny ve 30. letech 20. století (archiv autorů)

Výše uvedené mapové podklady byly analyzovány a interpretovány nástroji GIS (geografického informačního systému) softwarem ArcGIS 10.6 od firmy ESRI a všechny operace byly řešeny v souřadnicovém systému S-JTSK Křovák East North. Vektorizací podkladových materiálů byly vytvořeny liniové vrstvy pro horní hranice lesa pro každý referenč-

Obr. 3 Využití krajiny v části Pradědské hornatiny v období 1836–2016 (zdroj dat: ČÚZK, VGHMÚř, VÚV T. G. M., vlastní zpracování)

Obr. 4 Změny využití krajiny v části Pradědské hornatiny v období 1836–1946 (zdroj dat: ČÚZK, VGHMÚř, VÚV T. G. M., vlastní zpracování)

ní rok. Bližší popis metodiky viz SKALOŠ, et al. (2010).

Horní hranice lesa pro účely této studie byla definována jako přechodová zóna mezi ekosystémem zapojeného lesa a ekosystémem alpského bezlesí.

Les pod horní hranicí lesa byl pro účely této studie definován jako porost s pokryvností nejméně 50 % plochy, výškou stromů minimálně 5 m a rozlohou minimálně 1 ar (ŠENFELDER, MADĚRA, 2010). Alpské bezlesí bylo definováno jako negace výše uvedené definice lesa.

3 Výsledky

3.1 Vývoj horní hranice lesa v období 1836–2016

Během zkoumaného období 180 let docházelo ke značným změnám ve využívání krajiny ve zkoumané části Pradědské hornatiny. Oblast byla rozdělena na tři typy využití krajiny: les, bezlesí a přechodný les. Bezlesí tvoří vrcholovou část hřbetu Vysoké hole a jihozápadním směrem po Pec, dále vrchol Pradědu a malé území na Malém Dědu v okolí chaty Švýcárny (obr. 2). Přechodný les obklopuje celé území bezlesí. Nejvýraznější plochu zaujímá na západním svahu Vysoké hole jihozápadním směrem po Velký Máj, dále v severní části území od Pradědu severozápadním směrem k vrcholu Malý Klín. Výrazné území najdeme rovněž v jižní části hřebenu od vrcholu Pecný severním směrem po Pec a dále po východním svahu až na úroveň vrcholu Jeleního hřbetu (obr. 3). Za 180 let tvořil les jako stabilní prvek 71,77 km² (79 %) řešeného území a bezlesí na stejných plochách činilo výměru 5,45 km² (6 % území). Zbýlá plocha připadá na přechodný les.

Obr. 5 Stáje a výběh pro skot Desensko-pradědského pastevního družstva před druhou světovou válkou lokalizovaný v místech nynějšího Sporthotelu Kurzovní (archiv autorů)

3.2 Období 1836–1946

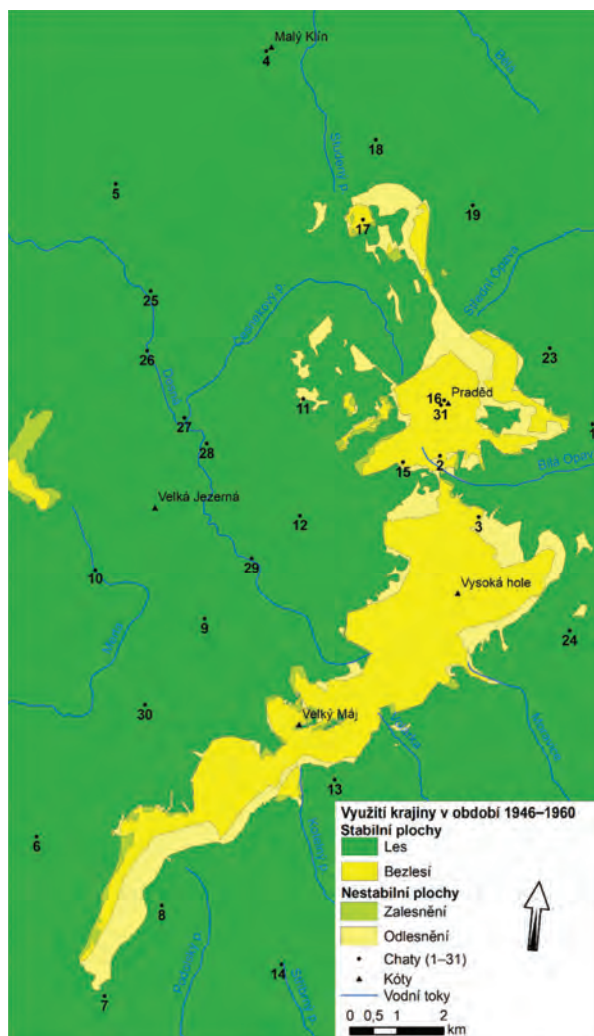
V letech 1836–1946 došlo ke zvýšení horní hranice lesa a mohutnému zalesnění horského bezlesí. Zalesněná plocha byla o rozloze 9,89 km², odlesněná plocha měla rozlohu 1,04 km². V roce 1946 se nejsevernější místo s horským bezlesím nacházelo na vrcholu Malého Děda. Severozápadním směrem od něj byla horská bezlesí zalesněna. Jedná se o oblast Malého Klínu, dále o hřbet ze severu od Velkého Klínovce, který pokračuje jihovýchodně přes Výrovku, Malý Jezerník až po Malý Děd. K dalšímu výraznému zalesnění bylo přistoupeno na hřbetu mezi vrcholy Malý Děd a Praděd a rovněž na západním a východním svahu Pradědu. Naopak na jižním svahu Pradědu se odlesnila část lesního porostu západně od chaty Barborka. Ztrátu lesa jsme zaznamenali také kolem chaty Ovčárny. K výraznému nárůstu ploch lesa došlo na západním svahu hřebene od Vysoké hole jihozápadně k Velkému Máji. Na západním svahu Jeleního hřbetu proběhl proces odlesnění. Naopak na východním svahu to byl proces zalesnění, který se promítl také do oblasti vrcholu Pecného.

Srovnání vychází z mapy stabilního katastru za rok 1836. V tomto roce plocha lesu nabývala hodnoty 73,59 km² a plocha bezlesí byla 17,25 km². V roce 1946 je vycházeno z topografické mapy Československé republiky. Pro tento rok les nabýval hodnoty 82,45 km² a plocha bezlesí činila 8,40 km². V období 1836–1946 byla odlesněna plochy o velikosti 1,04 km² a zalesněna plocha o velikosti 9,89 km² (obr. 4).

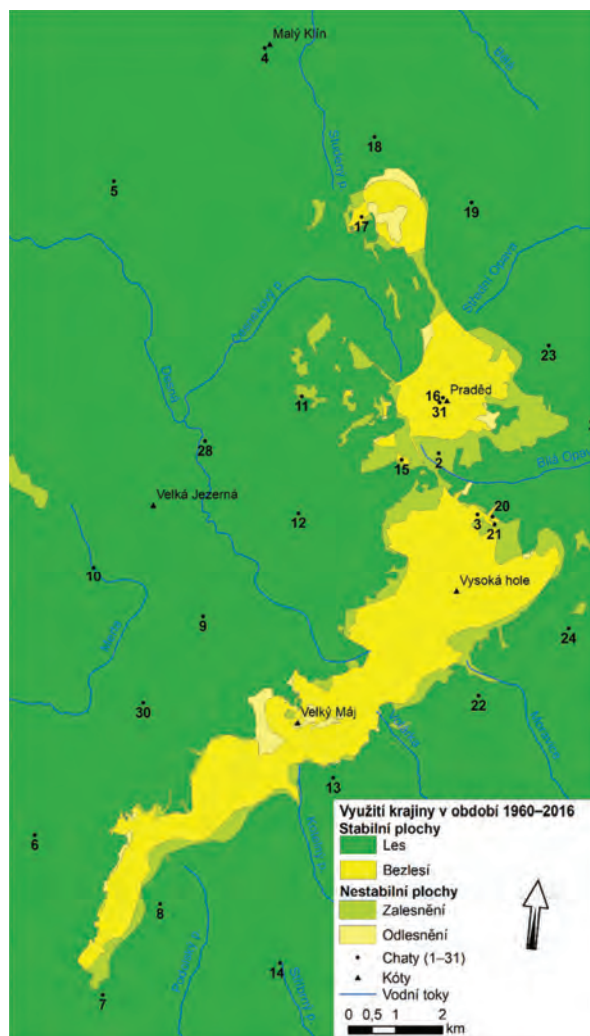
V tomto období je horské bezlesí využíváno především pro pastvu ovcí a skotu. Zvířata byla na léto vyháněna do vyšších poloh na pastvu. Pro ustájení jim sloužily jen tři objekty – u Švýcárny a původní Kurzovní byl ustájen skot (obr. 5), u Ovčárny ovce.

3.3 Období 1946–1960

V daném období docházelo k výraznějšímu odlesňování než zalesňování. Odlesněna byla plocha o rozloze 3,40 km², zalesněna o rozloze 0,73 km². Zalesňování je patrné na jihozápadním svahu Malého Dědu, na jihozápadním svahu Pradědu, západním svahu Velkého Máje a západním svahu hřbetu Břidličné hory až Pecného. K výraznému odlesňování došlo na vrcholu Malý Děd. Dále pokračovalo jihovýchodním směrem k Pradědu. Odlesněny byly také severní a zá-

Obr. 6 Využití krajiny studovaného území v období 1946–1960 (zdroj dat: ČÚZK, VGHMÚř, VÚV T. G. M., vlastní zpracování)

Obr. 7 Využití krajiny studovaného území v období 1960–2016 (zdroj dat: ČÚZK, VGHMÚř, VÚV T. G. M., vlastní zpracování)

padní svahy Pradědu. K dalšímu odlesňování docházelo v okolí Dědovy chaty. V oblasti Vysoké hole v tomto období horní hranice lesa klesala na všech svazích, bezlesí se zvětšilo. Poslední plochou odlesnění je východní svah od Velkého Máje jihozápadně po Pecný.

Srovnání vychází z topografické mapy Československé republiky (5-centimetrová mapa). Pro rok 1946 les nabýval hodnoty 82,45 km² a plocha bezlesí byla 8,40 km². V roce 1960 je vycházeno z vojenské topografické mapy. Pro tento rok les nabýval hodnoty 79,78 km² a plocha bezlesí činila 11,07 km². V období 1946–1960 došlo k odlesnění 3,40 km² a zalesnění 0,73 km² (obr. 6). Pro toto období je významný především odsun sudetských Němců z oblasti a s tím spojený zánik velkoplošné pastvy. Horské chaty sloužící jako zázemí pro pastvu byly přestavěny a rozšířeny pro rekreační účely (např. Ovčárna, Kurzovní).

3.4 Období 1960–2016

V tomto období docházelo k výraznějšímu zalesňování než odlesňování. Zalesněná plocha měla rozlohu 3,23 km², odlesněná plocha 0,57 km². K odlesňování docházelo nejvíce v oblasti vrchu Malý Děd, dalšími oblastmi odlesňování byla část jihovýchodního a severozápadního svahu Pradědu. Odlesněno bylo také údolí mezi Velkým Májem a Jelením hřbetem. Zalesněn byl hřbet mezi Malým Dědem a Pradědem, dále severozápadní a severovýchodní svah Vysoké hole a k dalšímu výraznému zalesnění došlo na jihozápadním, jižním a jihovýchodním svahu Pradědu.

Srovnání vychází z vojenské topografické mapy z roku 1960. Pro tento rok nabýval les hodnoty 79,78 km² a plocha bezlesí činila 11,07 km². Pro rok 2016 je vycházeno ze základní mapy České republiky, kdy les nabýval hodnoty 82,44 km² a plocha bezlesí byla 8,41 km² (obr. 7).

4 Závěr

V České republice nad horní hranici lesa vystupují pouze tři pohoří, a to Krkonoše, Hrubý Jeseník a Králický Sněžník (JENÍK, 1961). Horní hranice lesa v Hrubém Jeseníku a na Králickém Sněžníku má několik společných znaků a výrazně se liší od horní hranice lesa v Krkonoších. Významný rozdíl spočívá v rostlinném pokryvu. Studované území prošlo během zkoumaného období 180 let výraznými změnami historického využití krajiny. Horní hranice lesa se postupem času měnila a s ní i rozsah alpského bezlesí. Nejprve docházelo k výraznému odlesňování z důvodů těžby dřeva pro fungování průmyslových podniků. Přirozené zmlazení horského lesa bylo limitováno pastvou ovcí a skotu. Později docházelo k plánovaným pokusům o zalesnění.

Podle našich výsledků byl rozsah alpského bezlesí nad horní hranicí lesa kolem Pradědu plošně největší v roce 1846 (podle mapy stabilního katastru 17,25 km²). Tento fakt byl ovlivněn intenzivním využíváním vrcholové části Pradědské hornatiny pro pastvu ovcí a skotu a také intenzivní těžbou dřeva. Těžba dřeva byla v tomto období prováděna holosečemi, které sahaly až k horní hranici lesa. Naopak v roce 1946 byl rozsah bezlesí nejmenší (8,40 km²), možná i v důsledku utlumení antropogenních aktivit ve studovaném území během druhé světové války a dále v souvislosti s odsunem sudetských Němců z celé oblasti Jeseníků. V roce 1960 se rozsah alpského bezlesí opět mírně zvětšil (11,07 km²), možná i v souvislosti s rozvojem intenzivního využívání oblasti především pro rekreační účely (původně pastevecké a lovecké chaty se mění na velké rekreační objekty).

Poděkování

Zpracování tohoto článku bylo podpořeno projektem „Zapomenutá historie horských lesů Hrubého Jeseníku“ v programu Ministerstva kultury ČR NAKI II. projekt číslo DG18P02O-VV061.

LITERATURA

- BOHN, U. – NEUHÄUSL, R. – GOLLUB, G. – HETTWER, C. – NEUHÄUSLOVÁ, Z. – SCHLÜTER, H. – WEBER, H.: *Map of the Natural Vegetation of Europe. Scale 1 : 2 500 000*. Landwirtschaftsverlag, Münster 2002.
- DEMEK, J. – MACKOVČIN, P.: *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČR*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha 2006, s. 580.
- HOŠEK, E.: *K otázce vývoje škod abiotickými vlivy v lesích Hrubého Jeseníku*. Campanula 1970, č. 1, s. 13–21.
- JENÍK, J.: *Alpine grasslands of the Giant Mountains, Králický Sněžník Mountains and Jeseníky Mountains*. Academy of Science, Prague 1961, s. 132.
- ŠAMONIL, P. – VRŠKA, T.: *Trends and cyclical changes in natural fir-beech forests at the north-western edge of the Carpathians*. Folia Geobotanica, roč. 42, s. 337–361.
- ŠENFELDER, M. – MADĚRA, P.: *Population Structure and Reproductive strategy of Norway spruce (Picea abies L. Karst) above the Former Pastoral Timberline in the Hruby Jeseník Mountains, Czech Republic*. Mountain Research and Development, 2011, roč. 31, č. 2, s. 131–143.
- SKALOŠ, J. – WEBER, M. – LIPSKÝ, Z. – TRPÁKOVÁ, I. – ŠANTRŮČKOVÁ, M. – UHLÍŘOVÁ, L. – KUKLA, P.: *Using old military survey maps and orthophotograph maps to analyse long-term land cover Changes – Case study (Czech Republic)*. Applied Geography, 2010, roč. 31, s. 426–438.

Lovecké chaty, němé kroniky hor

Mgr. Zdeňka Jordanová, autorka webu Lovecké chaty v Jeseníkách

Dokud nevstoupíme do lesů, hor a strání, netušíme, jaké poklady skrývají. Pokud na poklady narazíme a propadneme jejich kouzlu, jsme ztraceni... A to se stalo mně... Už jako malá lesníková dcerka jsem zažívala neopakovatelné večery při svíčkách na loveckých chatách... Už jako dítě jsem se do chat zamilovala... Osud tomu chtěl a já začala zpracovávat webové stránky Lovecké chaty v Jeseníkách.¹

Historie

Nejstarší objekty, jednoduché kamenné boudy a lesní chýše, existovaly v horách již ve 14.–15. století. Jejich existence byla podmíněna velkou poptávkou po dřevě v souvislosti s těžbou rud a jedním z nejstarších řemesel, uhlířstvím.

Jeseníky byly vždy bohaté na zvěř, hodně se zde lovalo a k tomu bylo potřeba patřičného zázemí. Jednak se stavěly krmelce, seníky, později i jednoduché posedy, především pak ale chaty. Nejvíce jich vzniklo na přelomu předminulého a minulého století. Tehdejší rozmach výstavby chat jistě souvisel také s potřebou vypěstování „rychlého dřeva“ pro železárny. Lesní hospodářství začalo sahat až do nejvyšších poloh hor, kde se dříve rozvíjelo pastevectví, a tak některé chaty vznikly přebudováním kamenných objektů, které dříve sloužily právě pastevcům (např. zaniklá Tetřeví bouda, něm. Auerhahnbaude, ležící poblíž Ovčárny). Některé se postupně přebudovaly z přístřešků, jež stály v těsné blízkosti lesních školek (např. chata Ostravačka u Stříbrného potoka nebo Hraniční chata pod Hraničkami). Školek bylo v první polovině minulého století dostatek, neboť každé polesí si pěstovalo semenáčky a sazenice lesních dřevin pro svoji potřebu. Jako lovecké chaty začaly sloužit rovněž některé postupně zanikající uhlířské boudy (např. Uhlíř-

Chata Rösselbaude (Na Koničku), 30. léta, na snímku Alfred Schoss (SOKA Jeseník)

ka u Borového potoka, něm. Kohlbaude).

Nejvíce chat však bylo postavno nově a na velmi pečlivě vybraných lokalitách (např. Keprnická chata, něm. Glasebergbaude). I dnes se na mnoha z nich můžeme těšit krásným výhledům, i dnes můžeme obdivovat precizní provedení těchto úžasných staveb. V současné době si jen stěží dovedeme představit námahu spojenou s výstavbou chat a přístupových cest v horských partiích Jeseníků, kam se stavební materiál mohl dovážet jen koňským povozem, anebo byl vynášen ručně.

Keprnická chata (něm. Glasebergbaude) stála prokazatelně již v 90. letech předminulého století (foto autorka, 2020)

Ve většině případů se jedná o roubené stavby se sedlovou střechou. Stěna, u níž stojí komín, bývá obvykle vyzděná. Menší chaty většinou mají předsíň a jednu obytnou místnost s poschodovými postelemi. Častými jsou chaty se vstupní chodbou uprostřed a dvěma postranními místnostmi, z nichž jedna je kuchyň s kachlovými kamny včetně postelí a druhá slouží už jen jako ložnice (např. zaniklá Luční chata, něm. Wiesenbergbaude, dále zaniklá Sněžná chata pod Šerákem, něm. Schneebergbaude, nebo Maloklínská bouda, něm. Kleine Keilbaude). Mezi loveckými chatami můžeme pozorovat i takové, které připomínají vilky či zámečky s podkrovními místnostmi (např. zaniklá Rösselbaude na Koníčku či Arcibiskupská chata).

Poválečné období do roku 1992

Po odsunu původních obyvatel a znárodnění majetku přešly postupně lovecké chaty, které nebyly ještě ve vlastnictví Československých státních lesů a statků, s. p., do vlastnictví jejich nástupce Československých státních lesů, n. p.² Jednalo se především o chaty, které na území Jeseníků vlastnilo vratislavské arcibiskupství, Řád německých rytířů, rod Lichtenštejnů, Klei-nové, hrabě Harrach a další.

Poválečné období a doba „normalizace“ loveckým chatám nadmíru přály – mezi vrcholnými stranickými a státními pohlaváry bychom totiž našli mnoho myslivců. Lovecké chaty byly udržovány celoročně, nejvíce pak přirozeně v období jelení říje, kdy se do hor sjížděli prominenti z celého Československa. Mezi časté návštěvníky chat se počítali i zahraniční lovečtí hosté, kteří za odstřel zvěře tvrdě platili valutami. Povinnost starat se o chatu v daném revíru měl vždy příslušný lesník. Na říji musela být chata v dokonalém pořádku, musely se zkontrolovat střechy, komíny i celková konstrukce. V případě závad bylo třeba vše co nejdříve napravit, což nebyl problém, protože každé polesí mělo svoje stálé zaměstnance na pěstební a těžební činnosti, kteří v případě potřeby opravovali a čistili chodníky, prováděli opravy na chatách apod.

Od roku 1992 po současnost

Tyto objekty původně sloužily jako zázemí lovcům nebo lesním pracovníkům a brigádníkům, někdy i k rekreaci. Dnes, kdy se lovec díky bohaté síti lesních cest dostane rychle tam, kam potřebuje, chaty již tak využívané nejsou.

V roce 1992 přešla většina chat do vlastnictví nově vzniklého subjektu Lesy ČR, s. p., a se systémovými změnami došlo i ke změnám v užívání chat. Vznikly honitby, které se začaly pronajímat, často včetně chat. Někteří nájemci honiteb se o tyto objekty starali velmi dobře, jiní naopak údržbu zanedbávali a některé chaty úplně zanikly.

Většina loveckých chat se však zachovala a některé i ve své původní, více než stoleté kráse. Mnohé dokonce stále nesou své původní názvy, jen přeloženy do češtiny (např. chata Zaječí skok, něm. Hasensprungbaude, nebo Velkoklínská chata, něm. Grosse Keilbaude). Jiné pak byly pojmenovány podle významných osob (např. Opletalova chata, něm. Gebrechbaude, dostala název po prof. Opletalovi³ z brněnské lesnické fakulty, stejně tak Dykova chata, něm. Heinrichsbaude, po profesoru Dykovi⁴) či lokality (např. Podzámecká chata, něm. Schlossbergbaude, byla pojmenována podle blízkého vrcholu Schlossberg). Jinde chata dostala název podle místně vyskytující se zvěře, např. Srnčí chata, něm. Wutschierlingsbaude,⁵ nebo konstrukčního materiálu (např. Kamenná chata, něm. Steinbaude). Některé původní názvy byly nepřeložitelné (např. Gebrechbaude, kdy slovo Gebrech označuje v myslivecké mluvě kančí ryj neboli nos a tlamu).

Ve svém bádání se mimo jiné zaměřuji kromě vyhledávání chat podle starých map také na srovnání jejich původních a současných názvů. Rozsah tohoto článku neumožňuje zmínit veškeré chaty celých Jeseníků, proto v rozpracované tabulce v závěru článku uvádím srovnání pojmenovaných loveckých chat spravovaných od podzimu roku 1938 vatslavským arcibiskupstvím (uvedených v článku Wald-bauden im Kreisgebiet Freiwaldau und Freudenthal)⁶ se současným stavem.

Chata Na Příčné (Kvedlena), od níž se naskýtají překrásné výhledy na jesenickou stranu (foto autorka, 2020)

Většinu uvedených chat v tabulce by nám nejlépe představil Alfred Schoss,⁷ ve 30. letech vedoucí polesí na statcích vatslavského arcibiskupství. Naštěstí se zachovala Schossova pečlivě zpracovávaná alba s popisem lokalit.⁸ Po válce v souvislosti s protiněmeckými náladami bohužel docházelo k ničení fotografií a materiálů, které by dnes badatelé velice ocenily, Schossova alba jsou proto opravdovou vzácností. Psané kroniky chat se zachovaly jen ojediněle, zato jsou dodnes v některých chatách na stěnách čitelné zápisy v němčině, které můžeme za jistý druh kronik považovat.

Chata Silonka neboli Georgsbaude v dobách, kdy z jejího štítu shlížel erb vratislavského biskupa (reprofoto, Altvaterbote)

Zvláštní pozornost zasluhuje např. dnešní Silonova chata, něm. Georgsbaude, pojmenovaná po vratislavském biskupovi Georgu von Koppovi (1837–1914)⁹ a vystavěná v 90. letech předminulého století. Georgsbaude sloužila k ubytování vzácných hostů pana biskupa, a byla tak jedinou loveckou chatou, na které směl být umístěn velký erb vratislavského biskupství (po stranách s diecézním kloboukem a fialovými plášti), odlitý v železných v blízké Železné u Vrba pod Pradědem. S názvem Jiřího chata se dodnes na některých turistických mapách setkáváme. Zažil se však novodobý název Silonova chata, podle lesního rady Ing. Jana Slona (1897–1984),¹⁰ který si upravil příjmení na pro něj přijatelnější Silon. Přibližně 100 m od Georgsbaude pak stála jedna z mnoha dělnických chat, tzv. Arbeiterbaude, jež svůj název, Königsbaude, dostala nejspíš podle blízkého vrcholu Königskuppe (dnes Kamzičí vrch). Bohužel zanikla již před válkou.

Díky pravidelné údržbě a starostlivosti současných majitelů se snad budeme moci těšit kouzlu těchto jedinečných

objektů i nadále. S vrácením majetku církvi došlo totiž k významné změně ve vlastnictví chat i v přístupu k nim. Na území Jeseníků byla část loveckých chat původně patřících vratislavskému biskupství převedena buď do vlastnictví Biskupství ostravsko-opavského¹¹ (v případě, že se dané objekty nacházejí na území Moravskoslezského kraje), nebo do majetku Arcibiskupských lesů a statků Olomouc s. r. o.¹² (Olomoucký kraj). Biskupské lesy opravily všechny lovecké chaty, Arcibiskupské lesy nejen chaty opravují, ale dokonce na svých stránkách nabízejí vybrané objekty k ubytování. Chaty tak opět ožívají. Jak budou pokračovat v opravách svých chat Lesy ČR s. p., nejvíce postižené kůrovcovou kalamitou, ukáže čas.

Jestliže příroda včetně lesů, pasek, luk podléhá neustálé změně a přirozeně se obnovuje, množství a charakter loveckých chat můžeme považovat za poklad, který se zde více jak po jedno století zachoval téměř v nezměněné podobě. Jistě za to můžeme děkovat původním obyvatelům, kteří s láskou a vysokou odborností chaty stavěli.

POZNÁMKY

1. *Lovecké chaty v Jeseníkách* [online]. 2021 © [Citováno dne 20. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.lovecke-chaty-v-jesenikach.cz/>.
2. *Československé státní lesy a statky* [online]. Wikipedie. [Citováno dne 20. 6. 2021]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_st%C3%A1tn%C3%AD_lesy_a_statky.
3. NOVOTNÝ, Gustav: *Tři lesní inženýři. Josef Opletal, Karel Šiman a Gustav Artner*. Praha 2015, s. 15–181.
4. NOVOTNÝ, Gustav – RAKUŠAN, Ctirad – KOLEŠKA, Zdeněk: *Dyk, Antonín Václav*. In: Biografický slovník českých zemí, 15. Dvořák-Enz. Praha 2012, s. 500.
5. Můžeme se domnívat, proč tato arcibiskupská chata nesla svůj původní název. Výrazem Wütschierling nebo Wütschirling se označovala jedovatá rostlinka Tollkraut (v místním nářečí Dolkraut), česky zvaná pablen kraňský. Je možné, že v odlehlem místě byla tenkrát uměle vysazena nejspíš pro své léčebné účinky (v malých dávkách), nikoliv pro své halucinogenní (ve velkých dávkách).
6. MÜLLER, D. Max: *Waldbauden im Kreisgebiet Freiwaldau und Freudenthal*. Altvater – Zeitschrift des mähr.-schles. Sudeten-Gebirgs-Vereins. November/Dezember 1961, s. 143–145.
7. GROWKA, Květoslav: *Vzpomínky na Velkou válku javornického veterána Alfreda M. Schosse*. In: XIV. svatováclavské setkání v Jeseníku. Rozkvět Jesenicka v letech 1848–1918. Vlastivědné muzeum Jesenicka, Jeseník 2014, s. 74–84.
8. SOKA Jeseník, f. Schoss Alfred Michael, inv. č. 41, autor: Schoss Alfred Michael, Fotoalbum č. 5, datum vzniku: 1904–1944.
9. Více např. *Georg von Kopp* [online]. Wikipedie. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_von_Kopp.
10. Ing. Jan Slon, československý legionář bojující na italské frontě, později vládní ráda a ředitel Státních lesů ve Frýdku-Místku, se významně podílel na řízení lesního hospodářství. O něm např. VALNÍČEK, Svatopluk: *Něco málo o Ing. Janu Slonovi – Slonovi*. In: Hlasy muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm : vlastivědný časopis. Frenštát pod Radhoštěm 2011, roč. 28, č. 1–4, s. 69–70.
11. *Biskupské lesy* [online]. Dostupné z: <https://www.doo.cz/hospodarska-cinnost/biskupske-lesy.html>.
12. Arcibiskupské lesy a statky Olomouc s. r. o. [online]. Dostupné z: <https://alsol.cz/vlastnik/lesy/vlastnik>.

Revier	V roce 1939	V roce 2021	Revír
Johannesberg	Rösselbaude	zaniklá	Javorník
	Grabenwiesenbaude	?	
	Schwarzbergbaude	Pod Černou horou/Šestašedesátka	
Petersdorf	Spitzbergbaude	Pod Špičákem	Petrovice
Gurschdorf	Keilbaude	zaniklá Klínová	Skorošice
	Wiesbruchbaude	Jeřábčí	
	Hauptbergbaude	Na Treplu	
Setzdorf	Bornsteinbaude	Medvědí	Vápenná
	Wütschierlingsbaude	Srnčí	
	Langebergbaude	?	
Rothwasser	Nesselkoppenbaude	?	Červená Voda
Lindewiese	Schneebergbaude	zaniklá Sněžná	Lipová-lázně
	Fichtlichbaude	Smrčník	
Adelsdorf	Querlehnbaude	Na Příčné/Kvedlena	Adolfovice
	Mühlbachbaude	Mlýnská	
	Blasebalgbaude	Na Šumárníku	
	Ascherbettbaude	?	
	Brandlehnbaude	? Bysterská	
	Hohe Hügelbaude	? Bysterská	
	Glasebergbaude	Keprnická	
	Wütseifenbaude	Rudohorská	
	Schwarzeköppelbaude	Černohorka	
	Hirschgrabenbaude	zaniklá	
Thomasdorf	Hasensprungbaude	Zaječí skok	Domašov
	Scherichbaude	?	
	Urlichbaude	?	
	Brendelbaude	?	
	Kleine Keilbaude	Maloklínská	

Revier	V roce 1939	V roce 2021	Revír
	Grosse Keilbaude	Velkoklínská	
	Hubertusbaude	Hubertka	
Dittersdorf	Gaiersbergbaude	Jestřábí	Dětřichov
	Lochbergbaude	Na Bradle	
	Hirschwiesenbaude	Jelení palouk	
	Kreuzergrabenbaude	?	
	Sausumpfbau	?	
	alte Hirschwiesenbaude	zaniklá	
	Dreizehnerbaude	?	
Böhmischdorf	Göbelbaude	U Lesního domu	Česká Ves
	Drehlehnbaude	?	
	Schwarzbergbaude	Na Černé hoře	
Zuckmantel-Niklasdorf	Querbergbaude	?	Zlaté Hory – Mikulovice
	Bluenstollenbaude	?	
	Koppenbaude	?	
	Franskygründelbaude	?	
	Annabaude	?	
Reihwiesen	Oppabaude	Opavská	Rejvíz
	Auerhahnbaude	Tetřeví	
Herrmannstadt	Neunerbaude	Na Devítce	Heřmanovice
	Quarkseifenbaude	zaniklá	
Buchbergsthal	Heinrichsbaude	Dykova	Železná
	Hubertusbaude	Hubertka	
	Schützenkammbaude	Sťelecká	
	Johannes-Baude	Jánská	
	Hirschbad-Baude	Jelení	
	Rübsamenbaude	Ztracená	
	Dürrenbergbaude	zaniklá	
Gabel	Königsbaude	zaniklá	Vidly
	Georgsbaude	Jiřího/Silonova	
	Zitterflossbaude	Bařinská	

České lyžařské závody meziválečného období v Jeseníkách

Mgr. Michaela Kollerová, Vlastivědné muzeum v Šumperku

Česká organizovaná turistika se v oblasti Jeseníků začala výrazněji rozvíjet a prosazovat až po roce 1918. Do té doby zde téměř výhradně dominovala činnost německého Moravsko-slezského sudetského horského spolku (něm. Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein, MSSGV), založeného roku 1881 ve Frývaldově (dnešním Jeseníku). Odbory Klubu československých turistů (KČST), který v době vzniku samostatného československého státu oslavil třicet let své existence, byly postupně zakládány i v severomoravských a slezských městech. V roce 1920 tak vznikl odbor KČST v Zábřehu, o rok později v nedalekém Šumperku a Šternberku. Spolu s několika dalšími odbory se sdružily do Severomoravské župy KČST, jejímž předsedou byl zvolen Ing. Robert Srkal¹ ze Šumperka, kde také sídlilo ústředí župy. O několik let později se k ní připojily další odbory, a to opavský a českořebovský, župa změnila svůj název na Jesenickou a její ústředí bylo přestěhováno do Olomouce. Odtud pocházel i dlouholetý předseda župy Adolf Novotný, povoláním odborný učitel a nejen nadšený turista, ale také lyžař. Činnost župy se soustřeďovala zejména na propagaci turistiky v oblasti Jeseníků, vydávala mapy a průvodce. Jako hlavní župní tiskovina byl od roku 1929 vydáván *Jesenický turistický obzor*.² Když se od roku 1930 začaly na stránkách tohoto periodika objevovat zprávy o činnosti dalších žup KČST působících v oblasti Beskyd, změnil se titul na *Bezkydy, Jeseníky*. Po dalším rozšíření okruhu zde publikujících žup byl od roku 1937 zaveden název *Krásná zem*. Tolik stručně k historii župního periodika, z jehož obsahu byly čerpány mnohé poznatky uvedené i v tomto příspěvku.

Jedním z mnoha důležitých cílů KČST v oblasti Jeseníků se stalo vybudování tolik potřebného a dosud chybějícího zázemí pro české turisty. Navzdory mnohým překážkám se dařilo plány postupně realizovat. Od roku 1926 byly zatím k dispozici skromné prostory pronajatého cestářského domku na Červenohorském sedle. O dva roky později získali turisté hospodářský objekt na okraji Starého Města, který adaptovali na ubytovací zařízení. Chata byla slavnostně otevřena v červnu roku 1929.³ V roce 1933 si klub pronajal další objekt, a to Alfrédovu chatu v blízkosti Jelení studánky. A konečně roku 1935 byla dokončena a slavnostně uvedena do provozu velká chata KČST na Červenohorském sedle.⁴ Z připravovaného velkolepého projektu stavby hotelu v Ramzové však sešlo a plány na výstavbu dalších chat zhatily události podzimu roku 1938, které zároveň na několik let přerušily slibný vývoj české turistiky v Jeseníkách.⁵

Významnou roli ve vývoji české meziválečné turistiky sehrávalo také lyžování. V průběhu 20. let vznikaly při KČST lyžařské kroužky či odbory. Lyžaři v nich organizovaní mohli rovněž startovat na závodech pořádaných Svazem lyžařů Republiky československé (SL RČS), pokud svazu zaplatili registrační poplatek. Na sklonku roku 1930 vznikla Jesenická župa SL RČS, jejíž ústředí se nacházelo v Olomouci a předsedou se stal výše zmíněný A. Novotný, náčelníkem župy byl pak zvolen Karel Drlík.⁶ Lyžaři se ale organizovali také v rámci dalších, převážně tělovýchovných organizací.⁷

Když šumperský historik dr. Jiří Filip (1928–1995) zpracovával problematiku dějin české

turistiky v Jeseníkách, podařilo se mu do sbírek muzea v Šumperku postupně získat řadu exponátů vztahujících se ke zkoumanému tématu. Mezi nimi se také nachází soubor předmětů dokládající vývoj českého lyžování v Jeseníkách meziválečného období, který se původně spolu s dalšími doklady české turistiky nacházel v držení již zmíněného Karla Drlíka. Tento soubor zahrnuje z velké části fotografie a dále předměty faleristické povahy. Většinu z nich lze spojit přímo s konkrétními lyžařskými závody uskutečněnými v období 30. let. Následující řádky tyto jednotlivé akce českých lyžařů představí blíže, stejně jako doklady k nim, které dnes uchovává jí sbírky šumperského muzea. Ovšem cílem příspěvku není podat celkový přehled uskutečněných závodů, jako spíše na těchto několika vybraných příkladech poukázat na charakter českého lyžařského sportu v meziválečných Jeseníkách. Nakonec stránky dobového českého tisku se v zimním období zprávami o zdejších lyžařských aktivitách jen hemží.

Lyžařské závody Jesenické župy SL RČS ve Starém Městě (1931)

Jesenická župa SL RČS zorganizovala na počátku roku 1931 několik závodů ve Starém Městě. Tehdy panující přírodní podmínky byly shledány jako velmi vyhovující a nemalou roli při volbě místa hrála také skutečnost, že pro ubytování účastníků již bylo možné využít nedávno zprovozněnou chatu KČST. Župní závody v běhu na lyžích se konaly v neděli 18. ledna 1931 a startovat mohli jen členové župy. V předvečer závodů se na chatě uskutečnil večírek, kde mezi hosty nechyběli ani zástupci vedení Starého Města. Pro závody byly vytyčeny dvě trati. Delší měřila 15 km, kratší 7 km. Před cílem čekal na závodníky poněkud prudší sjezd. Kvůli místy namrzlému sněhu se mnozí lyžaři v cílovém úseku neubránili pádu, což se ale naštěstí obešlo bez vážnějších zranění. Závodníci se dělili do několika tříd, na kratší trati startoval dorost a ženy. Celkem se účastnilo 80 závodníků, z toho bylo 22 příslušníků armády. Průběh závodů byl v tisku hodnocen kladně. Události přihlíželo také mnoho diváků, mezi nimiž nechyběli ani místní, převážně němečtí obyvatelé.⁸

Nejlepší účastníci obdrželi medaile, jejichž autorem byl olomoucký sochař Karel Lenhart (1904–1978). Jedna z nich (obr. 1) je evidována ve sbírkách šumperského muzea a byla udělena za třetí místo v kategorii II. třídy, kterou obdržel lyžař Otto Kirsch z odboru KČST Krnov. Na aversu je v popředí postava lyžaře, napravo od něj praporek. V pozadí nalevo sjíždí další lyžař k praporku. Dvouřádkový nápis *JESENICKÁ ŽUPA / SVAZU LYŽAŘŮ RČS* se nachází pod nohama předního lyžaře a zcela při dolním okraji je čitelná signatura s datací. Revers uvádí údaje o místě a datu konání a umístění v pořadí vítězů. Medaile má 50 mm v průměru.⁹

Obr. 1 + 1a Medaile Jesenické župy Svazu lyžařů RČS k závodům ve Starém Městě, 1931 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

Již za měsíc po uspořádání výše uvedené akce se ve Starém Městě konaly první veřejné závody Jesenické župy SL RČS. O víkendu 14. a 15. února lyžaři měřili své síly v běhu na dvou různě dlouhých tratích a na programu byly také skoky. V sobotu odpoledne byl odstartován závod v běhu na delší trati měřící 16 km. Bohužel úspěšnost závodníků nebyla v tu chvíli jen

otázkou jejich připravenosti a kondice, ale také odolnosti vůči rozmarům počasí, foukal totiž silný vítr. I přes nepříznivé podmínky nedojelo do cíle pouze sedm ze 73 startujících závodníků. Ani tentokrát nechyběli v jejich řadách vojáci. V závěru prvního dne závodů byl na chatě KČST uspořádán večírek. Nedělní dopoledne se uskutečnily závody na kratší, osmikilometrové trati. Závodní program pak vyvrcholil odpoledním soubojem 17 skokanů o stupně vítězů. Zdejší můstek si sportovci velmi pochvalovali, neboť jeho konstrukce umožňovala docílit při skoku vzdálenosti až 35 m.¹⁰

Sokolské lyžařské závody v Sobotíně v roce 1931

O uspořádání lyžařských závodů na počátku roku 1931 usilovala také tělovýchovná jednota Sokol. Avšak ubytovací kapacity chaty KČST ve Starém Městě byly stále beznadějně vyčerpány, takže nakonec byla vybrána jiná lokalita. Závody se tak odehrály 8. února 1931 v Sobotíně. K závodu se přihlásili lyžaři z Olomoucké, Severomoravské i Slovácké župy Sokola, například

Obr. 2 Účastnický odznak lyžařských závodů v Sobotíně, 1931 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

členové opavského odboru ale tyto závody vynechali z důvodu obtížnějšího dopravního spojení. Na start se nakonec postavilo 40 závodníků. Ženy a dorostence čekala čtyřkilometrová trať. Muži do 20 let pak závodili na osmikilometrové trase, ještě o 5 km delší trať byla vytyčena pro muže nad 20 let. Ubytování bylo zajištěno v místní české prázdninové osadě.¹¹ S těmito závody lze s největší pravděpodobností spojit drobný mosazný účastnický odznak o průměru 25 mm (obr. 2), který byl do sbírek šumperského muzea zapsán na počátku 90. let. Rešerší dobového tisku se nepodařilo zjistit informace o jiném lyžařském závodě konaném stejného roku v této lokalitě. Odznak znázorňuje lyžaře ve skoku, v pozadí jsou naznačeny zalesněné svahy. Z rubu je připevněna připínací jehlice a pod ní je vyryt nápis *Sobotín 1931*.¹²

Závody brannosti na Červenohorském sedle (1937)

Koncem února roku 1937 se na Červenohorském sedle uskutečnily první lyžařské závody brannosti, které z pověření rady českých národních, sportovních a tělovýchovných organizací pořádala Jesenická župa SL RČS. V době stupňujícího se národnostního napětí bylo na tuto akci pohlíženo nejen jako na sportovní událost, ale zároveň se měla stát manifestací národní soudržnosti a ochoty bránit vlast. Nakonec i hlavní motto závodů znělo „*Brániti vlast, její bytí a nezávislost*.“ Nad akcí převzal záštitu zemský prezident dr. Jan Černý a divizní generál Vojtěch Luža. V čestném předsednictvu zasedli velitel šumperské posádky plk. Karel Čejka, dále starosta města Zábřeh dr. Jaroslav Koutecký, starosta Severomoravské sokolské župy Joža Malý, berní ředitel ze Zábřehu František Reichl, šumperský okresní hejtman dr. František Novotný, Národní jednotu zde zastupoval prof. Jan Springer a vedení Jesenické župy KČST její místopředseda dr. Karel Velebil. Zájem lyžařů o účast na závodech byl značný. Ke startu se nakonec postavilo 96 tříčlenných hlídek, tedy celkem 288 závodníků. Každý z nich musel být vybaven předepsanou zátěží a projet úplně celou vytyčenou trať. Závodníci byli rozděleni do celkem pěti kategorií. První tři kategorie, z nichž jedna byla vyhrazena pro vojáky a další dvě pro dospělé civilní lyžaře, absolvovaly závod na 20 km dlouhé trati. Její start byl v Ostružné a cíl na Červenohorském sedle. Kratší desetakilometrová trasa byla v okolí sedla vytyčena pro závodníky z řad dorostu ve věku od 16 do 20 let soustředěných ve dvou zbývajících kategoriích. Vlastnímu konání závodů předcházely uvítací večírky uspořádané v sobotu 27. února jednak na chatě KČST na Červenohorském sedle, jednak v Ostružné. V prve zmíněné chatě se slavnostního večera účastnili také

zástupci armády a okresních správ. Vydavatelství deníku *Pozor* předalo organizátorům putovní pohár pro vítěze. Běžci ranní štafety z Červenohorského sedla na Ostružnou si převzali státní vlajku, se kterou se také hned v neděli ráno 28. února vydali na cestu. V Ostružné odstartoval závod na dvacetikilometrové trase o půl desáté dopoledne, tou dobou již na kratší trati poměřovali své síly dorostenci. Podmínky však nebyly úplně ideální, nastala totiž obleva a orientaci závodníků na trati zhoršovala mlha. Závodům přihlíželo mnoho nadšených návštěvníků, z nichž mnozí byli sami lyžaři. Dle zpráv v dobovém tisku se jich mohlo na místě sejít okolo 1 500. Na programu prvních závodů brannosti bylo rovněž slavnostní manifestační defilé lyžařů, které bylo zahájeno ve tři hodiny odpoledne. Před tribunou, na níž usedli zástupci armády, okresních správ a další čestní hosté, prošlo více než 600 českých lyžařů. Po skončení defilé byly předány ceny nejlepším závodníkům. Putovní pohár si převzala vítězná hlídka vojáků z hraničářského praporu ze Žamberku, dále byly rozdány plakety a další věcné ceny. Poté následovalo vyvěšení státní vlajky a zazněla státní hymna, po níž si přihlížející vyslechli proslovy. Za armádu promluvil divizní generál Janáček, v zastoupení zemského prezidenta dr. Černého hovořil šumperský okresní hejtman dr. František Novotný a v zastoupení Sokola a legionářů poslanec národněsocialistické strany Alois Bábek.¹³

Zmíněný putovní pohár (obr. 3) se dnes nachází ve sbírkách šumperského muzea. Je zhotoven z alpaky a sestává z vlastního poháru a víčka. Noha poháru je vsazena do černého kruhového podstavce, korpus poháru se směrem k hornímu okraji rozšiřuje. V jeho horní polovině je vyryt v několika řádcích nápis *PUTOVNÍ POHÁR / LYŽAŘSKÝCH ZÁVODŮ BRANNOSTI / NA JESENÍKÁCH / DENÍKU POZOR*. Víčko poháru tvoří vrchlík koule, k němuž je pomocí šroubků připevněna soška atleta se zdviženou pravíci, v níž třímá vavřínový věnec. Bohužel na povrchu poháru se již podepsal zub času.¹⁴ V dobových novinových zprávách byla také nalezena zmínka o vydání drobné brožury k tomuto závodu, která v sobě zahrnovala propozice závodu, dále texty vícero autorů, mezi nimi např. Adolfa Novotného, a byla doprovázena fotografiemi. Drobný tisk *Navštivte Jeseníky s podnázvem První hlídkové závody brannosti s manifestačním srazem českých lyžařů a sjezdem přátel Jeseníků na Červenohorském sedle 27. - 28. února 1937* byl dohledán v knihovně Státního okresního archivu v Šumperku.¹⁵

Obr. 3 Putovní pohár deníku *Pozor* pro vítěze závodů brannosti, 1937 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

Závody o Stříbrnou jesenickou lyži (1935–1937)

Od roku 1935 byly v oblasti Jeseníků pořádány také závody o Stříbrnou jesenickou lyži KČST. Odbory organizované v Jesenické župě tohoto klubu se v jejich pořádání střídaly a místo konání bylo také pokaždé jiné. První závody se uskutečnily v roce 1935 na Ramzové a jejich uspořádání bylo svěřeno frývaldovskému odboru. Přihlášky posílali lyžaři k rukám Antonína Sousedíka, přednosta poštovního úřadu ve Frývaldově. Pro lyžaře organizované v KČST byly tyto závody povinné, dále se mohli hlásit závodníci ze SL RČS. Původně zvolený termín 10. února musel

být přeložen kvůli nepříznivým podmínkám. Startovalo se nakonec až 3. března a účastnilo se 45 závodníků. Dopoledne se uskutečnily závody v běhu na lyžích na dvou tratích dlouhých 18 a 8 km. Delší trasa vedla nad Petříkovem směrem ke Kolštejnu (Branná) a obecnost mohlo vcelku dobře sledovat dění po celé její délce. Odpoledne závody pokračovaly disciplínou ve sjezdu dvoukilometrového úseku. Putovní cenu, tedy Stříbrnou jesenickou lyži, získal olomoucký závodník Lehnert, nejlepšímu lyžaři z řad dorostu byla předána rovněž putovní cena dr. Bastla a dr. Menzela. Obdržel ji mladík Hamppl z KČST Zábřeh. Jistě není bez zajímavosti, že u příležitosti konání tohoto závodu bylo zhotoveno i poštovní razítko s textem *Frývaldov – Freiwaldau – I. závod o Stříbrnou jesenickou lyži KČST*. Otisk razítka (otiskovalo se modrou barvou) bylo možné získat na místě konání závodů nebo ještě několik

dní poté ve Frývaldově. Prvnímu závodníku byla také v tisku věnována poměrně značná pozornost, která v dalších letech již tak výrazná nebyla.¹⁶ Podruhé se závody konaly na Červenohorském sedle 8. března 1936 a jejich organizace se ujalo župní ústředí v Olomouci. Podmínky a délka tratí byly vesměs stejné jako u předešlého ročníku, jen sjezdová dráha se o 500 m zkrátila.¹⁷ Pro uskutečnění třetího ročníku závodů v roce 1937 byla vybrána Alfrédova chata a pořadatelem se tentokrát stal odbor KČST v Bruntále. Ke startu 24. ledna nastoupilo 55 závodníků. Celkově byl průběh akce, která byla navíc spojena také se župním přeborem SL RČS, hodnocen jako zdařilý. Nezůstalo ovšem bez povšimnutí, že především olomoučtí lyžaři se vůbec nedostavili a upřednostnili jiné závody konané ve shodnou dobu.¹⁸ Ředitelem závodů byl stanoven Karel Drlík, díky čemuž je dnes možné ve sbírkách šumperského muzea prohlížet snímky zachycující okamžiky u Alfrédovy chaty před startem. K ostatním závodům o Stříbrnou jesenickou lyži již žádné doklady muzeum neneviduje.¹⁹ Počtvrté se o Stříbrnou jesenickou lyži bojovalo 27. ledna 1938 opět na Červenohorském sedle a souběžně s nimi byl pořádán přebor Jesenické župy KČST.²⁰ V té době se však již veškeré síly a pozornost upíraly k organizaci celostátního přeboru KČST, o němž pojednávají následující řádky.

Celostátní přebor KČST na Červenohorském sedle (1938)

O víkendu 12. a 13. února 1938 byl pořádán VIII. celostátní přebor KČST na Červenohorském sedle. Akci organizovalo ústředí závodu sídlící v Olomouci. Přebor byl součástí oslav padesátileté existence KČST, vzbuzoval tedy mnohem větší pozornost než předchozí ročníky. Nad akcí převzal záštitu prezident republiky dr. Edvard Beneš, kterého zastoupil ministr průmyslu a obchodu Rudolf Mlčoch. Předpokládalo se nejen značný zájem lyžařů postavit se na start, ale také příliv mnoha nadšených diváků. Z tohoto důvodu byly ve spolupráci se železničáři posilovány vlakové spoje do oblasti Jeseníků. Účastníci závodů byli ubytováni v chatě KČST na sedle. V sobotu

Obr. 4 Na startu závodů o Stříbrnou jesenickou lyži u Alfrédovy chaty, 1937 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

12. února ve dvě hodiny odpoledne odstartoval závod ve sjezdu. Soutěžilo se na trati dlouhé 2,5 km a své síly změřili zvláště muži, ženy, dorost a vojáci. Zúčastnilo se 140 závodníků. Sobotní večer se pak v klubové chatě konal uvítací večírek. Daleko větší pozornosti se ale dostávalo slavnostní recepci konané v kavárně Priessnitzova sanatoria na Gräfenberku. Sem totiž přijel již zmíněný ministr

Obr. 5 Ministr Mlčoch během projevu před chatou KČST, vpravo stojí A. Novotný a dr. Pásek (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

mlčoch, spolu s nímž se večera účastnili zástupci zemské a vojenské správy, představitelé sportovních organizací včetně olympijského výboru, chybět nemohl ani předseda KČST dr. Pavel Pásek. Dostavil se také hejtman frývaldovského okresu Květoslav Růžička a starosta města Frývaldova Josef Drescher. V úvodu večera vystoupil mužský pěvecký sbor z Olomouce (tzv. šestnáctka) s písní *Moravěnko, máti drahá*. Následné projevy ministra a dalších přítomných hostů byly přenášeny rozhlasem.²¹ V průběhu večera byl stuhou dekorován prapor frývaldovského 7. hraničářského pluku. Na závěr zazněla státní hymna. Nedělní dopoledne bylo vyhrazeno přeboru odborových i župních tříčlenných hlídek. Startu závodů předcházelo slavnostní zahájení. Pod vyvěšenými státními a klubovými vlajkami zazněl okolo osmé hodiny ranní další projev ministra Mlčocha, který jako předešlého večera vysílal rozhlas, a zástupců KČST. Poté již začaly vlastní závody, během nichž startovalo 82 přihlášených hlídek. Mužské hlídky zdolávaly trať dlouhou 18 km, která začínala a končila na sedle. Měla tvar osmy a křížila se u chaty. Ženy a dorost čekala kratší, osmikilometrová trať. Župní přebor byl vyhrazen pouze mužům. Na vítěze čekala putovní cena a tři nejlepší lyžaři obdrželi také plakety a další věcné ceny. Nedělní odpo-

ledne již patřilo závodům ve skoku na lyžích. Můstek byl postaven předchozího roku nedaleko chaty stavitelem Karlem Čunderlem ze Šumperka. Ke startu se přihlásilo 34 skokanů, zájem o účast měli i zahraniční sportovci. Vítězem se stal člen SK Slavia Praha Lukeš, jehož vítězný skok překonal 39 m.²²

Ve sbírkách šumperského muzea jsou k celostátnímu přeboru KČST v roce 1938 uchovávány jedna medaile, dvě plakety a také nevelký soubor fotografií, na nichž je zachyceno především zahájení závodů před chatou na Červenohorském sedle.²³ Medaile (obr. 6) byla udělována po závodech ve skoku. Je zhotovená z mosazi a měří v průměru 46 mm. Plochu aversu vyplňuje postava skokana ve fázi letu, v dolní části je naznačena silueta zasněženého lesa. Doplň-

Obr. 6 Medaile pro vítěze závodů ve skoku na lyžích, 1938 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

Obr. 7 Putovní cena pro vítěze závodu ve sjezdu, 1938 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

k této plaketě lze vyčíst, kam se destička poděla. Když byl totiž Karel Drlík během války vězněn, jeho manželka ji raději odstranila.²⁵

Ke sjezdovým závodům je evidována ještě jedna malá bronzová plaketa (obr. 8) o rozměrech 63 x 50 mm, která byla udělena za 1. místo. Na aversu je znázorněna postava lyžaře sjíždějícího svah mezi praporky, za ním pak silueta lesa. Na reversu krátký text Jeseníky 1938.²⁶

Sbírký šumperského muzea zahrnují ještě mnohé další doklady vývoje českého lyžování v oblasti Jeseníků v první polovině 20. století. Ne všechny evidované plakety a medaile se dosud podařilo spolehlivě určit a ztotožnit s konkrétním závodem. Některé svým časovým zařazením již vybočují z nastaveného rámce tohoto textu. Soubor fotografií dále obsahuje i snímky z různých lyžařských kurzů, provádění zimního značení nebo jen momentky z lyžařských výprav na oblíbená místa. O českém meziválečném lyžování v Jeseníkách by se tak jistě dal sepsat mnohem rozsáhlejší text, který by se k jeho historii vyjádřil podrobněji. Předchozí řádky tak přinášejí pohled alespoň na ty nejvýznamnější události, kterých se čeští lyžaři mohli mezi dvěma světovými válkami na svazích jesenických hor zúčastnit.

Obr. 8 Plaketa pro vítěze závodu ve sjezdu, 1938 (Vlastivědné muzeum v Šumperku)

no o údaje o umístění závodu a v jaké kategorii: *I. VEŘ. ZÁV. / SKOK. ST.*, na reversu pouze nápis *Přebor KČST 1938*.²⁴

Dalším z dokladů konání přeboru je putovní cena závodu ve sjezdu. Jedná se o obdélnou bronzovou plaketu (obr. 7) o rozměrech 197 x 233 mm, na níž se nachází reliéfně vyhotovená postava lyžaře při sjezdu. Plaketa je vsazena pomocí šroubků do mramorové desky, která je doplněna o podstavec z téhož materiálu. Na podstavci jsou patrné otvory po šroubcích, jimiž byla upevněna destička se jménem protektora závodu, prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše. Z evidenční karty příslušné

POZNÁMKY

1. Ing. Robert Srkal (1882–1940) byl technický rada, který již před první světovou válkou žil v Šumperku. V roce 1919 se stal vládním komisařem města. Byl velmi aktivní na poli kulturního a společenského života české menšiny, působil v Národní jednotě, Sokolu a také KČST. Na počátku 30. let byl služebně přeložen do Ostravy. Na počátku druhé světové války byl zatčen gestapem, uvězněn v koncentračním táboře Oranienburg, kde v březnu roku 1940 zemřel. V roce 1946 mu bylo uděleno čestné občanství města Šumperka in memoriam. Viz *Šumperské portréty (S-U)*. [online]. Dostupné z: <http://muzeum-sumperk.cz/domains/muzeum-sumperk.cz/index.php/cs/publikace/sumperske-portrety/s-u> [citováno 21. 5. 2021].
2. Vydávání tohoto periodika navazovalo na časopis, resp. věstník odboru KČST v Opavě, který v letech 1927–1928 vycházel pod názvem *Slezský turistický obzor*.
3. Zpráva o slavnostním otevření např. *Slavnost otevření naší turistické chaty ve Starém Městě pod Sněžníkem*. Jeseníký turistický obzor. Olomouc 1929, roč. 3, č. 7, s. 1–3; Objekt se nachází nedaleko vlakového nádraží a stále slouží rekreačním účelům, v současnosti pod názvem Uničovka.
4. *Otevření české chaty na Červenohorském sedle 28. září t. r.* Moravský sever. Zábřeh 4. 10. 1935, roč. 35, č. 44, s. 2.
5. FILIP, J.: *Historie a současnost turistiky v okrese Šumperk*. Šumperk 1988, s. 20–23.
6. Karel Drlík se roku 1906 narodil v obci Zvole nedaleko Zábřehu. Pracoval jako železničář, v meziválečném období několikrát změnil své působiště. Ve 30. letech žil v Krnově, posléze v Bruntále.
7. FILIP, J.: c. d., s. 24–25; DVOŘÁČEK, L. a kol.: *Historie šumperského sportu*. Šumperk 2012, s. 368–369. Zpráva o vzniku Jesenícké župy Svazu lyžařů RČS uveřejněna v časopise *Bezkydy, Jeseníky*. Opava 1931, roč. 5, č. 1–2, s. 23.
8. *Závody Jesenícké župy Svazu lyžařů RČS*. Bezkydy, Jeseníky. Opava 1931, roč. 5, č. 1–2, s. 18–19; *Župní závody Jesenícké župy Svazu lyžařů RČS ve Starém Městě pod Sněžníkem*. Pozor. Olomouc 20. 1. 1931, roč. 38, č. 16, s. 6.
9. Evidováno ve Sbírce šumperského muzea v Šumperku, podsbírcе historické, pod inv. č. H 14161.
10. *První veřejné závody Jesenícké župy Svazu lyžařů RČS*. Bezkydy, Jeseníky, Opava 1931, roč. 5, č. 3, s. 52–53.
11. Krátká zpráva o konání závodů uveřejněna v časopise *Bezkydy, Jeseníky*. Opava 1931, roč. 5, č. 3, s. 59; dále v periodiku *Moravský večerník*. Olomouc 10. 2. 1931, roč. 10, č. 34, s. 6.
12. Evidováno ve Sbírce šumperského muzea v Šumperku, podsbírcе historické, pod inv. č. H 22437.
13. DVOŘÁČEK, L. a kol.: c. d., s. 369; *Národní a sportovní manifestace českých lyžařů v Jeseníkách*. Pozor. Olomouc 25. 2. 1937, roč. 44, č. 56, s. 6; *Manifestace 1500 českých lyžařů v Jeseníkách*. Pozor. Olomouc 1. 3. 1937, roč. 44, č. 60, s. 4; NOVOTNÝ, A.: *K prvnímu závodu brannosti v Jeseníkách dne 28. února 1937*. Moravský sever. Zábřeh 26. 2. 1937, roč. 37, č. 9, s. 1–2; *První lyžařské závody brannosti*. Moravský sever. Zábřeh 2. 4. 1937, roč. 37, č. 14, s. 6.
14. Evidováno ve Sbírce šumperského muzea v Šumperku, podsbírcе historické, pod inv. č. H 14164.
15. *Národní a sportovní manifestace českých lyžařů v Jeseníkách*. Pozor. Olomouc 25. 2. 1937, roč. 44, č. 56, s. 6.
16. Zprávy o průběhu závodu byly otištěny v deníku *Pozor*, 1937, roč. 44, vydání z 8. 2., 27. 2., 2. 3., 3. 3. a 4. 3.
17. O závodech informoval deník *Pozor*, 1936, roč. 43, vydání ze dne 1. 3., 3. 3. a 9. 3.
18. *Třetí závod o stříbrnou jesenickou lyži*. Pozor. Olomouc 25. 1. 1937, roč. 44, č. 25, s. 4; *Něco zde není v pořádku!* Pozor. Olomouc 27. 1. 1937, roč. 44, č. 27, s. 6.
19. Evidováno ve Sbírce šumperského muzea v Šumperku, podsbírcе historické, pod inv. č. H 14139 a H 14140.
20. *Přebor jesenícké župy Svazu lyžařů*. Pozor. Olomouc 20. 1. 1938, roč. 45, č. 19, s. 6.
21. Zpráva o závodech i projev ministra Mlčocha na slavnostním večeru v lázních otištěn v článku *Ministr obchodu Mlčoch o významu turistiky*. Moravský deník. Olomouc 13. 2. 1938, roč. 33, č. 37, s. 2.
22. *Národní a státní význam lyžařského přeboru KČST na Jeseníkách*. Pozor. Olomouc 14. 2. 1938, roč. 45, č. 44, s. 4; NOVOTNÝ, A.: *Po VIII. lyžařském přeboru KČST*. Krásná zem. Opava 1938, roč. 12, č. 2, s. 23; *VIII. lyžařské závody KČST na Jeseníkách 12. - 13. II. 1938*. Moravský sever. Zábřeh 18. 2. 1938, roč. 38, č. 7, s. 4.
23. Evidováno ve Sbírce šumperského muzea v Šumperku, podsbírcе historické, inv. č. H 14145.
24. Tamtéž, inv. č. H 14162.
25. Tamtéž, inv. č. H 14163.
26. Tamtéž, inv. č. H 14166.

Drama rumunského pilota u Jelení studánky

Pavel Macháček, Vlastivědné muzeum Jesenicka

Září patří v nejvyšších moravsko-slezských horách k nejkrásnějším měsícům roku. Panuje stále počasí s blankytným nebem, slunce již nepálí, ale jen hřeje. Zlátnoucí tráva na hřebenech pohupující se v jižním vánku vytváří dojem písčiny pláží vystupujících z temného moře hustých lesů. Průzračný vzduch umocňuje rozhled do údolí a vsi s městečky připomínají korálky poztrácené v údolí.

Výjimka však potvrzuje pravidlo, a tak neděle 12. září 1926 nepatřila k těm obvyklým. Mlha připomínala rozlité mléko a viditelnost byla jen na pár kroků. Přesto se našli nadšenci, kteří i v takovém počasí vyrazili na procházku v naději, že nahoře nad mraky spatří slunce a naskytne se jim nezapomenutelný výhled na bílou peřinu. Patřil k nim i rýmařovský typograf Karel Hříbal, který šel s manželkou Josefínou od Jelení studánky na Jelení hřbet. Náhle uslyšeli hluk letadla, který se zdál být tak blízko, že se raději instinktivně vrhli na zem. Řev leteckého motoru však náhle přerušil náraz a praskot. Když vše utichlo, opatrně se zvedli a vyrazili ve směru, kde tušili, že se odehrála tragédie. Po několika krocích skutečně našli havarovaný dvojplošník, ve kterém spatřili zkrvaveného člověka bez známek života. Druhý člen posádky s poraněným obličejem a zlomenýma nohama ležel opodál.

To už na místo havárie dorazil i vojenský lékař MUDr. Egon Honsig z Opavy, který si toho dne shodou okolností také vyšel na hřebeny. Když zjistil, že neznámý pilot z otevřených zlomenin silně krvácí, rány mu provizorně zafixoval a ovázal. Karel Hříbal běžel mezitím na tři kilometry vzdálenou Alfrédovu chatu pro pomoc. Jakmile vzrušeným hlasem sdělil přítomným, co se stalo, vyrazila s ním nahoru skupina dobrovolníků, aby na improvizovaných nosítkách snesla oba zraněné aviatiky do chaty. Zatímco muž zaklíněný v letadle během transportu zemřel a byl provizorně uložen v kůlně chaty, pilota se zlomenýma nohama naložili na povoz lesní správy a převezli do rýmařovské nemocnice.

Tam se jej ujal primář MUDr. Julius Böse, chirurg s mnoha zkušenostmi z první světové války. Při operaci mu asistoval MUDr. František Kux. Vzhledem k vážnosti zranění, době prodlení do lékařského zákroku, rozvoji infekce a skromnému vybavení malé regionální nemocnice musely být nakonec zraněnému, jenž byl identifikován jako rumunský pilot Gheorghe Bănciulescu, amputovány obě nohy.¹

V rýmařovské nemocnici také vyplynuly na povrch dnes jen stěží uvěřitelné okolnosti nešťastného letu obou mužů. Kapitán Gheorghe Bănciulescu se spolu s mechanikem Romeem Popescem zúčastnil 22. srpna 1926 závodu o pohár knížete Bibesca,² jehož cílem bylo co nejrychleji proletět trasu Bukurešť–Paříž. Na odměnu ve výši 10 000 franků však zmiňovaná dvojice nedosáhla, neboť ji cestou postihly technické problémy jejich stroje.

K návratu domů odstartoval Gheorghe Bănciulescu 12. září z Paříže. V letounu jej tentokrát místo Popesca doprovázel pilot a mechanik Ioan Stanciu, jemuž manželka v Rumunsku právě porodila první dítě a on v noci před odletem přemluvil Bănciulesca, aby jej vzal s sebou. Na

Pilot Gheorghe Bănciulescu na snímku z roku 1927 (Wikipedia)

cestu se vydali letounem Potez XXV³ zapůjčeným leteckou společností CFRNA.⁴ Trasa jejich letu měla vést přes Štrasburk, Lince, Vídeň a Budapešť do Bukurešti.

Nad rakouským územím u Lince se však zhoršilo počasí a letoun se dostal do husté oblačnosti. V době, kdy letectví mělo za sebou teprve první nesmělé krůčky a piloti se mohli spolehnout pouze na svůj zrak a několik málo nepřilíš přesných přístrojů, nabrali oba letci špatný kurz k severovýchodu a dostali se až nad Jeseníky, kde z jihu narazili do hlavního hřebene nedaleko Jelení studánky.

Gheorghe Bănciulescu se narodil roku 1898 ve městě Jasy (rum. Iași). Jeho otec byl důstojník královské armády a Gheorge se rozhodl vydat v otcových stopách. Teorii vystudoval na vojenské škole, praxi prožil v zákopech první světové války. Z nich také viděl letecké souboje odehrávající se nad frontou a rozhodl se, že se stane pilotem. Jeho vzorem a mentorem byl úspěšný válečný pilot Nicolae Tănas, díky němuž na sklonku války absolvoval pilotní školu. Pilotní průkaz získal Gheorghe Bănciulescu v roce 1919 a brzy se stal jedním z nejlepších rumunských pilotů. O rok starší Ioan Stoicu

absolvoval pilotní školu v roce 1924 a do Francie odešel o rok později – na stáž do továrny Lorraine-Dietrich, která vyráběla letecké motory. Protože se první polovina letu vyvíjela pro oba aviatiky mimořádně příznivě, rozhodli se v něm pokračovat i za snížené viditelnosti, což se jim stalo osudným. Zatímco Ion Stoicu havárii letounu nepřežil, Gheorghe Bănciulescu byl po více jak měsíčním pobytu v rýmařovské nemocnici⁵ přepraven do vlasti, kde absolvoval doléčení a rekonvalescenci v bukurešťské nemocnici.

Přes těžké zranění se nechtěl vzdát svého snu, aby mohl znovu usednout do kokpitu letadla. Protože ho však dřevěné protézy bolely, odjel do Mnichova, kde mu v rehabilitačním centru vyrobili odpružené hliníkové protézy. Po nezměrném úsilí a překonání značných bolestí se po roce znovu naučil chodit a požádal o opětovné zařazení do služby u letectva. Jako uznávaný odborník snadno získal místo ředitele letecké společnosti, avšak pilotní průkaz mu v Rumunsku odmítli obnovit. Využil proto možnosti odjet se svou španělskou manželkou a dcerou na stáž do Francie, kde se seznamoval s výrobou letadel. Zde v červenci roku 1927 znovu usedl do kabiny letounu a dokázal, že protézy na jeho umění nemají žádný vliv. Stal se tak prvním člověkem na světě, který létal s amputovanými nohama, a ohlas jeho heroického výkonu byl obrovský. Francouzský prezident Louis Barthou mu v říjnu stejného roku udělil nejvyšší francouzské vyznamenání – Řád čestné legie. Když se pak na jaře roku 1928 konal na bukurešťském letišti Băneasa letecký den, předvedl Gheorghe Bănciulescu ti-

Pilot Gheorghe Bănciulescu s primářem rýmařovské nemocnice MUDr. Juliem Bösem a lékařem MUDr. Františkem Kuxem (zdroj: Petr Balcárek)

Pomník leteckému neštěstí v areálu rýmařovské nemocnice (foto: Marek Palys)

sícockám nadšených diváků své akrobatické vystoupení. A nejen jim, létal po celém světě a všude dokazoval, že se dá s protézami nejen žít, ale i létat. V roce 1928 na sebe upozornil přeletem napříč Středozezemním mořem a svými výkony se zařadil mezi nejlepší světové piloty. Vedle role zkušebního pilota, propagujícího svými dálkovými lety výroby rumunského leteckého průmyslu,⁶ působil v následujících letech jako generální sekretář Rumunského královského aeroklubu. V této funkci na podzim roku 1933 slavnostně zahájil pravidelný provoz na lince Praha–Bukurešť a setkal se při té příležitosti s přáteli z Československa. V říjnu roku 1934 při letecké show ve Washingtonu, konané pod záštitou Mezinárodní letecké asociace, nastoupil do letadla, které bylo pro něj zcela neznámé, a převedl ohromným divákům úžasnou demonstraci své akrobatické virtuozity.

V polovině 30. let uvažovalo vedení letecké společnosti Air France o zavedení letecké linky z Paříže na ostrov Madagaskar a najalo si právě

Gheorghe Bănciulesca, aby s týmem spolupracovníků trasu zmapovali a vybrali nejvhodnější letecké koridory. Spolu s Bănciulescem se expedice zúčastnil jeho přítel kníže Bibescu a francouzský radiomechanik Louis Agnus ze společnosti Air France. K dispozici dostali moderní dvoumotorový Potez 56,⁷ na kterém nechal Bănciulescu provést ještě některé speciální úpravy pro potřeby tak náročné mise.⁸

Přestože si během tohoto dálkového letu dokázal rumunský pilot poradit se všemi nástrahami neznámé trasy od velkého žáru po písečné bouře, po přistání v Káhiře byl velmi zesláblý a onemocněl malárií. Jeho vyčerpané tělo podlehl nemoci 12. dubna 1935. Po smrti byl přepraven do vlasti a slavnostně pohřben na hřbitově Bellu v Bukurešti, kde jeho hrob zdobí letecká vrtule.

V roce 2013 byl 16. října v areálu Podhorské nemocnice Rýmařov vztyčen pomník, který připomíná památku slavného rumunského letce a je zároveň symbolem velkého uznání lékařů zdejší nemocnice, kteří mu v září roku 1926 zachránili život. Bronzová pamětní deska s vyobrazením Gheorghe Bănciulesca a nad ní umístěný orel z bílého mramoru byly zhotoveny Veličelstvem vzdušných sil Rumunska ve spolupráci s velvyslanectvím Rumunska v České republice, městem Rýmařov, kulturní nadací Bartoc, Podhorskou nemocnicí Rýmařov a za finanční a logistické pomoci Nicolae Dedulea, předsedy Sdružení Rumunů v České republice. V rámci slavnostního odhalení pomníku prolétly nad rýmařovskou nemocnicí letouny JAS-39 Gripen z čáslavské letecké základny.

Gheorghe Bănciulescu byl mimořádným člověkem a jeho pozoruhodný příběh, v němž tragickou roli hrály Jeseníky, by rozhodně neměl upadnout v zapomnění. Je totiž příkladem vůle, která dokáže i hory přenášet.

POZNÁMKY:

1. BALCÁREK, Petr: *Rýmařovští rumunští letci. Příspěvek k méně známým česko-rumunským vztahům*. In: Střední Morava, vlastivědná revue. Olomouc 2017, č. 44, s. 36–37.
2. Gheorge III. Valentin, princ Bibescu ze starobylého rodu valašských knížat byl průkopníkem rumunského automobilismu a účastníkem mnoha slavných automobilových závodů. V roce 1909 pozval coby prezident Rumunského automobilového klubu do Bukurešti slavného francouzského Louise Blériota. Jeho představení ho natolik uchvátilo, že záhy odešel do Blériotovy školy ve Francii a získal zde pilotní průkaz. Gheorge Bibescu se stal průkopníkem letectví v Rumunsku a v letech 1930–1941 vykonával funkci prezidenta Mezinárodní letecké federace sídlící ve švýcarském Lausanne.
3. Jedno z nejúspěšnějších francouzských letadel své doby. Dvoumístný dvojplošník s výrazně menším spodním křídlem se silným motorem a skvělými manévrovacími schopnostmi z roku 1925 byl v rámci propagace se zvětšenou palivovou nádrží hojně nasazován do leteckých závodů.
4. Compagnie franco-roumaine de navigation aérienne, česky Francouzsko-rumunská letecká společnost.
5. Když se Gheorghe Bănciulescu léčil v Rýmařově, kroužili nad nemocnicí na znamení solidarity piloti z leteckého pluku v Olomouci.
6. V roce 1933 vykonal s mechanikem Gheorghe Săndulescem na rumunském letounu SET 41 např. 8 000 km dlouhý let nad Evropou, kdy denně absolvovali 1 000 km.
7. Francouzský dvoumotorový letoun pro šest cestujících. Později jeden z vyrobených kusů vlastnil jako svůj služební letoun princ Bibescu.
8. Let vedl po trase Paříž – Marseille – Neapol – Tunis – Tripolis – Bengházi – Káhira – Wadi Halfa – Chartúm – Al-Fashir – Abéché – Fort-Lamy – Fort-Archambault – Bangui – Bangassou – Juba – Atbara – Káhira.

LITERATURA A ZDROJE

- BALCÁREK, Petr: *Rýmařovští rumunští letci. Příspěvek k méně známým česko-rumunským vztahům*. In: Střední Morava, vlastivědná revue. Olomouc 2017, č. 44, s. 34–47.
- BĂNCIULESCU-COZADINI, Renée – BĂNCIULESCU, Victor: *Si totusi voi mai zbura...*, București 1968, 148 s.
- TUDOR, Vasile: *George Valentin Bibescu, first Romanian airman*. [online]. Aeroclubul Romaniei. [cit. 30. 4. 2021]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20020408094024/http://www.airclub.rdsnet.ro/modules.php?name=News&file=article&sid=16>.
- Gheorghe Bănciulescu* [online], poslední aktualizace 27. 10. 2020 [cit. 1. 5. 2021], Wikipedie. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Gheorghe_B%C4%83nciulescu.
- Historie létání v Jeseníkách* [online], poslední aktualizace 27. 2. 2021 [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: <https://letani-jes.wbs.cz/>.
- Památky. Pomník G. Bănciulesca*. [online]. Rymarov.cz. [cit. 27. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.rymarov.cz/o-meste-rymarov/pamatky/903-pomnik-g-banciulesca>.
- JANEČEK, Karel: *V Rýmařově odhalí pomník statečnému rumunskému letci*. [online]. Bruntálský a krnovský deník. 16. 10. 2013. [cit. 27. 4. 2021]. Dostupné z: https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/v-rymarove-odhali-pomnik-statecne-mu-rumunskemu-letci-20131016.html.
- USZKAI, Nicolae: *S-a întămplat în 12 aprilie 1935*. [online]. Jurnalfm.ro. [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: <https://jurnalfm.ro/2021/04/12/s-a-intamplat-in-12-aprilie-1935/>.
- Comandor Aviator Gheorghe Bănciulescu*. [online]. Roaf.ro. [cit. 26. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.roaf.ro/?page_id=4783.
- Gheorghe Banciulescu*. [online]. Dostupné z: <https://amp.en.google-info.cn/8901078/1/gheorghe-banciulescu.html>.

Československé opevnění (1937–1938) v okolí Domašova na německých topografických mapách

RNDr. Martin Jurek, Ph.D., Mgr. Petr Slavík
(Katedra geografie Univerzity Palackého v Olomouci)

Úvod

Změna ve vedení a politickém směřování našeho západního souseda vedla ve 30. letech 20. století v Československu k budování vojenského systému opevnění v pohraničním pásmu. Postupně se kromě německého pohraničí budovalo opevnění také na hranici s Maďarskem a Polskem. Obrana státu se měla realizovat formou silných motorizovaných jednotek nebo fortifikací podle vzoru Maginotovy linie, jež oddělovala Německo a Francii. Vybráno bylo budování opevňovacích pásů, kde kvůli stoupajícímu napětí v Evropě probíhala výstavba na několika vymezených úsecích současně. Lehké a těžké objekty se původně budovaly na hranicích, resp. v týlu u hranic s Německem, po připojení Rakouska k Německu v březnu roku 1938 započaly práce také na jižní hranici od Bratislavy po České Velenice. Betonové pevnostní objekty různého typu a různého stupně odolnosti proti útokům včetně překážek byly a jsou důležitým antropogenním prvkem v krajině (betonová hranice). Opevnění tvořily kromě betonových malých bunkrů (řopíků), pěchotních bunkrů a dělostřeleckých tvrzí také protitankové příkopy, minová pole, ženíjní a protitankové zátarasy a další obranné prvky. Opevňovací práce podle rozhodnutí ministerstva národní obrany řídilo a provádělo Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP), kterému velel divizní generál Karel Husárek. Budování bylo pozastaveno během vojenské mobilizace v září roku 1938 a zcela ukončeno po podpisu mnichovské dohody z 29. září téhož roku. Na základě této dohody bylo Československo donuceno postoupit 29 203,3 km² svého území během deseti dnů (od 1. do 10. října 1938) Německu (MACKOVČIN, ZVARDOŇ, SKALIČKOVÁ, 2020). Na odstoupených územích bylo rozhodnuto o postupné likvidaci pohraničního opevnění a ženíjních zátarasů. Ministerstvo národní obrany jako zadavatel opevňovacích prací a ani Vojenský zeměpisný ústav coby jediný tvůrce celostátního mapového díla (třicátá léta 20. století) nepočítaly z důvodu utajení se zákresem jednotlivých objektů opevnění do již vyhotovených map v měřítku 1 : 10 000 a 1 : 20 000 v Benešově zobrazení (především Slezsko s okolím Ostravy), ani do nově tvořených topografických map v měřítku 1 : 20 000 v Křovákově zobrazení (oblast Ostravska, Krkonoš, západního Slovenska), popř. reambulovaných topografických sekcí III. rakouského vojenského mapování (1921–1934). V poměrně velkém utajení pracovala německá topografická služba, jež vytvářela z pohraničí soubory map 1 : 25 000 a 1 : 75 000 a kterou přímo řídily složky generálního štábu německé armády. Do těchto mapových souborů na základě papírových skic a náčrtů zakreslovala, a to k 15. 7. 1938, celý systém československého pohraničního opevnění.

Zeichenerklärung

	Werk mit Panzerkuppe(n) ¹⁾	
	Eingangswerk	
	Schwerer MG.-Scharnstand	
	Mittlerer „	
	Leichter „	
	Bereitschaftsraum	
	Beobachter unter Panzer ²⁾	
	Offener Beobachtungsstand	
	Offene Batteriestellung ³⁾	
	Panzerbatterie	
	Offener Pak-Stand	
	Anlage unbekannter Art	
	Im Bau befindliche Befestigungen (Art und Lage unsicher)	
	Ausgebauter Schützengraben	
	Hochstand	
	Maschendraht Hindernis oder Flandernzaun	
	Flächendraht Hindernis (Flä.Draht)	
	Panzerhindernis (Ph.Bet.Jg.)	
	Panzerhindernis (Ph.Bet.Jg.), verstärkt durch Flächendraht Hindernis (Flä.Draht)	
	Starkstromhindernis	
	Panzerabwehrgraben	
	Straßen- und Wegesperre	 Schuß- schneise(n)
	Vorbereitete Sprengung	
	Minenfeld	
	Erdkabel und Kabelschacht	
	Oberirdische Nachrichten-Leitung	
	Fernsprechvermittlung	
	Ballonwinde	
	Funkstelle	
	Kaserne ⁴⁾	
	Munitionslager ⁵⁾	
	Stauanlage ⁴⁾	

Legenda

objekt s pancéřovou kupolí ¹⁾	
vstupní objekt	
stanoviště těžkého kulometu se zpevněním	
stanoviště středního kulometu se zpevněním	
stanoviště lehkého kulometu se zpevněním	
pohotovostní úkryt	
pozorovatelna s pancéřovou ochranou ²⁾	
otevřená pozorovatelna	
otevřené dělostřelecké postavení ³⁾	
protitanková baterie	
otevřená protitanková baterie	
objekt neznámého původu	
opevnění ve stavbě (druh a poloha nejistá)	
vybudovaný střelecký zákop	
výškové stanoviště	
překážky z drátěného pletiva nebo z ostnatého drátu	
drátěné překážky	
protitankové překážky	
protitankové překážky, zesílené o drátěné překážky	
překážky s vysokým elektrickým napětím	
protitankový příkop	
uliční a silniční uzávěry	střelecké průseky
připravené odpaly	
minové pole	
podzemní kabel a kabelová šachta	
povrchové telefonní vedení	
dálnopisné spojení	
balonový naviják	
stanoviště radioprovozu	
kasárny ⁴⁾	
muniční skladiště ⁵⁾	
přehradní nádrž ⁴⁾	

Obr. 1 Legenda k německé špionážní mapě „Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000“

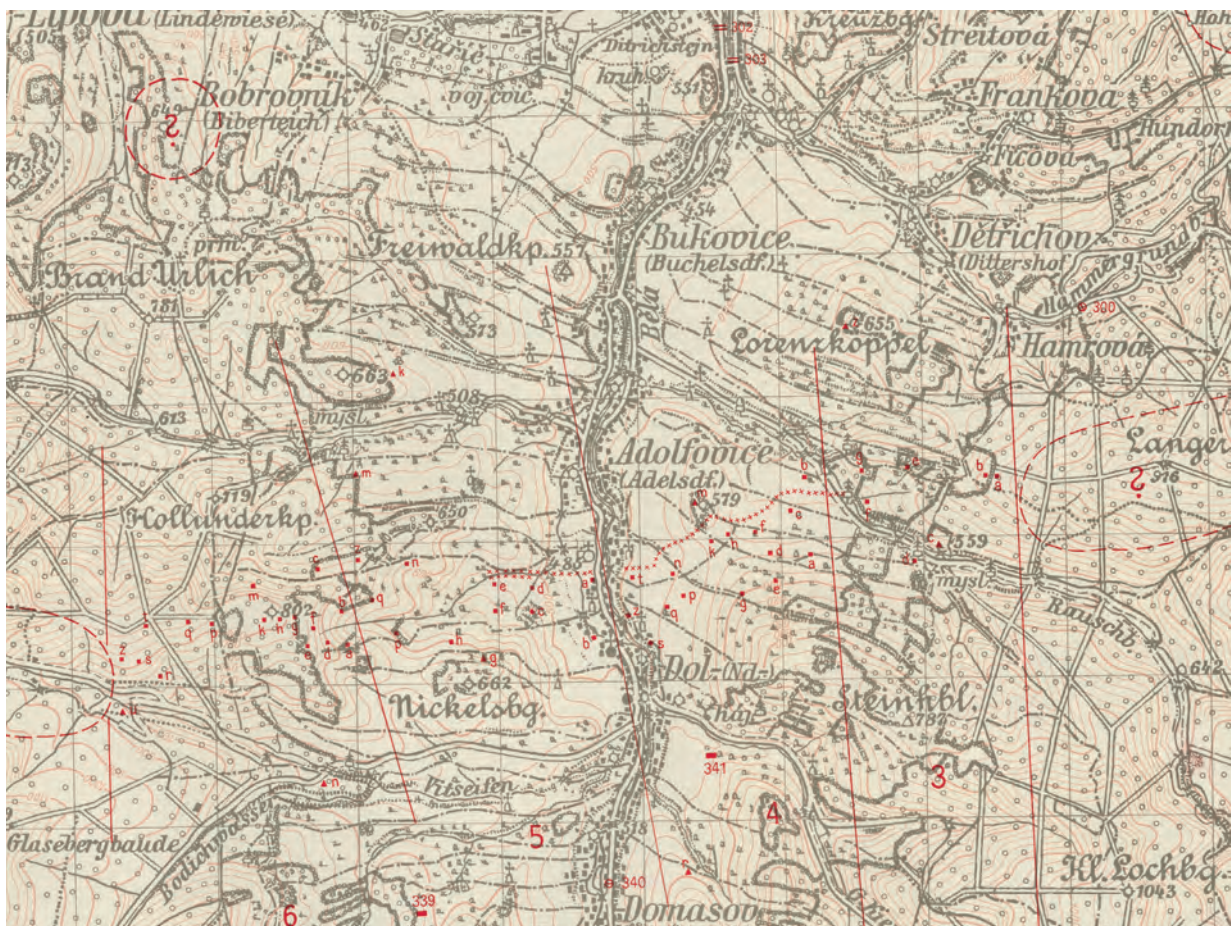

Metodika a materiály

V publikovaných pracích řady autorů se zmínka o topografických mapách se zákresem československého opevnění neobjevila (BOGUSZAK, CÍSAŘ, 1961; KLÍMA, 1958; KUCHAR, 1967; KUPČÍK, 1976; ČAPEK, 1983; MIKLOŠÍK, 1997; LAUERMANN, 2009; MACKOVČIN, 2012a; MACKOVČIN, 2012b). Autoři této studie provedli výzkum v archivech a mapových sbírkách v České republice se zaměřením na topografické mapy s cílem zjistit, zda existuje soubor map nebo alespoň nějaká mapa ve velkém a středním měřítku obsahující přítisk s objekty pohraničního opevnění z let 1935–1938. Takové mapy byly skutečně nalezeny (MACKOVČIN, JUREK, 2013). Představuje je soubor opravených speciálních map III. rakouského vojenského mapování v měřítku 1 : 75 000, které zpracoval a vydal Vojenský zeměpisný ústav v Praze. Pokrývaly celé území tehdejšího Československa. Tyto revidované speciální mapy získala a pro své účely využila německá topografická služba; vydala je s označením *Sonderausgabe* v letech 1935–1938. Takové mapové listy se používaly na území Rakouska a Maďarska. Německá úprava byla ve výsledku následující – mapový list byl černobílý, názvy větších sídel byly uváděny německy (český název v závorce) a vpravo od mapového pole byl připojen český znakový klíč s německými ekvivalenty. Na listy s přesahem na území Německa byl povětšinou vlevo od mapového pole dotištěn německý znakový klíč. Tyto mapy našly v roce 1938 různé využití. Jednu z variant představovaly také mapy s názvem *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 75 000*, do nichž byl dokreslen československý obranný systém jak přímo na hranicích, tak ve vnitrozemí, a další vojensky důležité značky pro postup německých jednotek. Po odstoupení českého pohraničí Německu počátkem října roku 1938 do nich byly dotištěny červenou barvou nové říšské hranice Německa.

Zatím se tento typ mapových vyobrazení podařilo objevit pouze ve Vojenském ústředním archivu v Praze-Ruzyni (75 položek), ve Slezském zemském archivu v Opavě (12 položek), v archivu Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu (VGHMÚř), kde jsou archivovány 4 položky, v několika soukromých sbírkách (celkem 6 položek) a nově také v mapové sbírce Moravské zemské knihovny v Brně (152 položek). Nalezené listy s názvem *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 75 000* byly vydány se stavem výstavby opevnění k 1. 2. 1938 (Liberecko), k 15. 5. 1938 (Mikulovsko a okolí Bratislavy) a zbylé území k 15. 7. 1938. Sestaveny byly na základě činnosti německé výzvědné služby a velmi podrobných náčrtů zhotovených ze stavebních úseků (STRAKA, 2008). Výše uvedené mapové listy nesly označení *Sonderausgabe*, které bylo přeškrtnuto červenou čarou a nahrazeno červeným přítiskem *Geheim! (Tajné!)*. V černobílém tisku měla větší sídla německé názvy, české pak v závorce, jinak nebyl opraven popis, např. v listu 3958 *Kamnitz* názvy *Freiwaldau* (Frývaldov) či *Altstadt* (Staré Město). Naopak u menších sídel a geografických názvů kopců byly ponechány české názvy jako hlavní a jejich německý ekvivalent byl připojen v závorce, např. *Adolfovice* (*Adelsdf.*). Nad mapový rám byl červeně přitištěn název díla *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 75 000* a stav k datu 15. 7. 1938, do mapového pole dotištěna Gaussova-Krügerova síť, vlevo od mapového rámu byla umístěna legenda k fortifikacím a další vojensky důležité informace (*Zeichenerklärung*). Do mapového pole se kromě doplňovaných mapových znaků tiskla červeně i písmena označující pozice kulometů. Mapa byla rozdělena do nerovnoměrných výsečí označených arabskými číslicemi. Jejich zpracovatelem byl generální štáb německých branných sil – 10. oddíl skupina II b (*Bearbeitet vom Gen. St. d. H. – 10 Abt. Gr. II b*). Legenda u map *Befestigungskarte Tschechoslowakei* obsahuje 30 položek. Kromě postavení lehkých, středních i těžkých kulometů byly zaznamenány mj. také silniční překážky (závory, výhybné zídky), ženiní zátaras, vedení kabelů, ale i informace o vodní nádrži.

Německá topografická služba pracovala rovněž s topografickými sekcemi III. rakouského vojenského mapování v měřítku 1 : 25 000. Dosud se, především v soukromých archivech, zacho-

Obr. 2 Výřez z německé špionážní mapy „Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000“, list 3958/2 (zdroj: Slezský zemský archiv v Opavě – NAD 162, fond Sbirka map a plánů, inv. č. 1753)

vala celá řada mapových listů. Moravská zemská knihovna v Brně získala akvizicí ze soukromé sbírky největší soubor map opevnění v měřítku 1 : 25 000 na území ČR a nyní disponuje více než 100 mapovými listy. V současnosti však ještě nelze sestavit kompletní sadu za celé československo-německé pohraničí, ani poměrnou část vnitrozemí. Mapy nesou označení *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000*. Zákres objektů pohraničního opevnění byl proveden do reambulovaných topografických sekcí III. vojenského mapování nebo do německých map ze souboru *Sonderausgabe*, které vznikly zvětšením map 1 : 75 000 do měřítka 1 : 25 000 (MACKOVČIN, 2012a). Legenda je shodná s měřítkovou řadou 1 : 75 000 kromě dvou položek, a to *Offene Batteriestellung* (otevřené dělostřelecké postavení) a *Schußschneise(n)* (střelecké průseky). Červeně byl přitisknuta název *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000*, opět dotisknuta byla Gaussova-Krügerova síť, stav k datu a legenda k fortifikacím a další vojensky důležité informace (*Zeichenerklärung*) vlevo od mapového pole (obr. 1). Vpravo od mapového pole byl umístěn znakový klíč tištěný černou barvou již pouze německy. V mapovém poli se kromě znaků legendy červeně tiskla rovněž písmena označující pozice kulometů. V mapě je patrné rozdělení do nerovnoměrných výsečí označených červenými arabskými číslicemi od 1 do 6, mapový list 3958/2 (SZA: Sbirka map a plánů, inv. č. 1753). Každá silnice byla hned za státní hranicí opatřena třímístným kódem červené barvy (např. 301 – mapový list 3958/2), a to v místech, kde byl umístěn silniční zátaras. Při mapování pohraničí v poválečném období nebyly do topografických map středních měřítek zakresleny žádné objekty těžkého ani lehkého opevnění. Z poválečného období existují pouze dvě mapy v měřítku 1 : 500 000 s průběhem stavebních úseků, s rozlišením objektů – vybudovaných dokončených, vybudovaných nedokončených a zadaných k výstavbě. První byla

Obr. 3 Ukázka jednořadé překážky z ocelových rozsocháčů s dřevěnou protipěchotní překážkou u objektu v Domašově XIV-20-A-160 ve směru k Šeráku (zdroj: archiv Petra Mackovčina)

vydána Generálním štábem ČSLA v padesátých letech 20. století se schematickým průběhem stavebních úseků, bez rozlišení objektů. Druhá mapa 1 : 500 000 vycházející z přesných polohových dat o objektech byla publikována v *Atlase krajiny České republiky* (HRNČIA-ROVÁ A KOL., 2009) s názvem *Pohraniční opevnění 1935–1938*, kde jsou průběhy stavebních úseků vytvořeny na základě detailních lokalizací jednotlivých fortifikací (řopíky, bunkry a tvrze).

Pozůstatky systému československého pohraničního opevnění z let 1935–1938 jsou součástí legendy vojenských topografických map 1 : 25 000 vydaných Ministerstvem obrany ČR na počátku 21. století, a to formou jednoho znaku pro pevnosti, opevnění, bunkry. V současnosti lze objekty československého opevnění najít na interaktivní mapě československého opevnění 1935–1938 on-line dostupné na stránkách mapa.opevneni.cz nebo na dalších webech s vojenskou tematikou.

Výsledky

Pro zájmové území údolí Bělé a Domašova byly příslušné mapové listy nalezeny ve Slezském zemském archivu (1 : 25 000) a v Ústředním vojenském archivu v Praze-Ruzyni (1 : 75 000). V rámci zájmového území v okolí Adolfovic a Domašova byly sledovány počty objektů zaznamenané do německých map *Befestigungskarte Tschechoslowakei* v měřítku 1 : 25 000, tedy stav objektů popisujeme v podrobnější topografické sekci: na mapovém listu topografické sekce původního III. rakouského vojenského mapování číslo 3958/2, vytvořené v srpnu 1937 s dotiskem předválečného opevnění se stavem k 15. 7. 1938 (obr. 2), jsou zakresleny objekty podle legendy uvedené výše, a také místa, kam se místní obyvatelé nedostali, aby poskytli informace německým tajným službám. Činili tak pod hrozbou značných postihů včetně

Obr. 4 Ukázka dvouřadé překážky z ocelových rozsocháčů s použitím tříokých kolíků se zapleteným ostnatým drátem u objektu XIV-76-A-160 v údolí Šumného potoka (zdroj: archiv Petra Mackovčina)

ztráty svobody. Mapa vznikla zvětšením mapy 1 : 75 000 do měřítka 1 : 25 000. Byly do ní zakresleny objekty československého opevnění v úseku Šerák – Dolní Domašov kostel (údolí řeky Bělé) – Dlouhá hora. V části Šerák po silnici Jeseník–Šumperk u kostela v Dolním Domašově bylo do mapy zaneseno 27 objektů (červený čtvereček s výplní) a 5 objektů (červený trojúhelník s výplní). Zakreslena byla rovněž překážka z rozsocháčů v délce asi 750 m (obr. 3). V navazujícím úseku od kostela v Dolním Domašově přes údolí Šumného potoka po Dlouhou horu bylo zakresleno 22 objektů (červený čtvereček) a 4 objekty (červený trojúhelník). Délka překážky činila zhruba 1 750 m (obr. 4). Z mapy opevnění vyplývá vybudování 49 objektů, vykreslených podle špionáže z období výstavby od podzimu 1937 do léta 1938. Zákresy jsou většinou blízké skutečnosti, odchylky v počtu a umístění se vážou především k oblasti Šumného potoka a Dlouhé hory. Výstavba a objekty byly v této oblasti pečlivě střeženy československými vojáky.

Objekty opevnění v linii IV. sboru, stavebního úseku XIV. Domašov stavěla od září 1937 do června 1938 olomoucká firma Ing. Julia Schmalze. V roce 1938 byly v úseku mezi vybudovanými řopíky umístěny jednořadé překážky tvořené ocelovými rozsocháči proti útočné vozbě s dřevěnou drátěnou protipěchotní překážkou s ostnatým drátem (obr. 3 a obr. 4.). Z dobových snímků je patrný výkop nacházející se u objektu č. XIV. 20-A-160 směrem k Šeráku. V roce 1938 byly v okolí objektů lehkého opevnění (řopíků) vytvořeny drátěné překážky.

Diskuze a závěr

Postupem času se daří nalézat chybějící mapové listy ze souboru německých map *Befestigungskarte Tschechoslowakei*. Obdobně se pro území Slovenska vytvářely topografické sekce podle německého vzoru vojenskou topografickou službou Maďarského království, které zachytily stav opevnění na jihu Slovenska a na Podkarpatské Rusi.

V případě objektů a překážek zjištěných z mapového listu 3958/2 *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000* lze vysledovat 49 objektů (řopíků) zachycených špionáží. Na linii v úseku Šerák – Dolní Domašov kostel je zaznačeno 27 objektů a délka překážky proti útočné vozbě a protipěchotní překážky činí 750 m. V úseku Dolní Domašov kostel – Dlouhá hora je v mapě zaznamenáno 22 špionáží zjištěných objektů a předpokládaná délka překážky 1 750 m. Oproti tomu z interaktivní mapy znázorňující faktický stav opevnění vyplývá pro úsek Šerák – Dolní Domašov kostel počet 25 vybudovaných řopíků (19 objektů typu A a 6 objektů typu B) a délka překážky není uvedena, v úseku Dolní Domašov kostel – Dlouhá hora map interaktivní mapa uvádí 31 vybudovaných řopíků (25 objektů typu A a 6 objektů typu B) a ani zde délka překážky není uvedena. Zásadní rozdíl je v počtu objektů především v údolí Šumného potoka v úseku Dolní Domašov kostel – Dlouhá hora, kde je patrný rozdíl v devíti objektech. Doložit přesný průběh překážek bude možné až po získání většího množství dobových fotografií nebo leteckého snímku z podzimu 1938. Nyní lze vycházet u určení délky překážky pouze z mapy opevnění *Befestigungskarte Tschechoslowakei 1 : 25 000* mapový list 3958/2 se stavem k 15. 7. 1938. V oblasti Dlouhé hory bude možné provádět výzkum antropogenních militárních tvarů, které byly vytvořeny v těžkém období roku 1938 a nebyly v průběhu druhé světové války zhlazeny pracovními oddíly německé armády.

Studium mapových podkladů, dobových snímků, písemných pramenů a terénních šetření umožní získávat dostatek informací pro interpretaci stavu opevnění a překážek v září roku 1938.

Poděkování

Článek vznikl na Katedře geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v rámci řešení úkolu „Zapomenutá historie horských lesů Hrubého Jeseníku“ v programu Ministerstva kultury ČR NAKI II, projekt číslo DG18P02OVV061.

LITERATURA

- BOGUSZAK, F. – CÍSAŘ, J.: *Vývoj mapového zobrazení Československé socialistické republiky. II. díl. Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*. Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha 1961, 80 s.
- ČAPEK, R.: *Československé topografické mapy*. Acta Universitatis Carolinae Geographica, Praha 1985, č. 2, s. 33–47.
- HRNČIAROVÁ, T. A KOL.: *Atlas krajiny České republiky*. MŽP ČR, Praha, a VÚKOZ, Průhonice 2009, s. 332.
- KLÍMA, J.: *Mapování ČSR v měřítku 1 : 25 000 v letech 1952–1957*. Vojenský topografický obzor, sborník Ministerstva národní obrany, 1958, č. 1, s. 1–10.
- KUCHAŘ, K.: *Mapové prameny ke geografii Československa*. Acta Universitatis Carolinae Geographica, Praha 1967, roč. 2, č. 1, s. 57–97.
- KUPČÍK, I.: *Nedokončené soubory Československých topografických map*. Sborník československé společnosti zeměpisné, Praha 1976, sv. 81, č. 33, s. 167–177.
- LAUERMANN, L.: *Vojenské topografické mapy 1919–2008*. In: HRNČIAROVÁ, T. a kol.: *Atlas krajiny České republiky*. MŽP ČR, Praha, VÚKOZ, Průhonice 2009, s. 41.
- MACKOVČIN, P.: *Československé reambulované topografické sekce a německé mapy v měřítku 1 : 25 000 na území ČR*. Acta Pruhoniana, Průhonice 2012a, č. 100, s. 87–97.
- MACKOVČIN, P.: *Speciální mapy 1 : 75 000 z období 1935–1938*. Acta Pruhoniana, Průhonice 2012b, č. 101, s. 47–49.
- MACKOVČIN, P. – JUREK, M.: *Československé opevnění (1935–1938) na vojenských topografických mapách*. Acta Pruhoniana, Průhonice 2013, č. 105 s. 5–9.
- MACKOVČIN, P. – ZVARDOŇ, T. – SKALIČKOVÁ, A.: *Topografické mapy s přítlisky územních změn Československa od mnichovské dohody do dubna 1939*. In: Semotánová, E. (ed.): *Hranice v krajinách*. Praha 2020, s. 356–366.
- MIKLOŠÍK, F.: *Státní mapová díla České republiky*. Vojenská akademie v Brně, Brno 1997, 110 s.
- STRAKA, K.: *Vojáci, politici a diplomaté*. Praha, Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, Praha 2008, 183 s.
- KOLEKTIV: *Interaktivní mapa československého stálého opevnění 1935–1938*. elektronická mapa, 2021 dostupná z: <https://mapa.opevneni.cz>.

Der MSSGV und das Altvaterland – von einst nach heute

Günther Buck, 1. Vorsitzender und Geschäftsführer
des Mähr.-Schlesischer Sudetengebirgsvereins

Von den Anfängen

Die Entwicklung des Tourismus und damit auch der Wander- und Gebirgsvereine ist eng verknüpft mit der Entwicklung der Eisenbahnen, die erst das Reisen für weniger wohlhabende Bevölkerungsschichten möglich machte. Am 1. August 1832 nahm die erste Eisenbahn auf dem europäischen Kontinent ihren regelmäßigen Betrieb auf.¹ Die Strecke führte von Budweis (České Budějovice) nach Linz. Die Bahn erlaubte auch dem bürgerlichen Mittelstand das Reisen, die Familien reisten meist jedes Jahr in die „Sommerfrische“, an den immer gleichen Ort im Mittelgebirge, Gebirge oder an der See. Auch entdeckte man die Freuden des Aufenthalts in der Natur und an der frischen Luft.

Deshalb wurden in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts die ersten Bergsteigerclubs und Wandervereine gegründet. In dieser Entwicklung des Tourismus und in der Entwicklung des Kur- und Bäderwesens liegen auch die Wurzeln des 1881 gegründeten „Mährisch-Schlesischen Sudetengebirgsvereins“. Denn schon in den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts hatte der Naturheiler Vincenz Prießnitz am Gräfenberg bei Freiwaldau in Österreich-Schlesien eine Kaltwasserheilanstalt eröffnet und so die Region weit über die Grenzen des Landes bekannt gemacht.² Sowohl die Touristen als auch die Kur- und Badegäste benötigten eine Infrastruktur – angelegte und bezeichnete Spazier- und Wanderwege, Ruhebänke, gefasste Quellen, Schutzhäuser und -hütten, Aussichtstürme.

Die Gründung und Entwicklung des Mähr.-Schles. Sudetengebirgsvereines (MSSGV)

In Ausübung seines Berufes kam der Notar Dr. Edmund Rudolph, ein gebürtiger Südmährer, in die Region und erkannte die landschaftliche Schönheit des Gebietes. Er hatte in Österreich den Deutsch-Österreichischen Alpenverein kennen und schätzen gelernt und wollte nun im Altva-

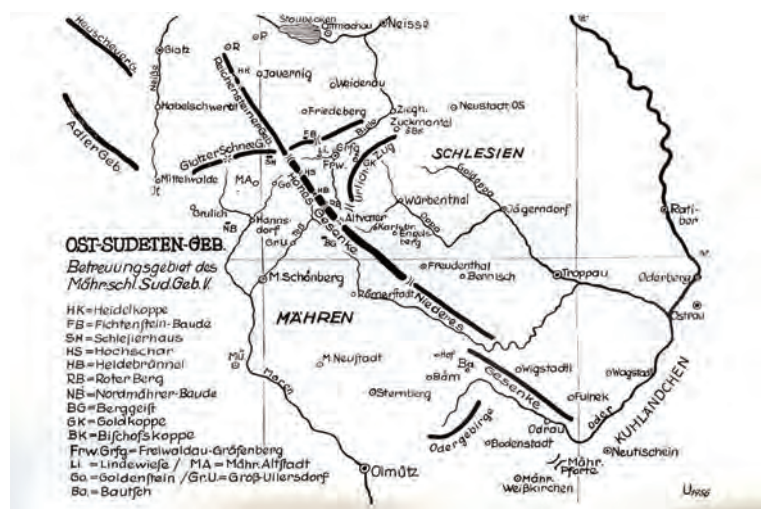

Abb. 1 Das Betreuungsgebiet des MSSGV

Abb. 2 Der Turm auf dem Altvater im Winter (Archiv des MSSGV)

tergebirge einen Verein zur Erschließung der landschaftlichen Schönheiten und zur Hebung des Fremdenverkehrs gründen. Dr. Rudolph fand in Johann Ripper, einem Schwiegersohn von Vincenz Prießnitz, einen eifrigen Verfechter seiner Idee und 1881 wurde mit der Aufstellung einer Satzung begonnen. Weitere Gründungsmitglieder wurden gesucht und schon am 26 April 1881 fanden sich 11 Männer zur Vereinsgründung im Hotel Krone in Freiwaldau ein. Von Beginn an war eines der Hauptziele des Vereins die „Förderung des Tourismus“ im Altvatergebirge. Der Vereinsname war bald gefunden, denn am Hauptkammweg des Gebirges, der vom Fichtlich über die Hochschar zum Roten- Berg-Pass und weiter zum Altvater – mit 1492 m höchste Erhebung in der Region – und zur Hohen Heide führt, verläuft die Grenze zwischen Mähren und Schlesien – daher der Name „Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein“ (Abb. 1). Heute ist dieser Wanderweg der meist begangene in der Region und Teil des 6950 km langen Europäischen Fernwanderweges E 3, der von Santiago in Spanien nach Nesebar in Bulgarien führt.³

Die Grundherren im Altvatergebirge, das Bistum Breslau, das fürstliche Haus Liechtenstein, der Deutsche Orden, Graf Harrach, Baron Klein-Wiesenberg, um nur die Großgrundbesitzer zu nennen, standen dem Verein sehr positiv gegenüber und so konnten nach und nach Wanderwege mit einer Gesamtlänge von 2.000 km erschlossen werden. Als weiterer Schritt folgte die Errichtung von Schutzhäusern und Aussichtstürmen. Bereits 1884 entstand das erste Haus auf der Hochschar, 1898 der Turm auf der Bischofskoppe, 1899 der Turm auf der Goldkoppe, die Freiwaldauer Warte, und 1912 wurde nach achtjähriger Bauzeit das spätere Wahrzeichen des Vereins, die Habsburgwarte, deren Name nach 1918 in Altvaterturnm geändert werden musste, am 1492 m hohen Gipfel des Gebirges eingeweiht (Abb. 2). Daneben wurden Aussichtsfelsen bestiegbar gemacht und gesichert. Es erschienen markierte Wanderkarten und Wanderführer. Die Vereinszeitschrift *Altvater* erscheint seit 1882 und informiert nicht nur Mitglieder über das Vereinsgeschehen. Der Verein besaß in Freiwaldau eine Bibliothek mit 3.000 Bänden. 1914 bestanden bereits 50 Zweigvereine und die Mitgliederzahl belief sich auf über 12.000.

Erzwungene Aufspaltung

Als eine der Folgen des Ersten Weltkriegs wurde am 28. Oktober 1918 im Prager Gemein-dehaus von Vertretern vier tschechischer Parteien der tschechoslowakische Staat ausgerufen.

Zwei Tage später konstituierte sich der neue Nachbarstaat Deutschösterreich. Eine Gruppe slowakischer Politiker proklamierte am 30. Oktober 1918 in Turčiansky Svätý Martin den Anschluss der Slowakei an den neuen Staat. Für den Mährisch-Schlesischen Sudetengebirgsverein hatte dies zur Folge, dass der neue tschechoslowakische Staat die organisatorische Trennung in den „Schlesischen Sudetengebirgsverein (SSGV)“ und den „Mährisch-Schlesischen Sudetengebirgsverein (MSSGV)“ verlangte und eine Mitgliedschaft im Verband Deutscher Gebirgs- und Wandervereine untersagte. Trotz der Gründung des Schlesischen Sudetengebirgsvereins am 17. September 1922 blieben die Mitglieder des SSGV jedoch mit einem besonderen Vertrag auch Mitglieder des MSSGV mit allen Rechten und Pflichten und der Hauptvorstand des SSGV hatte in den Hauptvorstandssitzungen des MSSGV Sitz und Stimme. Diese Als Folge des Zweiten Weltkriegs verlor der MSSGV mit der Vertreibung sein angestammtes Gebiet sowie alle Anlagen und Vermögenswerte.

Wiederbeginn nach 1945

Der SSGV wurde am 5. August 1950 in Hannover wieder gegründet und löste sich dann 1971 endgültig auf. Ab 1949 erschienen dann wieder erste Ausgaben des Altvater als Beilage zum „Sudetendeutschen Heimatdienst“ und 1951 gab der Schriftleiter des Altvater, Prof. Dr. Franz Peschel, beim Pfingsttreffen der Sudetendeutschen in Ansbach bekannt, dass auch der MSSGV wieder gegründet werden solle.⁴ In der Ausgabe 3/1951 wurden die Leserinnen und Leser unter der Überschrift „Vereinsleitung des M.S. Sudetengebirgsvereines im Aufbau“ darauf hingewiesen, dass der Fortbestand des Vereins auch unter juristischen Aspekten notwendig sei, um das „Anrecht auf unseren Millionenwerte umfassenden Vereinsbesitz zu wahren oder um überhaupt die jetzt anstehende Schadensfeststellung anmelden zu können“.⁵ Auch der Hauptvorstand des Hauptverbandes Deutscher Gebirgs- und Wandervereine begrüßte die Gründung und versprach Unterstützung. Im ersten Entwurf der Satzung wurde festgelegt, dass der Name „Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein (MSSGV)“ in das Vereinsregister eingetragen werden solle (§1). Weiter wurde festgelegt, dass der Verein (wie seit seiner Gründung 1881) unpolitisch sein sollte (§2) und als Vereinsziele wurden festgehalten (§3) „das deutsche Wandern (in Zusammenarbeit mit anderen deutschen Gebirgs- und Wandervereinen); die Liebe zur Heimat, die Belebung der Heimat- und Volkskunde des Altvaterlandes, sowie das heimatliche Brauchtum, sowie den Naturschutzgedanken.“⁶ Schon bei der Wiedergründung stand also als eines der hauptsächlichen Ziele die Bewahrung der Liebe zum Altvaterland mit im Vordergrund. In der aktuellen Fassung der Satzung lautet der Passus „die Liebe zur alten und neuen Heimat mit ihrer Volkskunde und ihrem Brauchtum“. Es wurde auch festgelegt, dass sich der MSSGV als unpolitischer Verein nicht in den sudetendeutschen Vereinigungen, sondern im Verband Deutscher Gebirgs- und Wandervereine (DWV) und später auch der Europäischen Wandervereinigung (EWV) organisieren sollte. Im Jahr 1996 wurde der MSSGV Vollmitglied in der EWV.

Von Beginn an sah der MSSGV seine Aufgabe auch darin, die Verbindungen zwischen den Bewohnern der Städte und Dörfer im Altvaterland auch in der neuen Heimat Bundesrepublik Deutschland wieder herzustellen, zu fördern und zu erhalten. Die ersten Jahrgänge der Zeitschrift Altvater ab 1949 waren inhaltlich fast vollständig auf Nachrichten und Beiträge fokussiert, die sich mit dem Altvaterland beschäftigten. Als eine wichtige Funktion entwickelte sich die Publikation von „Familiennachrichten“, in denen Lebensdaten von Bewohnern der Orte des Altvaterlandes veröffentlicht wurden, damit sollte eine Art Zusammengehörigkeitsgefühl wieder geschaffen werden. Für jeden der Orte im Altvaterland wurden „Betreuer“ gesucht, deren Aufgabe das Sammeln der Daten von Bewohnern des jeweiligen Dorfes und die Zusammenstellung dieser Daten für die Veröffentlichung im Altvater sein sollte. In Ausgabe 5 von 1952/53 beispielsweise wurden Betreuer für 34 Orte bekannt gegeben, von A = Adelsdorf bis Z = Zuckmantel.⁷ Diese Nachrichten erschienen in der Rubrik „Aus dem neuen Lebensraum“, die spä-

ter in „Aus der Heimatgemeinschaft“ umbenannt wurde. Mittlerweile werden darin aber nicht mehr nur Daten der früheren Bewohnerinnen und Bewohner aus dem Altvaterland veröffentlicht, sondern teilweise auch Daten von deren bereits in Deutschland geborenen Nachkommen. Der MSSGV stellt für diese Rubrik den Publikationsraum zur Verfügung, nimmt auf den Inhalt allerdings nur insofern Einfluss, als sich die Betreuerinnen und Betreuer der Orte auf Einladung des Vereins jährlich zu einem Meinungsaustausch treffen.

Mit der Einreichung der Satzung beim Amtsgericht in Kirchheim unter Teck wurde am 30. Oktober 1954 auch der Vereinssitz dorthin verlegt. Grund für die Verlegung war nicht zuletzt die Tatsache, dass über 300 frühere Freiwaldauer in Kirchheim unter Teck eine neue Heimat gefunden hatten und dass am 23. August 1954 die Stadt, vertreten durch den Bürgermeister Franz Krönig, feierlich die Patenschaft für die Stadt Freiwaldau, vertreten durch den früheren Bürgermeister Karl Bittmann, übernommen hatte.⁸ Diese Patenschaft zwischen Kirchheim unter Teck und Freiwaldau dokumentiert auch organisatorisch die weiter bestehende Verbundenheit der Freiwaldauer mit der verlassenen Heimat Altvaterland. Interessanterweise gibt es auch eine ganze Reihe landschaftlicher und wirtschaftlicher Ähnlichkeiten zwischen der Region um Kirchheim unter Teck und dem Altvaterland. Beide Regionen sind im oder am Mittelgebirge gelegen, beides sind Regionen, die wirtschaftlich lange Zeit von der Textil- und der Steinindustrie abhängig waren und in denen der karge Boden und das raue Klima Landwirtschaft schwierig machten und beide Regionen zeichnen sich durch ein blühendes Kur- und Badewesen aus.

In den 50er und 60er Jahren etablierte sich der Verein in der Bundesrepublik Deutschland. In Regionen, in denen viele Bewohner des Altvaterlandes eine neue Heimat gefunden hatten, wurden Zweigvereine gegründet (Zweigverein Teck, Zweigverein Allgäu, Zweigverein Nordrhein-Westfalen, Zweigverein München, Gruppe Hamburg), die eigene Vorstände wählten und regional eigene Aktivitäten entwickelten. Als Verein ohne eigenes Wandergebiet – das angestammte Gebiet im Altvaterland war ja verloren – musste der MSSGV die Kooperation mit den Vereinen suchen, in deren Wandergebieten er Zweigvereine gründete, z.B. dem Schwäbischen Albverein beim ZV Teck und dem Knüllgebirgsverein beim ZV Hessen. Die Mitglieder des MSSGV waren in den Anfangsjahren nahezu ausschließlich frühere Bewohner des Altvaterlandes. Dies änderte sich aber rasch mit der wachsenden Attraktivität des Programms in den Zweigvereinen, denn der Verein hatte früh erkannt, dass sein Fortbestand als Verein ohne eigenes Wandergebiet in Deutschland nur gesichert werden konnte, wenn es gelang, auch Mitglieder zu gewinnen, deren Wurzeln nicht im Altvaterland lagen. In den 90er Jahren hatte der MSSGV bereits wieder fast 4500 Mitglieder, seit dem Jahr 2000 sinken die Zahlen wegen der zunehmenden Überalterung der noch im Altvaterland geborenen Mitglieder jedoch stark und die Anzahl der Mitglieder ohne eigenen Bezug zum Altvaterland steigt an. Umso wichtiger ist es dem MSSGV, durch Informationen und Kontakte den Bezug zum Altvaterland zu erhalten, bzw. den neuen Mitgliedern zu vermitteln.

Die Wanderheime des MSSGV

Zu einem gewichtigen Motiv für eine Mitgliedschaft im MSSGV entwickelten sich die vereinseigenen Wanderheime. Bereits zu Beginn der 50er Jahre diskutierte man im Verein die Idee, mit einem eigenen Wanderheim, einer „Baude“, ein Stück Heimatgefühl und Erinnerung an Hüttenabende im Altvatergebirge in der neuen Heimat zu schaffen. Mit Unterstützung des Schwäbischen Albvereins, der für den MSSGV 1956 die Patenschaft übernommen hatte, konnte auf der Schwäbischen Alb, ganz in der Nähe des Vereinssitzes Kirchheim unter Teck, ein landschaftlich reizvolles Grundstück gefunden werden und in Tausenden von freiwilligen Arbeitsstunden entstand dort das Wanderheim „Altvaterbaude“ (Abb. 3). 1973 erwarb der MSSGV am Sitz des Zweigvereins in Hessen die baufällige Hergertsmühle aus dem 18. Jahrhundert und baute sie in ehrenamtlicher Arbeit zu einem denkmalgeschützten Wanderheim aus. Von der

Abb. 3 Das Wanderheim Altvaterbaude 2021 (Foto: Günther Buck)

Heimatgruppe Freudenthal übernahm der Verein 1986 das Wanderheim Haus Altvater in Tirol/Österreich. Ein weiteres Wanderheim erwarb der MSSGV 1993 in der Vulkaneifel, verkaufte es jedoch im Jahr 2016 wieder, weil die Mitglieder es zu wenig nachfragten.

Brücken in die alte Heimat

Brücken zu bauen zur alten Heimat im Altvaterland gehörte von Beginn an zu den Bestrebungen des MSSGV. Ab 1985 fanden in Kirchheim unter Teck in zweijährigem Turnus die „Kulturtag des MSSGV“ statt, in denen mit „schwäbisch gschwätzt und schlesisch teschkeriert“ eine Verbindung von der alten zur neuen Heimat geschlagen werden sollte. Das umfangreiche Programm, verbunden mit Ausstellungen über das Altvaterland, fand nicht nur im Verein, sondern auch bei der Bevölkerung von Kirchheim unter Teck bis in die 90er Jahre regen Zuspruch. Bereits vor dem Fall des Eisernen Vorhangs fuhren Mitglieder des MSSGV auch schon wieder auf Wanderfahrt ins Altvatergebirge. So berichtete der spätere Kulturwart des MSSGV, Gustav Krause, in der Ausgabe 2 des Jahrgangs 1986 bereits über seine zweite Reise nach Freiwaldau. Und im Herbst 1991 organisierte der MSSGV zum 110. Jubiläum des Vereins seine erste Wanderfahrt ins Altvatergebirge. Über den Verlauf der Fahrt und die entstehenden Kontakte im früheren Vereinsgebiet war man so angetan, dass beschlossen wurde, solche Wanderfahrten regelmäßig alle zwei Jahre zu veranstalten. In den 90er Jahren erfüllten sie durchaus auch die Funktion, älteren Mitgliedern noch einmal einen Besuch in der verlorenen Heimat zu ermöglichen. Die Befürchtungen, dass das Interesse rasch nachlassen würde, erfüllten sich nicht. Die Wanderfahrt ins Altvatergebirge alle zwei Jahre im September ist bei den Mitgliedern des MSSGV weiter überaus beliebt, mittlerweile nehmen daran überwiegend jüngere Menschen teil, die selbst keine Wurzeln im Altvatergebiet haben, sondern die das Wandergebiet Altvatergebirge und die reiche Kultur lieben gelernt haben. Ein großer Kreis von Freunden in Freiwaldau bereitet diese Wanderfahrten für den MSSGV vor Ort vor und begleitet die Teilnehmer auf den Wanderungen und bei den Besichtigungen.

Im Sommer 1993 waren 22 Jugendliche des Freiwaldauer Gymnasiums mit Lehrkräften zur Vertiefung der deutschen Sprachkenntnisse zu Gast im Wanderheim Altvaterbaude des MSSGV auf der Schwäbischen Alb. Der Tanzkreis des MSSGV erwiderte ein Jahr später mit einem zweiwöchigen Aufenthalt in Freiwaldau den Besuch. Aus diesen Begegnungen entwickelten sich Verbindungen, die bis heute, ins Jahr 2021, Bestand haben. Ebenfalls 1993

fand in Zusammenarbeit in Kirchheim unter Teck eine Fotoausstellung über das Naturschutzgebiet Altvatergebirge statt, die Bilder hatten dabei die Universität Brünn (Fakultät Forstwirtschaft), der Fotograf Frantisek Pavlů und die Verwaltung des Naturschutzgebietes zur Verfügung gestellt.

Im Oktober 1998 hatte die Redaktion der Zeitschrift *Altvater* des MSSGV alle interessierten Ortsbetreuerinnen und Ortsbetreuer zu einer informativen Tagung nach Kirchheim/Teck eingeladen. Im Jahr zuvor hatte die Landrätin des Kreises Jeseník/Freiwaldau, Milena Novotna, erwähnt, dass in Jeseník ein zentrales Archiv eingerichtet sei, das sicher auch den Ortsbetreuerinnen und Ortsbetreuern bei ihren Recherchen eine wertvolle Hilfe sein könnte. Dabei wurde der Wunsch geäußert, mehr über dieses Archiv zu erfahren. Zdeněk Brachtl, damals Leiter des Museums in Freiwaldau, und Bohumila Tinzová kamen auf Einladung des MSSGV zu einem Informationsgespräch nach Kirchheim unter Teck. Aus diesen Gesprächen entwickelte sich eine intensive Zusammenarbeit auf vielen Gebieten, die bis heute fortbesteht.

1999 wurde sowohl in Freiwaldau, als auch in Kirchheim unter Teck der 200. Geburtstag von Vinzenz Prießnitz gefeiert. Im April und Mai 1999 war in Kirchheim unter Teck eine große Ausstellung über Prießnitz und seine Heilmethode zu sehen. Am 14. und 15. Mai 1999 konnten in Kirchheim auch wieder

Gäste aus der tschechischen Republik begrüßt werden: Ing. Jiří Krátký, der Bürgermeister von Jeseník/Freiwaldau, Ing. Pavel Štěpánek, stellvertretender Generaldirektor des Prießnitz-Sanatoriums und Zdeněk Sejkora, Direktor im Prießnitz-Sanatorium hatten die Einladung des MSSGV zur Teilnahme an den Feierlichkeiten angenommen. Im September des gleichen Jahres nahm eine Delegation des MSSGV, begleitet von Oberbürgermeister Peter Jakob aus Kirchheim unter Teck an den

Abb. 4 Die vom MSSGV errichtete und 2014 restaurierte Touristenquelle (Foto: Günther Buck)

Abb. 5 Eine der zweisprachigen Tafeln, die auf den MSSGV hinweisen (Foto: Günther Buck)

offiziellen Prießnitz-Gedenkfeiern in Freiwaldau teil. Im Rahmen dieser Feiern wurde auch das Museum im Geburtshaus von Prießnitz eröffnet und am 26. September wurde am Ripper-Hotel ein Gedenkstein zu Ehren des Vereinsgründers Johann Ripper enthüllt. Am Weg zur Goldkoppe wurde ebenfalls am 26. September die einst vom MSSGV gefasste Touristenquelle renoviert wieder geöffnet (sie musste aber 2014 umfangreich restauriert werden und wurde am 30. September 2014 erneut eingeweiht) (Abb. 4). Der *Altvater* berichtete umfangreich über das Prießnitz-Jubiläum und die übrigen Aktivitäten.⁹ In den nächsten Jahren konnte der MSSGV mit Erinnerungstafeln an vielen ehemals vom Verein errichteten Türmen, Wanderheimen und Gaststätten mit zweisprachigen Tafeln die Besucher auf die ehemaligen Erbauer erinnern, z.B. am Schlesierhaus, am Turm der Goldkoppe (Abb. 5), an der Saubsdorfer Höhle und vor allem auch im Hotel Krone, dem Gründungsort des MSSGV.

Im Jahr 2001 wurde der Geschäftsführer des MSSGV, Herbert Reinelt, von der Stadt Jeseník/Freiwaldau zum Ehrenbürger ernannt. Die Begründung liest sich wie eine Aufzählung der Aktivitäten des MSSGV in der Region Altvater: „In den vergangenen zehn Jahren haben Herr Herbert Reinelt und der Mährisch-Schlesische Sudetengebirgsverein (MSSGV) viel zur Aufnahme von Kontakten zwischen Menschen und Institutionen in beiden Ländern beigetragen. Einige Positionen seien hier aufgeführt:

1. Herr Reinelt war der Initiator der jährlichen Austauschaufenthalte der Gymnasiasten aus Jeseník in Deutschland. Der MSSGV und das Ehepaar Reinelt betreuten die Gymnasiasten in sehr persönlicher Weise.

2. Herr Reinelt setzte sich unermüdlich im Ausland für die Schönheiten und die touristische Entwicklung der Region Jeseník ein. Der Mährisch-Schlesische Sudetengebirgsverein e.V. (MSSGV), gegründet 1881 in Freiwaldau (heute Jeseník), veröffentlicht die Zeitschrift *Altvater*, in der unsere Region ständig mit Berichten und Bildern vertreten ist. So macht diese nicht nur in Deutschland, sondern auch in fast 20 weiteren Ländern gelesene Zeitschrift ständig kostenlos Werbung für unsere Region.

3. Herr Reinelt war Initiator von Veranstaltungen, die den verblassten touristischen Ruf der Region Jeseník wieder verbreiten halfen, als Beispiele seien genannt die im Jahr 2000 platzierten Gedenktafeln am Turm auf der Goldkoppe zu dessen 100jährigem Jubiläum, an der Tropfsteinhöhle in Saubsdorf, am Kurhaus Ripper und die begonnene Renovierung der Quellen auf Kosten des Vereines.

4. Herr Reinelt hat großen Anteil an der Wiederentdeckung der Geschichte unseres Kreises bis zum Jahr 1946. Der MSSGV veröffentlichte hierzu eine ganze Reihe von Broschüren und Beiträgen mit für uns unbekanntem wertvollen Informationen. Auch einige bei uns erschienene Arbeiten, z.B. aus dem Freiwaldauer Gymnasium wurden mit Hilfe von Herrn Reinelt und des Vereins in deutscher Übersetzung herausgegeben.

5. Herr Reinelt war auf deutscher Seite Organisator der Zusammenarbeit mit dem Heimatkundlichen Museum der Region Jeseník, in den letzten Jahren auch mit dem Staatskreisarchiv Jeseník, auch mit gemeinsamen Ausstellungen wie über die Touristik in der Region Jeseník oder die Burgen und Festungen der Region Jeseník, mit Vorträgen und an die Jugend gerichtete Programme (in jüngster Zeit ein „Lesebuch für die Region Jeseník“).

6. Herr Reinelt war mit herausragendem Einsatz an der Organisation der Feierlichkeiten zum 200. Geburtstag des Naturheilers Vinzenz Prießnitz beteiligt. Der MSSGV stellt in seinem Programm die Persönlichkeit des Vinzenz Prießnitz in herausragender Weise dar, Jan Ripper, ein Schwiegersohn des Prießnitz, war Vorsitzender des MSSGV. Auch über den Naturarzt Johann Schroth aus Lindewiese informierte der MSSGV in vielfältiger Weise.

7. Das größte Verdienst von Herrn Reinelt um die deutsch-tschechischen Beziehungen ist aber sein Einsatz für eine rationale Sichtweise der Vergangenheit ohne politische und ideologische Scheuklappen. Seine Art des Zugangs ist auf die Zukunft in einem gemeinsamen

Abb. 6 Enthüllung des Denkmals der Verständigung auf der Freiheit durch Bürgermeister Jiří Krátký (Freiwaldau), Oberbürgermeisterin Angelika Matt-Heidecker (Kirchheim unter Teck unter Teck) und Günther Buck (Vorsitzender MSSGV). Foto: Udo Schwalm

Europa und auf eine von Vorurteilen unbelastete Jugend gerichtet.“¹⁰

Im Jahr 1885 wurde die Tropfsteinhöhle auf dem Spitzstein in der Nähe von Saubsdorf vom Mährisch-Schlesischen Sudetengebirgsverein für Besichtigungen zugänglich gemacht. Daran wurde am 9. Mai 2005 mit einer offiziellen Feier an der Höhle erinnert, zu der auch der Vorstand des MSSGV eingeladen war.¹¹

Außerdem waren bei dieser Feier auch das zuständige Ministerium in Prag, die lokale Höhlenverwaltung mit Evelyn Vozábalová und ihren Mitarbeitern und Mitarbeiterinnen, die städtischen Behörden (Forstabteilung, Museum und Heimatarchiv), u. a. mit Magistra Tinzová und Ing. Košacký und der Klub Tschechischer Touristen mit seinem Vizepräsidenten Ing. Ján Babnič vertreten.

Im September 2006 feierte der MSSGV im Rahmen einer Wanderwoche im Altvatergebirge in Freiwaldau auch in der alten Heimat das 125jährige Vereinsjubiläum.¹² Eröffnet wurde die Feier am Sonntag, den 10. September 2006 mit einem zweisprachigen Gottesdienst in der Stadtpfarrkirche in Freiwaldau. Zelebranten der Messe waren in der vollen Kirche, begleitet vom Kirchenchor, der Stadtpfarrer von Freiwaldau sowie Monsignore Anton Otte, gebürtig aus Weidenau. Auf der Freiheit wurde ein neues „Denkmal der Verständigung“ mit Ansprachen von Freiwaldaus Bürgermeister Ing. Jiri Kratký, der Oberbürgermeisterin von Kirchheim unter Teck Angelika Matt-Heidecker und MSSGV-Vorsitzenden Günther Buck enthüllt (Abb. 6). Im Gasthaus Bobrovník fand zum ersten Mal wieder das traditionelle Hahn schlagen statt (Abb. 7). Als – vorläufig – letztes großer Ereignis ist der Besuch der Zimbalgruppe aus Jeseník zu zwei Konzerten beim MSSGV im Jahr 2015 zu nennen.¹³

Im Rahmen der Vorbereitung für die Ausstellung „Schlesische Volkskultur“ im

Abb. 7 Traditionelles Hahn schlagen bei der Gaststätte Bobrovník. Herbert Reinelt übergibt die Hahnschlagscheibe an den Hahnkönig Antonín Začal (Lipová-lázně). Foto: Günther Buck

Heimatmuseum Freiwaldau-Altvaaterland in Kirchheim fuhren dann im Februar 2015 Udo Schwalm und Günther Buck nach Freiwaldau, um Exponate für die Kirchheimer Ausstellung im dortigen Museum abzuholen, Diese Gelegenheit wurde dann auch genutzt, um den zwischenzeitlich gewählten neuen Bürgermeister von Freiwaldau, Ing. Adam Kalous, kennen zu lernen und bei dieser Gelegenheit wurde dann auch die Schenkungsurkunde für die Kosten der Restaurierung der Touristen-Quelle unterzeichnet.

Zur Vernissage einer Ausstellung über „Schlesische Volkskultur“ am 7. März in Kirchheim reiste die Leiterin des Archivs aus Freiwaldau, Bohumila Tinzová, nach Kirchheim an, um bei dieser Eröffnung ein Grußwort zu sprechen, und am 8. und 9. März hielten sich der Bürgermeister von Freiwaldau, Ing. Adam Kalous und sein Stellvertreter, Mgr. Petr Procházka in Kirchheim auf, um dem Ehrenbürger der Stadt Freiwaldau, unserem Ehrenvorsitzenden Herbert Reinelt, zum 85. Geburtstag zu gratulieren. Natürlich wurde der Besuch auch für ein erstes Kennenlernen bei einem gemeinsamen Mittagessen mit der Oberbürgermeisterin der Stadt Kirchheim, Angelika Matt-Heidecker und Amtsleiter Stefan Wörner. Dabei wurde auch über erste gemeinsame Aktionen auf touristischem Gebiet gesprochen.

Das Heimatmuseum Freiwaldau-Altvaaterland

In der für einige Zeit existierenden Zeitschrift *Altvaater-Heimat. Heimatbrief für die Kreise rund um den Altvaater mit Ausnahme des Kreises Jägerndorf* wurde 1952 bekannt gegeben, dass die Stadt Kirchheim unter Teck in ihrem Heimatmuseum einen Raum für eine „Altvaater-Abteilung“ zur Verfügung stellen wolle und die Leserinnen und Leser wurden gebeten, dafür Exponate zur Verfügung zu stellen.¹⁴ Diese Abteilung wurde später aus dem Kirchheim unter Tecker Heimatmuseum herausgelöst und als eigenständiges Heimatmuseum Freiwaldau unter der Betreuung der Heimatgruppe Freiwaldau-Bielethal fortgeführt. Im Jahr 2010 übernahm nach Auflösung der Heimatgruppe Freiwaldau-Bielethal auf Bitten der Stadtverwaltung Kirchheim unter Teck der MSSGV in Kooperation mit dem Städtischen Museum die Betreuung und führte das Museum erweitert als Heimatmuseum Freiwaldau-Altvaaterland fort. Im Rahmen einer Kooperation mit dem Archiv und dem Museum in Freiwaldau präsentierte das Heimatmuseum 2015 eine Ausstellung über die schlesische Volkskultur, die den Betrachtern einen Einblick in die raue Natur der Region Altvaater geben sollte (Abb. 8). Wegen eines grundlegenden Umbaus des städtischen Museums sind die Bestände des Heimatmuseums seit 2016 für die Öffentlichkeit nicht mehr zugänglich, sollen aber nach dem Umbau wieder gezeigt werden.

Verbindung zum Altvaaterland auch über Publikationen

Die Herausgabe eigener Publikationen hat im Mährisch-Schlesischen Sudetengebirgsverein Tradition, sie hatte auch nach dem Wiederbeginn in Deutschland Bestand. So unterstützte der MSSGV die zweisprachigen Wanderkarten Nr. 54: *Rychlebské hory a Lázně Jeseník/Reichensteiner Gebirge und Freiwaldau* und Nr. 55: *Hrubý Jeseník/Altvaatergebirge*. Mit dem Dialekt des Altvaaterlandes befasste sich das Büchlein „Allen Gewalten zum Trotz sich erhalten“,¹⁵ Jenik und Hampel schrieben über die Kammlagen des Altvaatergebirges.¹⁶ Zum 200. Geburtstag von Prießnitz erschien ein Almanach¹⁷ und der Kulturwart des MSSGV, Gustav Krause legte seine Forschungen zu den Quellen am Gräfenberg in einer viel beachteten Broschüre offen. Gustav Krause ist mit detektivischem Spürsinn mit Hilfe des alten Quellenplans von Johann Ripper und anderen Hinweisen aus der Literatur (*Altvaaterbote, Altvaater, Heimatbücher*) auf die Suche nach den Werken gegangen – und hat viele wieder entdeckt. Teil I beschreibt in Wort und Bild die Werke in Gräfenberg und im Gräfenberger Wald, Teil II die im Stadtwald von Freiwaldau. Im Anschluss sind drei Skizzen und zwei überarbeitete Quellenpläne abgedruckt.¹⁸ Zuletzt erschienen in deutscher Übersetzung eine Broschüre über Geheimnisse der schlesischen Küche¹⁹ und eine deutsche Übersetzung der Broschüre *Moravský sladkoplodý jeřáb* über die Mährische Ebe-

Nachrichten aus dem Deutschen Wanderverband und dem Natur- und Umweltschutz gewidmet. Die zweite Hälfte befasst sich mit Familiennachrichten, die von den Betreuern und Betreuerinnen der Orte im Altvaterland zusammengestellt werden („Aus der Heimatgemeinschaft“) sowie Berichten über das, bzw. aus dem früheren Vereinsgebiet („Altvaterland“). Tendenziell ist in den letzten Jahren eine stärkere Gewichtung des Bereichs festzustellen, der das aktuelle Vereinsleben widerspiegelt. Während aber die Anzahl monothematisch orientierter Heimatzeitschriften rückläufig ist, ist die Fortführung des Altvater auch in den nächsten Jahren nicht gefährdet.

Im Jahr 2022 ist die nächste Wanderfahrt ins Altvaterland geplant und so wird die Verbundenheit des MSSGV mit seinem früheren Vereinsgebiet und den Menschen, die heute dort leben, weiter bestehen und gefördert werden.

Quellen

1. *České dráhy*. [online]. Wikipedie. [15. 7. 2021]. https://de.wikipedia.org/wiki/Ceske_drahy.
2. Held-Ritt E. *Prießnitz auf Gräfenberg oder treue Darstellung seines Heilverfahrens mit kaltem Wasser*. Hrsg. Andree C, Bergstadt-Verlag Wilhelm Gottlieb Korn, Würzburg 1988.
3. Kompass-Wanderkarten: Die europäischen Fernwanderwege.
4. *Altvater* 1950 (21), 5.
5. *Altvater* 1951 (3), 17–18.
6. *Satzungsentwurf 30. Oktober 1954*, Archiv des MSSGV.
7. *Altvater* 1952/53 (5), 21–22.
8. *Altvater* 1953 (1), 5–11.
9. *Altvater* 1999 (3), 113–119; *Altvater* 1999 (6), 241–247.
10. *Altvater* 2001 (2), 45–46.
11. *Altvater* 2005 (3), 82–83.
12. *Altvater* 2006 (5), 170–175.
13. *Altvater* 2015 (6), 198–202.
14. *Altvater-Heimat. Heimatbrief für die Kreise rund um den Altvater mit Ausnahme des Kreises Jägerndorf*. 1952 (3), 19; 1952/53 (5), 21–22.
15. TÜRKE, J.: *Allen Gewalten zum Trotz sich erhalten*. Mundartgedichte und bildhauerische Werke. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 1997, 82 Seiten.
16. JENIK, J. – HAMPEL, R.: *Die waldfreien Kammlagen des Altvatergebirges. Geschichte und Ökologie*. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 1992, 104 Seiten.
17. HAUKE, H. – KOSACKY, P. – KRAUSE, G. – LUDWIG, G.: *Vinzenz Prießnitz und Freiwaldau-Gräfenberg. Ein Almanach, dem „Genie des kalten Wassers“ gewidmet*. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 1998, 96 Seiten.
18. KRAUSE, G.: *Quellen und Denkmäler in der Kurstadt Freiwaldau-Gräfenberg*. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 1999, 80 Seiten.
19. TINZOVA, B. – KLANER, E.: *Geheimnisse der schlesischen Küche. Rezepte aus Freiwaldau, dem Altvaterland und der Region Glatz*. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 2011, 72 Seiten.
20. *Die Wanderung zum Altvater. Ein Würfelspiel zum Kennenlernen und Wiederentdecken des Altvaterlandes*. Mit den Anmerkungen von Kaplan Sauer und der Spielanleitung aus dem Jahr 1953. Format 60 x 85 cm. Mähr.-Schles. Sudetengebirgsverein, Kirchheim unter Teck 2017.

Resumé

MSSGV a Jeseníky – od počátků do současnosti

Výstavba železnice, probíhající od počátku 19. stol., umožnila cestování i méně zámožným vrstvám obyvatelstva. Z toho těžilo nejprve lázeňství a všeobecně cestovní ruch. S ním ruku v ruce začaly v 2. pol. 19. stol. vznikat první turistické stezky, chaty a rozhledny. V roce 1881 byl v jesenickém hotelu Krone založen Moravsko-slezský sudetský horský spolek (MSSGV), jehož prvním předsedou se stal Johann Ripper, zeť přírodního léčitele Vincenze Priessnitze. Za hlavní cíl si nové sdružení vetklo „*podporovat cestovní ruch v Jeseníkách*“. Spolek se v dalších několika letech rychle rozvíjel, vzniklo mnoho poboček (v roce 1914 jich bylo 50) a byly zbudovány turistické útulny a rozhledny. Síť turistických stezek se vyšplhala až na 2 000 km, MSSGV zároveň vlastnil knihovnu s 3 000 svazky a sám publikoval mapy a turistické průvodce. Od roku 1882 pak vycházel spolkový časopis *Altwater*.

První mezník v historii MSSGV nastal po první světové válce se vznikem československého státu, kdy byl spolek nuceně rozdělen na Slezský sudetský horský spolek (SSGV) se sídlem v Nise a Moravsko-slezský sudetský horský spolek se sídlem v Jeseníku. Tím druhým dějinným zvratem se stala ztráta turistické oblasti a veškerého majetku po první světové válce.

Roku 1950 byl ve Spolkové republice Německo znovu obnoven SSGV, který byl napojen na MSSGV, a začal opět vycházet spolkový časopis *Altwater*, jehož šéfredaktorem se stal dr. Franz Peschel. Již v době opětovného založení bylo ustanoveno, že spolek bude politicky neutrální, nebude se angažovat v sudetoněmeckých sdruženích a jeho cílem se stane „*oživování historie a folklóru Jeseníků stejně jako tamních zvyků a tradic*“ (§ 3 spolkových stanov). Roku 1954 bylo sídlo přemístěno do města Kirchheim unter Teck.

Přestože se MSSGV ve Spolkové republice Německo rychle etabloval, zůstal nadále věrný zmíněné „hlavní zásadě“, tedy vytváření a udržování spojení se starou vlastí. Oblíbené Dny kultury MSSGV v Kirchheimu u. Teck vystavěly most do staré vlasti pod názvem „Swabian gschwätz und Silesian teschkeriert“. Ještě před pádem železné opony v roce 1989 se uskutečnily první výlety a setkání a k 110. výročí založení MSSGV byl uspořádán první pěší výlet do Jeseníků. Tato tradice pokračuje dodnes – další je plánován na rok 2022.

Mládež z jesenického gymnázia navštívila Kirchheim u. Teck a taneční skupina MSSGV jim návštěvu oplatila. Také zde se vyvinuly vazby, které existují dodnes. 200 let od narození Vincenze Priessnitze se oslavovalo společně jak v Kirchheimu u. Teck, tak také v Jeseníku, MSSGV byl rovněž pozván k oslavám výročí otevření jeskyně Na Špičáku, kterou sdružení v roce 1886 zpřístupnilo. Stavitele některých dřívějších útulen a rozhleden v Jeseníkách zase připomněly dvojjazyčné tabule. Za zásluhy o turistický rozvoj Jeseníků obdržel čestné občanství města Jeseníku tehdejší jednatel spolku Herbert Reinelt. 125. výročí MSSGV bylo připomenuto v Kirchheimu u. Teck a rovněž v Jeseníku, mimo jiné Pomníkem porozumění, který byl odhalen na náměstí Svobody. Přínosná byla také spolupráce mezi jesenickým muzeem, archivem a Heimatstube Freiwaldau-Altwaterland v Kirchheimu u. Teck.

O původní domovině pojednávají četné publikace MSSGV, dokonce je k dispozici hra s kostkami s názvem *Výšlap na Praděd*, která zábavnou formou předává znalosti o Jeseníkách. Ústředním výstupem spolku však i dnes zůstává časopis *Altwater*, který nejenže informuje o činnosti MSSGV v Německu, ale uveřejňuje rovněž články z Jeseníků. Ty jsou často psány českými autory a představují výraznou část jednotlivých čísel. Mnoho zmíněných příkladů tak dokládá, že vztah mezi MSSGV a původní domovinou není jen zpětný, ale oboustranný, velmi živý a otevřený budoucnosti.

Doslov

Ohlédnutí za dvěma dekádami spolupráce

Mgr. Bohumila Tinzová, Státní okresní archiv Jeseník

Svátek svatého Václava (28. září) dal na Jesenicku mj. vzniknout již jednadvacetileté tradici setkávání se, odtud název svatováclavská setkání. Podnětem k jejich vzniku se stala nutná péče o významné pietní místo Jesenicka, hřbitov v Bílé Vodě. Ten byl roku 2000 prohlášen nemovitou kulturní památkou, především díky skutečnosti, že je zde pohřbeno na 750 řeholnic patnácti kongregací a řádů, pro něž se obec na samé hranici s Polskem stala posledním místem pobytu,

v jejich případě nedobrovolného.

Hřbitov v Bílé Vodě, rok 2009

V roce 1950, právě o svátku patrona českých zemí, přibýly do Bílé Vody první řeholnice z mnoha koutů Československé republiky a vznikl zde jeden ze ženských soustředovacích (internačních) táborů zřízených stranou a Státní bezpečností v rámci celostátní akce likvidace klášterů. Jen na Jesenicku byly tábory čtyři, kromě Bílé Vody ještě v Javorníku, Vidnavě a Zlatých Horách. Právě tady, ve vylidněném pohraničí, nemohly řeholnice podle zvrácené komunistické ideologie škodit lidu a mohly být snáze hlídány,

tj. vyčleněny ze společnosti. Kolik stovek, možná tisíců řeholnic se zde do doby sametové revoluce vystřídalo, dosud nikdo nespočítal. Po jejich návratu do původních mateřinců (mateřských klášterů) na počátku 90. let zůstaly jako němí svědkové tohoto bezpráví právě jen jejich hroby na tamním hřbitově. A vzpomínky. Vzpomínky na sice pokorné, ale ani tímto vnuceným exilem nepokořené ženy, které do vsi vnesly nejen Boží požehnání, ale i všeobjímající lásku a ochotu vždy pomoci. Odchodem řeholnic se obec z velké části vylidnila, původně piaristický klášter s gymnáziem a další domy, které jimi byly po více než padesát let obývány, chátraly. Vznikla proto idea vrátit tomuto místu jeho důstojnost a připomínat celou bohatou historii Bílé Vody, včetně neslavné kapitoly internace řádových sester. Prvním viditelným krokem se stalo právě prohlášení hřbitova nemovitou kulturní památkou.

Nicméně již o rok dříve bylo dohodnuto konání pravidelných seminářů k různým tématům regionální historie. Od Slezského vlastivědného symposia roku 1999 v Jeseníku, pořádaného Maticí slezskou, Občanským sdružením Vlastenecký poutník Budišov nad Budišovkou a Stát-

ním okresním archivem Jeseník, byl pak již pouhý krok ke svatováclavským setkáním. Původně v názvu neslo přídomek „česko-polsko-německé“, do roku 2013 pak „mezinárodní“, ale s ubývajícím polskými a německými účastníky se především simultánní tlumočení stalo pro pořadatele neúnosnou finanční zátěží, takže jsme sice zahraniční hosty i nadále vítali, avšak od původního názvu a tlumočení bylo upuštěno.

Od druhého ročníku došlo k další podstatné změně – pořadatelé se staly dvě místní jesenické paměťové instituce, Vlastivědné muzeum Jesenicka a Státní okresní archiv Jeseník, a tato spolupráce funguje dodnes. Postupně se připojovaly další subjekty – nejprve Křesťanská akademie, Obec Bílá Voda a tamní farní úřad, posléze Městská kulturní zařízení a od roku 2010 je třetím hlavním spolupořadatelem Akciová společ-

Prvním místem konání svatováclavského setkání se staly prostory Státního okresního archivu v Jeseníku, rok 2008

nost Priessnitzovy léčebné lázně, která od daného roku nejenže poskytuje odbornému semináři prostory v Zimní zahradě Priessnitzova sanatoria, ale sponzoruje i všechny služby se seminářem spojené. První ročníky setkání v letech 2001–2008 se totiž konaly v konferenčním sále okresního archivu, ten ale přestal narůstajícímu počtu zájemců dostačovat. Roku 2009 se jednání přesunulo do Kaple Základní školy v Průchodní ulici a odtud již vedla cesta do Lázní Jeseník.

Svatováclavská setkání mají léty ustálený průběh; základní pilíře jsou tři. Pietní setkání konající se vždy 28. září v Bílé Vodě bylo již zmíněno. Po slavnostní mši svaté k uctění svátku svatého Václava následuje vzpomínka na hřbitově a modlitba za všechny řeholnice, které bělovodským táborem prošly, a za ty, jež byly uloženy k poslednímu odpočinku na tamním hřbitově. Večer se koná koncert, divadelní představení nebo třeba filmová produkce v gesci Městských kulturních zařízení Jeseník na počest Dne české státnosti. Během oněch dvaceti let se v rámci slavnostního večera vystřídala řada významných umělců: hudebních sólistů i těles, zhlédli jsme barokní operu v podání souboru Ensemble Damian, hru olomouckého divadla o Karlu Dittersi z Dittersdorfu nebo nesmírně zajímavý němý film o staviteli svatovítského chrámu s živým hudebním doprovodem na téma chorálu *Svatý Václave*. Kulturní program setkání je otevřen všem zájemcům z řad veřejnosti a setkává se s velice pozitivním ohlasem.

V den před svátkem či po něm se koná odborný seminář k předem zvolenému tématu z historie, přírodních věd či umění s vazbou k regionu Jesenicka, resp. Jeseníků. S konferencí je svázáno vydání sborníku příspěvků z jednání a dalších článků ke zvolenému tématu. Vychází řadu let již před konáním semináře, aby jej účastníci měli k dispozici. Právě sborník je patrně nejdůležitějším výstupem celé akce, protože každoročně shrnuje stav poznání v daném oboru a slouží nejen odborné či laické veřejnosti, ale též jako podklad pro možnou výuku různých oborů ve školách. Proto jsou k účasti na semináři takřka od počátku zváni i vyučující a žáci nebo studenti jesenických škol a škol z okolí.

V posledních letech se ke spoluorganizátorům přidal také Národní pedagogický institut, který v rámci projektu TALNET vytváří nadaným žákům prostor k bádání v přírodních, technických a humanitních oborech. Stalo se tak již tradicí, že zvědaví žáci z Jesenicka i mimo něj na konferenci rovněž přispívají. Nejčastěji představí výsledky badatelského programu, tzv. T-expedice, kterou v regionu pořádá Vlastivědné muzeum Jesenicka.

Sborník, do kterého mohou žáci a studenti rovněž přispět, je distribuován do sítě knihoven v regionu, k dostání je v muzeu a archivu. Prezentovaných témat je po dvaceti letech dlouhá

Od roku 2010 se seminář koná v Zimní zahradě PLL, a. s., na snímku rok 2017

řada; od různých výročí (namátkou 100 let jesenického muzea, osmičková výročí na Jesenicku nebo 750 let Jeseníku) přes geologii, biologii, průmysl či osobnosti z různých oborů činnosti až po literaturu, hudbu nebo výtvarné umění s vazbou na náš kraj. Od roku 2022 bude na webových stránkách hlavních pořadatelů k dispozici bibliografie článků sborníku včetně autorského a věcného rejstříku.

Odpolední hodiny jsou v den konání semináře vždy věnovány komentované prohlídce tematické výstavy v muzeu, která je dalším viditelným výstupem setkání pro veřejnost. Kromě tohoto ustáleného schématu se mnohdy konají doprovodné akce, většinou menší výstavy, přednášky či workshopy k dané problematice, koncerty aj.

Finančně je setkání zajištěno především díky příspěvkům Olomouckého kraje, Zemského archivu v Opavě, Města Jeseníku, již zmíněné sponzorské spolupráce PLL, a. s., a drobnějších sponzorů. Náměstek hejtmana Olomouckého kraje a starosta/starostka Jeseníku přebírají také nad setkáním osobní záštitu.

Loňský jubilejní ročník měl být více než důstojnou oslavou dvacetileté spolupráce a poděkováním za dobře odvedenou práci všem, kteří se od počátku na setkání podíleli. Téma XX. svatováclavského setkání bylo proto zvoleno velmi promyšleně: „Voda na Jesenicku a v Jeseníkách“. Voda, nedostatek vody, sucho či bleskové povodně, vysychání vodních zdrojů, znečištění podzemní vody v důsledku lidské činnosti... Dané téma se v posledních letech stává jedním častým námětem odborných studií, tiskových článků, publicistiky vůbec i rozhovorů obyčejných lidí. Tato skutečnost byla prvním z důvodů, proč jsme vybrali právě fenomén vody. Dále to byly Jeseníky jako přirozená zásobárna vody a také historická spjatost rozvoje našeho regionu s vodou. Voda jako krajinnotvorný prvek spoluutvářela jesenická pohoří, zdejší průmyslová zařízení byla až do sklonku druhé světové války doslova závislá na pohonném potenciálu vodních toků a nesmíme zapomenout ani na vodoléčebné ústavy, kterých na Jesenicku a v Jeseníkách v širším geografickém kontextu vzniklo hned několik.

Kromě semináře, výstavy s názvem „Bohatství vody a ledu“ a koncertu Jiřího Pavlici s Hradišťanem byla dohodnuta šňůra doprovodných akcí v průběhu celého roku. Do jejich přípravy se zapojily další instituce, spolky a jednotlivci: Lesy ČR, CHKO Jeseníky, Město Jeseník, Rada

pramenů, spolek Silezika a další. Čištění vodních toků, studánek a pramenů ke Dni vody, zdobení pramenů před zahájením lázeňské sezóny, sázení stromů, workshop o možnostech návratu vody do přírody v současnosti, fotosoutěž s tématem vody pro žáky a studenty jesenických škol spojená se soutěží a výstavou nejlepších fotografií, exkurze po novodobých malých vodních dílech v krajině, obnova Wesselényiho pramene a odhalení pamětní desky méně známému hydropatovi Josefu Weissovi a jeho synům – takové byly plány k oslavě fenoménu jesenické vody.

Bohužel v březnu roku 2020 vstoupila do hry opatření v souvislosti s pandemií Covid-19 a došlo ke zrušení prakticky všech plánovaných akcí až do června. Po letním uvolnění, které přineslo naději, přišla druhá vlna restrikcí, takže organizátoři ani nedoufali, že proběhne samotné svatováclavské setkání. Přesto pokračovali v přípravě, což se nakonec vyplatilo. Pietní setkání v Bílé Vodě připomínající 70. výročí násilné internace řeholnic, oduševnělý koncert Hradišťanu jako oslava propojení přírody a člověka i vlastní odborný seminář se uskutečnily, pochopitelně za dodržení všech platných opatření. Došlo i ke znovuobnovení Wesselényiho pramene na Březinově ulici a ke slavnostnímu odhalení pamětní desky Josefovi, Gustavovi a Edmundovi Weissovým na čelní stěně hotelu Slovan. Jen plánovanou exkurzi po drobných vodních dílech spolku Silezika zhatilo vedle pandemie také deštivé počasí onoho konce září.

Svědectvím o významu zvoleného tématu byl mj. i počet stran a abnormálně široké tematické rozpětí příspěvků sborníku: od historických statí o vodoléčbě či obměně vodních prvků v krajině nebo o projekci vody v umění přes přírodovědné, geologicko-hydrologické studie až po prezentaci současné péče o lesy jako přírodního rezervoáru vody v krajině.

Dnes držíte v rukou sborník XXI. svatováclavského setkání 2021. Letošní ročník nese název „Paměť jesenických hor“ – stalo se tak především na počest 140. výročí založení Moravsko-slezského sudetského horského spolku (MSSGV) roku 1881 v tehdejší Frývaldově. Právě zásluhou tohoto sdružení byly naše hory zpřístupněny lidem-turistům: jeho jednotlivé sekce stavěly rozhledny a chaty, trasovaly a značily první cesty, vydávaly turistické průvodce a mapy. Ale paměť hor sahá ještě hlouběji do historie, až k horotvorným procesům vedoucím ke vzniku celého pohoří – v širším slova smyslu totiž zasahuje do všech oborů bádání. Svatováclavské setkání vstoupilo letošním ročníkem do třetí dekády své existence. Je tedy nanejvýš vhodné popřát akci samotné, ať šíří informace o nepřeborném přírodním, historickém a kulturním bohatství našeho regionu ještě dlouhá desetiletí, ať její obliba narůstá především mezi mladou generací a ať přispívá k zdravému patriotismu, k lásce a oprávněné hrdosti na místo, v němž žijeme. Ať se nám, pořadatelům, daří vybírat nosná témata zajímavá pro stále širší veřejnost. Těšme se tedy již nyní na XXII. svatováclavské setkání s názvem „Zdraví z kraje Vincenze Priessnitze“, jímž chceme oslavit dvousté výročí založení prvního vodoléčebného ústavu na světě a přesvědčit účastníky setkání, že to není jen voda a čistý vzduch, co mohou Jesenicko a Jeseníky ku prospěchu zdraví člověka nabídnout.

Vydává:

S podporou:

Univerzita Palackého
v Olomouci

XXI. SVATOVÁCLAVSKÉ SETKÁNÍ V JESENÍKU PAMĚŤ JESENICKÝCH HOR SBORNÍK REFERÁTŮ

Nakladatel: Vlastivědné muzeum Jesenicka
Vydávají: Vlastivědné muzeum Jesenicka
(Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník, tel. 606 787 371, muzeumjesenik.cz,
e-mail: sekretariat@muzeumjesenik.cz)
Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník (Tovární 18, 790 01 Jeseník,
tel. 584 411 710, www.archives.cz/jesenik, e-mail: podatelna@je.archives.cz)

Redakce: Mgr. Matěj Matela (VMJ)
Sazba: Barbora Bašičová
Tisk: REP Tisk, spol. s r.o.
Náklad: 300 výtisků

První vydání, Jeseník 2021

ISBN 978-80-87496-22-0 (Vlastivědné muzeum Jesenicka)

ISBN 978-80-87632-80-2 (Zemský archiv v Opavě)

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník